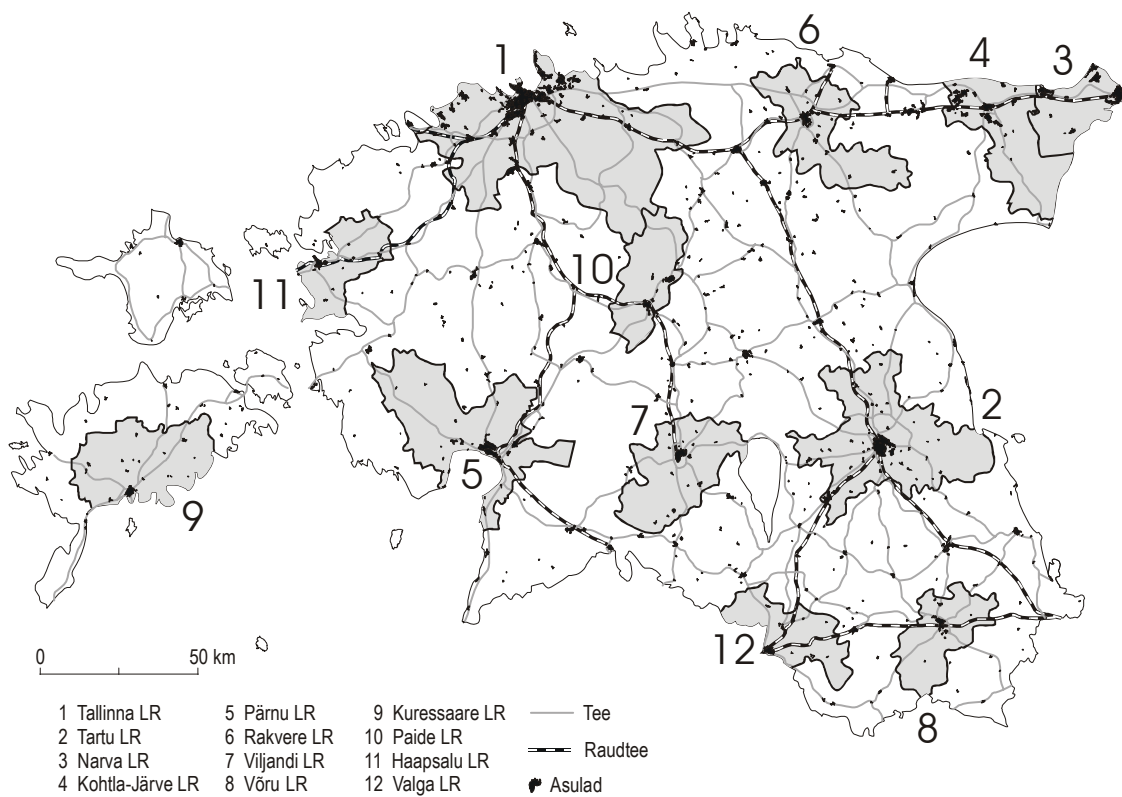

Eesti linnaregioonide arengupotentsiaali analüüs

Lepinguline tellimustöö

Tellija:

Siseministeriumi kohaliku omavalitsuse ja regionaalse arengu osakond

Teostaja:

OÜ EURREG (reg. nr 10354087)

08.05.2002

ABSTRAKT

EESTI LINNAREGIOONIDE ARENGUPOTENTSIAALI ANALÜÜS

Lepinguline tellimustöö

Tellijä: Siseministeeriumi Kohaliku omavalitsuse ja regionaalse arengu osakond

Teostaja: OÜ EURREG, reg. nr 10354087 (08.05.2002)

Uurimuses selgitati Eesti linnaregioonide olukorda ja arengupotentsiaali 2002.a alguses. Uurimus baseerub majanduse, poliitika, sotsiaalse ja kultuuri valdkondade statistika kvantitatiivsel ja kvalitatiivsel analüüsil. Linnaregioonide funktsionaalne positsioon esitati kuue valdkonna ja 55 indikaatori kaudu. Arengupotentsiaali peamisi indikaatoreid on üheksa (inimressurs, finantsressurs, kommunikatiivsus, oskused, majanduspotentsiaal, sidusus, sotsiaalne elukvaliteet, rahvusvahelistumine, institutsiooniline suutlikkus), mis koosnevad 77 allindikaatorist. Uurimuse tulemused on esitatud tekstina, arvudena tabelites ning kaartides ja joonistes. Lisaks on tehtud ettepanekuid Eesti linnaregioonide ja linnapoliitika jaoks.

Kaasaegne regionaalne areng Euroopa Liidus baseerub linnavõrgustikel, mille sõlmpunktideks on linnaregioonid (keskuslinn ja selle funktsionaalne tagamaa). Uurimuses linnaregioonina määratleti Eesti 12 suurimat linna koos nende funktsionaalselt ja tihedalt suhtlevate tagamaadega (vähemalt 25% töötajatest käib töö linnaregiooni keskses). Nendes linnaregioonides elab umbes 70% Eesti elanikest. Sotsiaalse ja kultuurilise kapitali vaatenurgast on need linnaregioonid väga tähtsad ning nendes tegutseb üle 92% Eesti 500-st suurimast ettevõttest.

Eesti linnaregioonide arengu olukord varieerub. Väga hea olukord on Tallinna ja Tartu linnaregioonides ja hea olukord on Pärnu ja Kuressaare linnaregioonides. Rahuldav olukord on Haapsalu, Viljandi, Rakvere, Paide, Narva ja Kohtla-Järve linnaregioonides ning halb olukord Võru ja Valga linnaregioonides.

Eesti linnaregioonide arengupotentsiaal on samuti erinev. Väga hea potentsiaal on Tallinna ja Tartu linnaregioonides ja hea potentsiaal on Pärnu ja Kuressaare linnaregioonides. Rahuldav potentsiaal on Haapsalu, Viljandi, Rakvere, Paide, Narva ja Kohtla-Järve linnaregioonides ning halb potentsiaal Võru ja Valga linnaregioonides.

Uurimuses on esitatud konkreetset ettepanekut iga linnaregiooni jaoks. Tähtsam on linnaregiooni konkurentsivõime tõstmine teadmise, oskamise, innovatsiooni ja rahvusvahelisuse kaudu. Linnaregioonide tugevdamine nõuab sihikindlat, kuid paindlikku, kohalikele eripärasustele orienteerunud poliitikat ja arengukobarate arendamist.

Linnapoliitika soovitusel tähtsamad on Eesti regionaalpoliitika muutmine linnavõrgustikele baseeruvaks, sihikindla linnapoliitika käivitamine, oskamiskeskuste ja spetsialiseerunud arengukobarate arendamine, linnapoliitika erinev arendamine eri suurustele linnaregioonitele ning ülikoolide kaasa haaramine linnaregioonide arendamisesse. Tihedat koostööd on vaja haldusinstitutionide, ettevõtete, elanike, ülikoolide ja teadusasutuste vahel.

Eesti linnaregioonide arengupotentsiaali analüüs

Abstrakt	1
Sisukord	2
Joonised	5
Tabelit	6
Lisad	6
1. Sissejuhatus	7
1.1. Sissejuhatus linnaregioonide Eesti kontekstisse	8
1.2. Uurimuse eesmärk	8
2. Ülevaade linnavõrgustike kujunemisest ja linnade arengust	10
2.1. Keskus-perifeeria arengumudel	11
2.2. Keskuskohtade arengumudel	11
2.3. Uusliberaalse majanduse linnaregioonide arengumudel	13
2.4. Võrgustunud linnaregioonide arengumudel	16
2.4.1. Praegune Soome linnaregioonide poliitika	17
2.4.2. Praegune linnaregioonide poliitika Euroopa Liidus	20
2.5. Teadmine, oskamine ja innovaatus linnavõrgustikkudes	21
2.5.1. Innovatsioon ja võrgustikud	23
2.5.2. Oskamiskobarad	24
2.6. Regionaalse arengu printsiipide muutused Eestis 20. sajandil	27
2.6.1. Linnade keskus-perifeeria areng Eestis	27
2.6.2. Linnade keskuskohtade mudeli areng Eestis	27
2.6.3. Eesti ja linnavõrgustiku areng	29
2.7. Linnade roll Eesti regionaal- ja innovatsioonipoliitikas	33
2.7.1. Keskustevõrgu programm	34
2.7.2. Linnade roll Eesti ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitikates	36
3. Linnaregioonide määratlemine Eestis	38
3.1. Linna ja linnaregiooni iseloomustus	38
3.2. Eesti linnaregioonide määratlemise meetodika	38
3.2.1. Linnaregioon: miinimumsuurus	39
3.2.2. Linnaregioon: tagamaa	39
3.3. Eesti linnaregioonide iseloomustus	40
3.4. Linnaregioonide andmestiku kogumine	42
3.5. Linnaregioonide arenguindikaatorid	44
4. Eesti linnaregioonide funktsionaalne positsioon.	49
4.1. Eesti linnaregioonide sotsiaalne positsioon.	49
4.2. Eesti linnaregioonide majanduslik positsioon.	50
4.3. Eesti linnaregioonide kultuuriline positsioon.	52
4.4. Eesti linnaregioonide poliitiline positsioon.	54
4.5. Eesti linnaregioonide funktsionaalne spetsialiseerumine tööhõive järgi	55

4.5.1. Põllumajanduse osakaal linnaregiooni tööhõivest	55
4.5.2. Tööstuse osakaal linnaregiooni tööhõivest	57
4.5.3. Teeninduse osakaal linnaregiooni tööhõivest	59
4.5.3.1. Erateeninduse osakaal linnaregiooni tööhõivest	61
4.5.3.2. Avaliku sektori teeninduse osakaal linnaregiooni tööhõivest	63
4.5.4. Tööhõive tugevus ja mitmekesisus linnaregioonides.	65
4.6. Eesti linnaregioonide funktsionaalne positsioon: süntees.	67
4.6.1. Tallinna linnaregiooni funktsionaalne positsioon	68
4.6.2. Tartu linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	68
4.6.3. Narva linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	69
4.6.4. Kohtla-Järve linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	69
4.6.5. Pärnu linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	70
4.6.6. Rakvere linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	70
4.6.7. Viljandi linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	70
4.6.8. Võru linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	71
4.6.9. Kuressaare linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	71
4.6.10. Paide linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	71
4.6.11. Haapsalu linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	72
4.6.12. Valga linnaregiooni funktsionaalne positsioon.	72
5. Eesti linnaregioonide arengupotentsiaal	73
5.1. Linnaregioonide inimressurss.	73
5.2. Linnaregioonide finantsressurss.	75
5.3. Linnaregiooni kommunikatiivsus.	77
5.4. Linnaregiooni oskused.	79
5.5. Linnaregiooni majanduspotentsiaal.	82
5.6. Linnaregiooni sidusus.	85
5.7. Linnaregiooni sotsiaalne elukvaliteet.	87
5.8. Linnaregiooni rahvusvahelistumine.	90
5.9. Linnaregiooni institutsiooniline suutlikkus.	92
5.10. Eesti linnaregioonide arengupotentsiaal: süntees.	94
5.10.1. Tallinna linnaregiooni arengupotentsiaal	95
5.10.2. Tartu linnaregiooni arengupotentsiaal.	96
5.10.3. Narva linnaregiooni arengupotentsiaal	96
5.10.4. Kohtla-Järve linnaregiooni arengupotentsiaal.	96
5.10.5. Pärnu linnaregiooni arengupotentsiaal.	97
5.10.6. Rakvere linnaregiooni arengupotentsiaal.	97
5.10.7. Viljandi linnaregiooni arengupotentsiaal.	97
5.10.8. Võru linnaregiooni arengupotentsiaal.	97
5.10.9. Kuressaare linnaregiooni arengupotentsiaal.	98
5.10.10. Paide linnaregiooni arengupotentsiaal.	98
5.10.11. Haapsalu linnaregiooni arengupotentsiaal.	98
5.10.12. Valga linnaregiooni arengupotentsiaal.	99

6. Ettepanekud linnaregioonide arengupotentsiaali tõstmiseks ja mitmekesistamiseks ning arengukobarate spetsialiseerumiseks.	100
6.1. Tallinna linnaregioon	101
6.2. Tartu linnaregioon	101
6.3. Narva linnaregioon	102
6.4. Kohtla-Järve linnaregioon	102
6.5. Pärnu linnaregioon	103
6.6. Rakvere linnaregioon	103
6.7. Viljandi linnaregioon	104
6.8. Võru linnaregioon	104
6.9. Kuressaare linnaregioon	104
6.10. Paide linnaregioon	105
6.11. Haapsalu linnaregioon	105
6.12. Valga linnaregioon	106
7. Soovitused Eesti pikemaajalisema linnapoliitika kujundamiseks	107
7.1. EL-i regionaalse arengu printsiipide (linnavõrgustikud) arvestamine Eesti regionaalpoliitika kaasajastamises toetamiseks Eesti ja selle regioonide integreerumist EL-isse	107
7.2. Mitmekesise linnapoliitika toetamine Eestis	107
7.3. Oskamiskeskuste kui linnaregioonide arengumootorite moodustamine	108
7.4. Strateegilise koostöö initsiatiivid Eesti linnaregioonide vahel	108
7.5. Koostöö initsiatiivide soodustamine iga Eesti linnaregiooni sees	109
7.6. Spetsialiseerumise lisamine Eesti linnavõrgustiku linnaregioonide vahel ...	109
7.7. Süstemaatilise linnauurimuse arendamine Eestis	109
7.8. EL-i linnapoliitiliste meetmete kasutamise jaoks hea ettevalmistumine	110
7.9. Koolitusprogrammi organiseerimine linnapoliitika valdkonnas	110
7.10. Eesti ja Euroopa linnade, linnaregioonide ja linnavõrgustike arenguküsimusi puudutavate iga-aastaste konverentside organiseerimine	110
Lisad	

Joonised

- Joonis 2.1. Euroopa linnaregioonide areng. Mudel Leo van den Bergi järgi.
 - Joonis 2.2. Keskus-perifeeria linnaregioonide arendamismudel.
 - Joonis 2.3. Linnaregioonide keskuskohtade arendamismudel.
 - Joonis 2.4. Linnavõrgustiku arengumudel.
 - Joonis 2.5. Linnaregioonide poliitika Soomes: oskamiskeskused ja regioonikeskused.
 - Joonis 2.6. Euroopa Liidu linnapoliitika arengu süntees.
 - Joonis 2.7. Innovaatiline võrgustik: ruumilis-funktsionaalne oskamise baas ja selle areng.
 - Joonis 2.8. Eesti regioonide areng 1930ndatel Edgar Kandi järgi.
-
- Joonis 3.1. Eesti linnaregioonid.
-
- Joonis 5.1. Eesti linnaregioonide inimressurssid.
 - Joonis 5.2. Eesti linnaregioonide finantsressurssid.
 - Joonis 5.3. Eesti linnaregioonide kommunikatiivsus.
 - Joonis 5.4. Eesti linnaregioonide oskused.
 - Joonis 5.5. Eesti linnaregioonide majanduspotentsiaal.
 - Joonis 5.6. Eesti linnaregioonide sidusus.
 - Joonis 5.7. Eesti linnaregioonide sotsiaalne elukvaliteet.
 - Joonis 5.8. Eesti linnaregioonide rahvusvahelistumine.
 - Joonis 5.9. Eesti linnaregioonide institutsiooniline suutlikkus.

Tabelit

- Tabel 2.1. Linnapoliitiline toetus Suurbritannias 1988-1996 (Inglise naelades).
- Tabel 2.2. Rahvastiku arv Eesti suurimates linnades
- Tabel 2.3. Eesti linnaregioonide kasvukiiruse tunnused (2000.a rahvaloenduse alusel)
- Tabel 2.4. Eesti linnaregioonide rahvastikuprognosis aastateks 2000-2005

- Tabel 4.1. Eesti linnaregioonide sotsiaalne positsioon.
- Tabel 4.2. Eesti linnaregioonide kultuuriline positsioon.
- Tabel 4.3. Eesti linnaregioonide majanduslik positsioon.
- Tabel 4.4. Eesti linnaregioonide poliitiline positsioon.
- Tabel 4.5. Eesti linnaregioonide funktsionaalne spetsialiseerumine tööhõive järgi
- Tabel 4.5.1. Põllumajanduse osakaal linnaregiooni tööhõivest
- Tabel 4.5.2. Tööstuse osakaal linnaregiooni tööhõivest
- Tabel 4.5.3. Teeninduse osakaal linnaregiooni tööhõivest
- Tabel 4.5.3.1. Erateeninduse osakaal linnaregiooni tööhõivest
- Tabel 4.5.3.2. Avaliku sektori teeninduse osakaal linnaregiooni tööhõivest
- Tabel 4.5.4. Tööhõive tugevus ja mitmekesisus linnaregioonides
- Tabel 4.5.4.1. Tööhõive tugevus linnaregioonides (töötajate absoluutarvud erinevates majanduse valdkondades)
- Tabel 4.5.4.2. Tööhõive mitmekesisus linnaregioonides (töötajate suhtelised arvud erinevates majanduse valdkondades)
- Tabel 4.6. Eesti linnaregioonide funktsionaalne positsioon: süntees

- Tabel 5.1. Eesti linnaregioonide inimressurssid
- Tabel 5.2. Eesti linnaregioonide finantsressurssid
- Tabel 5.3. Eesti linnaregioonide kommunikatiivsus
- Tabel 5.4. Eesti linnaregioonide oskused
- Tabel 5.5. Eesti linnaregioonide majanduspotentsiaal
- Tabel 5.6. Eesti linnaregioonide sidusus
- Tabel 5.7. Eesti linnaregioonide sotsiaalne elukvaliteet
- Tabel 5.8. Eesti linnaregioonide rahvusvahelistumine
- Tabel 5.9. Eesti linnaregioonide institutsiooniline suutlikkus
- Tabel 5.10. Eesti linnaregioonide arengupotentsiaal: süntees

Lisad

- Lisa 1. Linnaregioonide rahvastiku andmebaas.
- Lisa 2. Linnaregioonide tööhõive andmebaas.
- Lisa 3. Linnaregioonide andmebaas.

1. Sissejuhatus

1.1. Sissejuhatus linnaregioonide Eesti konteksti

21. sajandi alguses seisab Eesti mitme väljakutse ees. Eesti integreerub järjest enam globaalsete majanduslike ja poliitiliste võrgustikega, millest liitumisläbirääkimised EL-i ja NATO-ga on üheks näiteks.

Veel 1980ndatel aastatel kujutati Eestit (ESNV) ette ekstensiivse põllumajanduse riigina, mille regionaalset arengut reguleeriti väljastpoolt. Kollektiviseeritud ruraalses Eestis oli ka tööstuspiirkondi, milledest kõige tähtsam oli Kirde-Eesti energiatööstuse piirkond. Innovaatilisus majanduses oli piiratud, kuna konkurentsivõimele, turustamisele ja energia kasutamisele ei olnud vaja pöörata tähelepanu. Ka teenindussfäär oli väike.

Taasiseseisvunud Eesti on läbinud põhjaliku muutuse nii majanduses kui ka poliitikas. Põllumajanduse osakaal on vähenenud ja moodustab praegu vaid mõne protsendi riigi majandusest. Sarnane olukord on ka enamuses lääneriikides. Ka tööstuse olukord on muutunud. Ettevõtted, sh infotööstus, kuuluvad järjest enam rahvusvahelistesse majanduskoalitsioonidesse ning väiksed ja keskmise suurusega ettevõtted tegutsevad tihtipeale globaalses võrgustikus, näiteks komponentide toodangu kaudu. Teeninduse osakaal majanduses on tõusnud. Elamuste ja märkide tootmine ning nende tarbimine on osa hilisindustriaalsest ühiskonnast.

21. sajandi alguse regionaalset arengut iseloomustab arusaam, et riikidel, regioonidel ja ettevõtetel on vaja areneda pidevalt ja kiiresti, et nad võiksid säilitada saavutatud positsiooni. Edasimineku nüüdsest olukorrast, kus Eesti riigi SKT elaniku kohta on alla 40% EL-i keskmisest ning Eesti "rikkamate" regioonide SKT elaniku kohta jääb selgelt alla EL-i "vaesuspiiri" (alla 75% EL-i keskmisest), nõuab uusi ideid regionaalses arendamises. Lähitulevikus kasvab veelgi avatumates majanduse ja poliitika võrgustikes konkureerimise nõue.

Globaalsed tegurid mõjutavad Eesti regioonide ja piirkondade arengut varasemast rohkem. Eesti riigil, selle regioonidel ja Eestis tegutsevatel ettevõtetel on vaja tõsta oma konkurentsivõimet. Uuendusi vajatakse ka regioonide haldamises, eriti kui silmas pidada, et EL-i üheks peamiseks väljakutseks ongi seatud piirkondade hea haldamine. Regioonide Euroopas regioonid nõuavad ja ka saavad rohkem otsustamisvõimu ning samas ka vastutust oma piirkonna heaolu arendamiseks. Selle taustal on poliitiline surve nii ülevalt (nt EL-i struktuuri- ja regionaalpoliitika) kui ka alt (piirkondlikud huvigrupid ja koalitsioonid). Globaalse, hilisindustriaalse ühiskonna kontekstis on vaja regionaalset arengu poliitikat, mille elementideks on teadmine, oskamine, rahvusvahelistumine, innovaatilisus, konkurentsivõime tõstmine ja võrgustumine.

Ühiskonna organiseerumine toimub varasemast rohkem linnaregioonide kaudu. Seda peegeldavad analüüsid EL-i liikmesriikide arengust 1990ndatel ja 21. sajandi alguses. Vertikaalsest ja hierarhilisest rahvuslikust linnade süsteemist on liigutud horisontaalsete ja globaalsete linnavõrgustike suunas. Mitmekeskuselised linnavõrgustikud ja horisontaalne interaktiivsus linnavõrgustike sees on regionaalse planeerimise ja arendamise olulised elemendid. See on ka juhtiv põhimõte Euroopa ruumilist arengut suunavas dokumendis ESDP (*European Spatial Development Perspective*), mis kinnitati 1999. aastal. Ka EL-i sidususe

poliitikas on linnaregioonide arendamisel tähtis positsioon – teisel kohal mahajäänud piirkondade arendamise järel. Hea edasimineku jaoks on vaja hästi töötavat koostööd erinevate huvigruppide vahel nii avalikus kui ka erasektoris. Kaasa on vaja haarata ka mittetulundusühingud, haridusasutused ja kodanikud. Võrgustikud ulatuvad kohalikust tasemest regioonini ja sealt edasi teiste regioonideni, riigini ja globaalse tasemeni.

1.2. Uurimuse eesmärk

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on selgitada Eesti linnaregioonide arengu olukorda ja linnaregioonide arengupotentsiaali 2000ndate aastate alguses. Linnaregioonidena määratletakse käesolevas töös Eesti kahteist suurimat linna koos nende tagamaadega. Need kaksteist suuremat linna moodustavad linnaregioonide keskused (Peatükk 3). Tagamaadeks peetakse valdasid ja väiksemaid linnasid, millede tööjõust vähemalt 25% käib tööl linnaregiooni keskuses. Küsimuses on funktsionaalne ja tihedalt suhtlev linnaregioon. Nimetatud 12s linnaregioonis elab umbes 70% Eesti elanikest. Majanduses aga on nende linnaregioonide roll veelgi suurem, näiteks asub nendes üle 92% Eesti 500st suurimast ettevõttest.

Uurimuse taustaks (Peatükk 2) esitatakse kaasaegseid regionaalse arengu ja linnaregioonide poliitika lähtekohti: teadmise, oskamise ja innovatsioonide roll regionaalses arengus ning linnaregioonide arengupoliitika tähtsuse tõus Euroopas alates 1990ndtest aastatest.

Analüüs hõlmab Eesti linnaregioonide funktsionaalset olukorda (Peatükk 4) ning arengupotentsiaali (Peatükk 5). Põhiliseks materjaliks on ulatuslik statistiline ja võrdlev analüüs kõige olulisematest arenguga seoses olevatest indikaatoritest, mida on üle saja.

Metoodika ja indikaatorite kasutamise valikud ja põhjendused on esitatud Peatükis 3. Suurt tähelepanu on pööratud kogutud materjali usaldusväärsusele. Andmestik koosneb mitmetest allikatest, sh rahvaloendus, ettevõtteregister ning spetsiifilised andmed Statistikaametist ja Kesk-Eesti statistikabüroost. Lisaks on kogutud erinevate indikaatorite jaoks materjale otse linnaregioonidest. Kasutatud on aga ka kvalitatiivseid meetodeid, sh intervjuud linnaregioonide avaliku sektori tähtsamate arendajatega.

Kogutud materjal esitatakse kolmes vormis. Esimene on detailne statistiline andmebaas, mis on suures osas esitatud lisades. Teine on sünteetiline kokkuvõtte olulisematest arenguindikaatoritest, mis on esitatud peatükkides 4 ja 5. Kolmas on kartograafiline esitus, mis visualiseerib linnaregioonide arengu olukorda ja potentsiaali. Ka kartograafilise esituse leiab peatükkidest 4 ja 5.

Uurimuse lõpus antakse soovitusi edasiseks arenguks Eesti linnapoliitikas ja ettepanekuid linnaregioonide arengu parandamiseks (peatükid 6 ja 7).

Uurimuse on viinud läbi OÜ EURREG (reg. nr 10354087) 2002 aasta esimesel veerandil. OÜ EURREG on töö läbiviimiseks kasutanud töögruppi.

Kogu projekti koordineerimise eest on vastutanud professor Jussi S. Jauhiainen, kes on ka uurimuse teoreetiliste ja sissejuhatavate osade autor. Praktilises uurimustöös on osalenud töögrupp: professor Jussi S. Jauhiainen, PhD Tiit Tammaru, magister Jaak Kliimask, magister Tarmo Pikner, BA Alan Rood ning üliõpilased Eve Harju ja Riia Tampik. Kliimask on suurelt osalt juhendanud andmete kogumist praktikas ning koostanud osa statistikast. Tammaru on kogunud rahvastiku arenguproгноosi puudutava osa. Pikner on selgitanud Eesti linna-, regionaal- ja innovatsioonipoliitika tausta. Spetsiifilisi andmeid linnaregioonides on kogunud Rood, Harju ja Tampik. Järeldused linnaregioonide olukorrast, arengupotentsiaali hindamise ja poliitika soovitusel on teinud Jauhiainen. Kartograafid Kirsti Lehto ja Pirkko Numminen on joonistanud mõned uurimuse kaartidest. Täname Siseministeeriumi Kohaliku omavalitsuse ja regionaalse arengu osakonda abi eest andmete kogumisel ning samuti täname inimesi linnaregioonides, kes aitasid kaasa andmete hankimisel.

08.05.2002

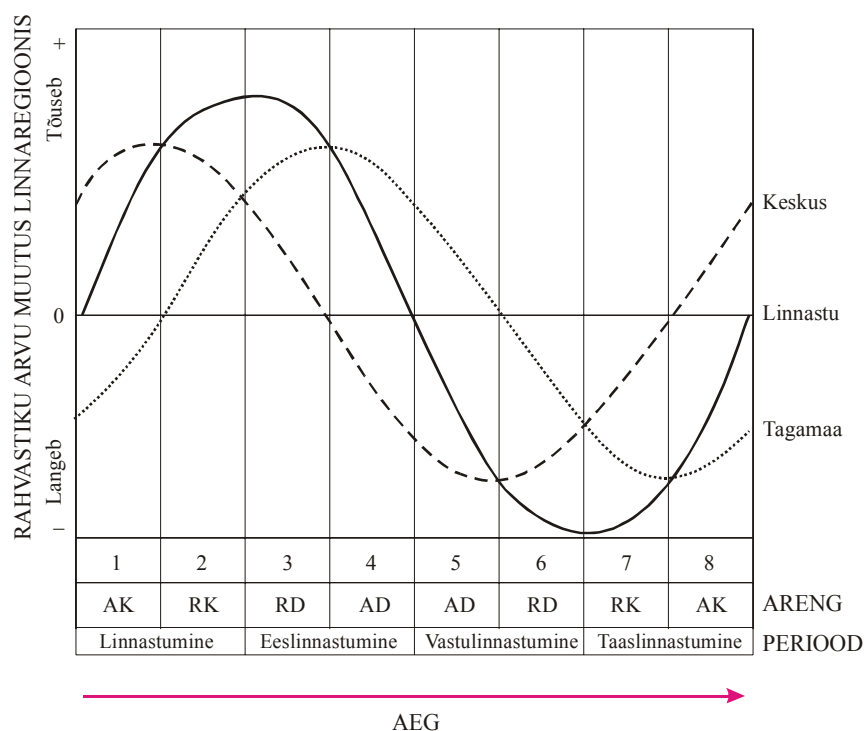
Jussi S. Jauhiainen
projektijuht
OÜ EURREG

2. Ülevaade linnavõrgustike kujunemisest ja kaasaegsest linnade arengust

Regionaalse arendamise viisid on muutunud oluliselt 20. sajandi jooksul, eriti 1990ndatel. Varem oli riigil palju võimalusi reguleerida oma territooriumi arengut, kuid nüüdseks on need võimalused vähenenud ja osaliselt kadunud. See on johtunud eelkõige majanduse globaliseerumisest ning suurte majandusblokkide moodustumisest (sh EL). Lisaks sellele mõjutavad nüüdset arengut kaasaegsele ühiskonnale iseloomulikud mitmekesised kultuurilised ja sotsiaalsed nõudmised.

Käesolevas peatükis selgitatakse lühidalt regionaalse arengu muutusi, mis on toimunud siirdumisel industriaalsest ühiskonnast hilisindustriaalsesse ühiskonda ning esitatakse ülevaade kaasaegsest linnade arengust ja linnavõrgustike kujunemisest. Selleks, et suunata Eesti regionaalset arengut lähitulevikus, on kõigepealt vaja tunda üldplaanis linnade arengu ja regionaalpoliitika erinevaid arengufaase ehk siis seda, kust tänapäevani on tulnud. Täpsemalt keskendutakse regionaalse arengu võimalustes teadmise, innovatsiooni ja võrgustumise mõjule regionaalses arengus.

Peatükis vaadeldakse ka linnaregioonide keskuslinna ja selle tagamaa arengut. Arengut kirjeldatakse nelja faasi kaudu, milledeks on linnastumine, eeslinnastumine, vastulinnastumine ja taaslinnastumine. Euroopa ja ka Eesti linnaregioonide arengust on võimalik aru saada selle lihtsustatud mudeli abil (Joonis 2.1.).

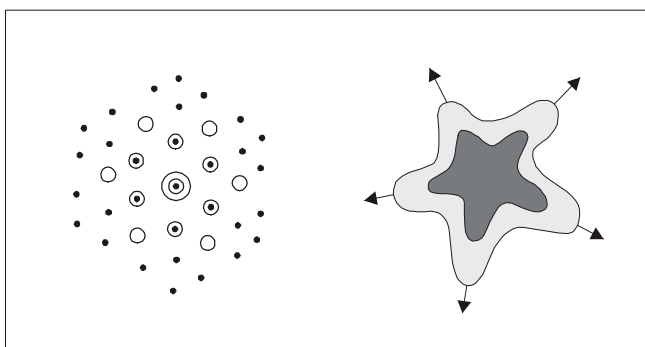
AK = absoluutne kontsentreerumine AD = absoluutne dekontsentreerumine
 RK = relatiivne kontsentreerumine RD = relatiivne dekontsentreerumine

Joonis 2.1. Euroopa linnaregioonide areng. Mudel Leo van den Bergi järgi.

2.1. Keskus-perifeeria arengumudel

19. sajandi lõppu ja 20. sajandi algul Euroopas iseloomustas keskus-perifeeria arengumudel. Selles visioonis anti ühiskonna kiireks arendamiseks tähtis roll liberaalsele majandusele. Sotsiaal-majanduslikku arengut reguleeriti riigi poolt võimalikult vähe.

Sellise poliitika tulemusena hakkas toimuma ühiskonna kiire linnastumine ja industrialiseerumine. Perifeersetest piirkondadest toimus oskava ja töövõimelise rahvastiku väljaränne suurtesse keskustesse, mis kasvasid kiiresti. Regionaalse arengu keskpunktiks muutusid kasvavad linnalised aglomeratsioonid. Tööstuse algsed innovatsioonid toimusid just suurtes linnaregioonides. Perifeersed piirkonnad arenesid aeglaselt või lausa taandarenesid (Joonis 2.2).

Joonis 2.2. Keskus-perifeeria linnaregioonide arendamismudel.

Kasv toimub tugevas kiiresti kasvavas keskuses ning ulatub seda ümbritsevasse tagamaasse. Ülejäänud osa regioonist või riigist on taandarenev ja mitte-innovaatiline perifeeria.

2.2. Keskuskohtade arengumudel

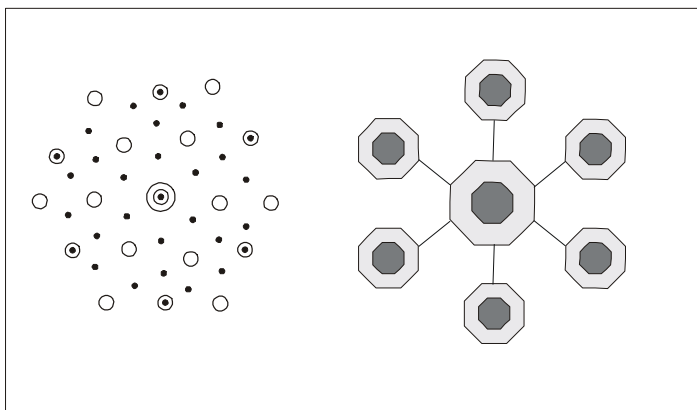
Pärast Teist Maailmasõda arusaam regionaalsest arengust muutus. Märkimisväärselt rohkem hakati tähelepanu pöörama riigi territooriumi terviklikule haldamisele ja arendamisele ning regionaalpoliitikale. Kiire majanduslik kasv suurtes tööstusaglomeratsioonides ja linnapiirkondades tõi kaasa suuri probleeme: keskkonna reostumine, elamispindade nappus, teeninduse puudujäägid, suured erinevused sotsiaalsete klasside vahel.

Poliitiste lahenduste leidmiseks hakkas riigi keskvoim aktiivselt sekkuma ühiskonna arendamisse. Vähendamaks erinevate sotsiaalsete kihtide segregatsiooni peeti tähtsaks ühiskonna arengu poliitilis-majanduslikku reguleerimist. Lähtekohaks võeti, et riik peab olema võimeline reguleerima oma territooriumi majandust ja kultuuri, s.o. rahvusriigi sotsiaal-majanduslikku ja poliitilis-kultuurilist arenemist. Igale elanikule peab tagama baasvõimalused sõltumata sellest, kus ta elab, seda ka väiksemates kohtades. Spetsiifilisemaid nõudlusi rahuldavad suuremad linnad.

Enamustes Euroopa riikides võeti 1950-70ndatel regionaalses arengus kasutusele keskuskohtade arengumudel. See lähtekoht põhines tuntud keskuskohtade teoorial, mille oli arendanud saksa majandusgeograaf Walter Christaller. Selle mudeli järgi organiseeriti riigi territoorium hierarhiliselt eri suurusega funktsionaalseteks keskuskohtadeks ja nende tagamaadeks. Keskuskohad olid ühendatud omavahel transpordivõrgustikuga. Suurtes keskustes olid ka kõige tähtsamad uurimusinstituudid ja tihti ka tööstusasutused ja tehased. Innovaatiline tegevus oli suunatud masstootmise arendamisele ja tootmisprotsessi kiiruse tõstmisele.

Tollases ühiskonnas jätkus üldine linnastumine, kuid osa inimestest kolis keskuslinnadest lähialadele - hakkas toimuma eeslinnastumine. Keskuslinnas rahvastiku arv langes, samas kui lähialadel tõusis. Põhjuseks oli võimalus ehitada suuri ja standardseid elamurajoone äärelinnadesse, eriti keskklassi jaoks. Hilisemas arengufaasis kolisid inimesed ka eeslinnast edasi, veelgi kaugemale keskuslinnast - toimus vastulinnastumine. Vastulinnastumine toimus 1970ndatel mitmes Lääne-Euroopa riigis. Selle põhjuseks oli osaliselt inimeste soov mitmekesisema ja hõredamalt asustatud elamiskeskkonna järgi.

Keskuskohtade võrgustik baseerus funktsionaalsele tööjaotusele eri suurusega linnade vahel (Joonis 2.3). Võrgustiku stabiilsust oli riik võimeline reguleerima regionaalpoliitiliste initsiatiividega (soodustused, laenuid ja infrastruktuuri tekitamine erinevatesse piirkondadesse või tegevuse maksustamine). Praktikas tähendas see arengumudel tulude ruumilist ümberjaotamist rikaste ja vaeste regioonide vahel riigi sees. Linnad olid hierarhiliselt erinevatel tasemetel ning nad olid oma perifeersete tagamaade keskused.

Joonis 2.3. Linnaregioonide keskuskohtade arendamismudel.

Keskuskohtade mudelis suunatakse kasv funktsionaalselt erineva suurusega keskustesse ning neid ümbritsevasse tagamaadesse. Ülejäänud osa regioonist või riigist on arengus seisma jäänud mitte-innovaatiline perifeeria.

Selle perioodi negatiivseteks külgedeks on võimalik pidada keskuskohtade arengumudeli normatiivsust, jäikust, vähest innovaatilisust, passiivsust ja harvade uute ideede arendamist. Kogu riigi majandusruum (s.o. piirkondade tulevik) oli reguleeritud hierarhiliselt ülevalt alla riigi keskvalitsuse ja ministriumide poolt. Suured keskuskohtad jäid suurteks edasi ning väikestel

kohtadel ei olnud lootust areneda ilma riigi poliitilise toetuseta, mis ei tõstnud erinevate piirkondade innovaativsust. Perifeersete piirkondade ja tagamaade saatuseks oli jääda igavesti perifeeriaks. Nendes elavate inimeste ja tegutsevate ettevõtete arenguvõimalused oma piirkonnas olid väga piiratud. Sõltumata suurtest investeeringutest esines enamustes riikides raskusi viia keskuskohtade arengumudel täiuslikult ellu. Inimesed ei käitunud alati ratsionaalselt ning nende tegevust suunasid tihti mingid muud kui otsesed majanduslikud huvid.

2.3. Uusliberaalse majanduse linnaregioonide arengumudel

Keskuskohtade teooria rakendamise loobuti Lääne-Euroopas 1970ndate lõpus. Osaliselt olid põhjuseks raskused mudeli elluviimises, kuid peamist mõju avaldasid siiski suured globaalsed muutused. Tähtsamad nendest olid nafta kiirest hinnatõusust johtuv energiakriis aastatel 1973-74 ning 1979-80, inflatsiooni tõusuga seoses olev kindlast riiklikust monetaarpoliitikast (*Bretton-Woods*'i kokkulepe) loobumine 1970ndate alguses ning keinsilikule rahapoliitikale põhinevate regionaalsete tulude ümberjaotamisest eemaldumine. Lisaks murendasid sügavad poliitilised ja sotsiaalsed probleemid 1970ndatel kõige arenenumates lääneriikides usu progressi, jätkuvalt kasvavasse majandusse ja riigi võimalustesse reguleerida rahvusvahelisi majandusvoogusid oma territooriumil.

Sündis globaalse majanduse ja post-keinsistliku poliitika periood, kus riik taandus majandustegevuse reguleerimisest. See tähendab ettevõtlikkusele põhinevat ühiskonda, era- ja avaliku sektori partnerlust ning juhtimise fragmentaarseid ja valitsemise ettevõtlikke stiile. Selle perioodi jooksul on toimunud mitmete riigi funktsioonide erastamine. Ka tööstuse ja tootmise organiseerimises on toimunud muutused. Jäiga standardite ühiskonda sobiva fordistliku tootmisviisi asendas postmodernse ühiskonna nõudmisi rahuldama arendatud paindlik postfordistlik tootmine.

Postfordism keskendub innovaativsuse tõstmisele ning paindlikule lõpptoodete arendamisele, et rahuldada järjest mitmekesisemaks ja nõudlikumaks muutuvat tarbijaskonda. Lõpptooted koosnevad mitmetest komponentidest, mida toodetakse erinevates piirkondades ümber riigi ja maailma. Ruumilises struktuuris tähendab see linnaregioonide tõusu ja nendevahelise konkurentsi tugevnemist, mis viib linnavõrgustike arenemiseni. Eelmise perioodi kindlad ja jäigad regionaalsed plaanid muutusid paindlikeks arenguvisionideks. Linnad muutusid jälle atraktiivseteks tõmbekeskusteks, osaliselt ka suurte renoveerimisprojektide tõttu. Mitmes Lääne-Euroopa riigis hakkas 1980ndatel toimuma taaslinnastumine. Inimesed hakkasid jälle kolima keskuslinna.

Jäigalt reguleeritud arengupoliitika asendanud (uus)liberaalse turumajanduse makropoliitika näidisriigiks Lääne-Euroopas on Suurbritannia. Kui parempoolne konservatiivide partei tuli 1979.a võimule, võeti riigi ja selle regioonide arendamise lähtekohaks linnaregioonid. Arvati, et linnalised piirkonnad on majandusliku arengu ja kasvu mootorid.

Kõigepealt liberaliseeriti majandus ning anti ettevõtetele ja linnaregioonidele võim ja vastutus terve riigi arendamises. Samas hakati erastama mitmeid riigiettevõtteid, nagu telefoniside, rongiliiklus, energiatööstus jne. Ideeks oli luua ettevõtlik riik, mis areneb tänu ettevõtlikele

linnaregioonidele. Eesmärgiks oli, et majanduse areng levib hiljem suurematest linnadest nende tagamaadesse ja et Suurbritanniast tuleks hästi konkurentsivõimeline riik. Avalik sektor ja erasektor hakkasid tegema koostööd (ingl. k. *public-private partnership*).

Uue linnapoliitika jaoks arendas keskusvalitsus mitmeid vahendeid (Tabel 2.1). Linnadele suunatud traditsionaalset üldist toetust (nt *Urban Programme*) hakati vähendama ning selle asemele loodi uusi meetmeid linnaregiooni arendamiseks. Uute ettevõtete moodustamist linnadesse soodustati maksuvabade ettevõtlustsoonidega (EZ, *Enterprise Zone*). Näiteks, piiratud ettevõtlustsoonis tegutsevad ettevõtted vabastati tulu- ja sotsiaalmaksudest kümneks aastaks. Samuti lihtsustati linnapiirkondade planeerimist puudutavaid seadusi ning loodi lihtsustatud planeerimise piirkondi (SPZ, *Simplified Planning Zones*).

Suurte tööstus- ja sadamapiirkondade renoveerimise jaoks büroode, elamute ja meelelahutuse piirkondadeks moodustati väikseid eraettevõtlikke korporatsioone (UDC, *Urban Development Corporations*). Korporatsioonid tegutsesid tähtajaliselt (nt 10 aastat) ning neile anti kõrgeim planeerimisvõim suurimate Suurbritannia linnade renoveeritavates keskusalades. Ideeks oli, et korporatsioon loob arenguvisioni, riik maksab kinni infrastruktuuri ehitamise ja korporatsioon reklaamib piirkonda. Tulemuseks oodati ettevõtete ja jõukate inimeste kolimist nendesse renoveeritud piirkondadesse ning kümnete tuhandete uute töökohtade tekkimist sinna.

Vähearenenud ja väiksematele linnaregioonidele pakuti võimalust osaleda konkursil "Väljakutse linnale" (CC, *City Challenge*), kus riik jagas arendamise jaoks toetust. Tingimuseks seati, et linnaregioonid (nt omavalitsus või omavalitsused koos äripartneritega ja/või mittetulundusühingutega) teevad konkreetse arenguplaani, mille eesmärgiks on tõsta kogu linnaregiooni või selle probleempiirkondade konkurentsivõimet. Kuna toetust saavate piirkondade arv oli piiratud, oli toetuse saamiseks vaja teha hea, tulemuslikkusele orienteerunud arenguplaan. Linnaregioonide arendamise ergutamiseks võeti Suurbritannias kasutusele ka teisi meetodeid, nt erinevad toetusi ja laene (UG, *Urban Grants*; CC, *City Grants*; SRB, *Single Regeneration Budget*) (Tabel 2.1).

Sellise arengupoliitika tulemuseks oli see, et areng hakkas kontsentreeruma jälle linnaregioonidesse, eriti suurematesse linnadesse. Üldistades võib öelda, et regionaalse arengu poliitikas suunduti reguleeritud keskukohtadest tagasi kiiresti kasvavatesse aglomeratsioonidesse (vt. Joonis 2.2.). Nii nagu 20. sajandi alguses, nii ka 20. sajandi lõpus ei kaotanud liberaalne turumajandus regionaalseid erinevusi. Vastupidi, vahe taandarenenute ning hästiarenenute regioonide (sh linnaregioonid) vahel suurenes 1990ndatel veelgi. Maksuvabade ettevõtetsoonide (EZ) tulemuslikkus oli ebaselge. Nendesse tsoonidesse loodi küll kümneid tuhandeid töökohti, kuid suur osa nendest töökohtadest oli pärit juba olemasolevate ettevõtete kolimisest kusagilt mujalt piirkonnast maksuvabadesse tsoonidesse. Mõned ettevõtted olid küll formaalselt uued, kuid tegelikult oli nende puhul tegemist vanade mujal tegutsenud ettevõtetega, mis olid ümber organiseeritud uueks. Lisaks tegutsesid mõned ettevõtted ainult seni kuni nende suhtes kehtisid maksusoodustused. Seetõttu ei ole võimalik rääkida innovatsiooni tekitanud ettevõtetest ja pidevast ettevõtlusest.

Tabel 2.1. Linnapoliitiline toetus Suurbritannias 1988-1996 (Inglise naelades).

	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96	kokku
Urban Programme	224	223	226	237	243	176	91	80	1500
City Challenge	-	-	-	-	64	214	214	214	706
City Grant	28	39	45	41	60	71	71	83	438
Derelict Land Grant	68	54	62	77	95	93	93	20	562
Urban Regeneration Agency	-	-	-	-	-	2	2	2	6
Urban Devel.. Corporation	255	477	607	602	514	337	293	284	3369
Task Forces	23	20	21	20	23	18	16	15	156
City Action Teams	-	4	8	8	4	3	1	1	29
Manchester Olympics	-	-	-	1	13	35	25	-	74
muud	-	-	-	-	-	3	8	1	12
New Towns Commission	-558	-463	-333	-371	-129	-117	-203	-254	-2428
European Reg. Dev. Fund	27	8	2	3	16	176	199	174	605
kokku	67	362	638	618	903	1011	810	720	5129

Arengukorporatsioonide (UDC) tulemuslikkuse adekvaatne hindamine on veel natuke varajane, kuna mitmeid projekte arendatakse veel edasi. Visuaalselt ja füüsiliselt on tulemused märkimisväärsed (London Docklands, Cardiff Bay jt.) ning toimunud on kümnete tuhandete korterite müük ja töökohtade loomine. Lisaks on renoveeritud piirkonnad meelitanud mitmeid prestiižikaid rahvusvahelisi ettevõtteid avama oma pea- või harukontoreid nendesse piirkondadesse. On vaja mäletada, et suur osa füüsilistest investeeringutest on pärit riigi rahadest, mille tõttu kriitikud väidavad, et küsimuses oli tulude ümberjagamine avalikult sektorilt (s.o. maksumaksjatelt) erasektorile. Lisaks on problemaatiliseks küljeks olnud see, et renoveeritavate piirkondade ehitamisfaasis hoidsid arengukorporatsioonid omavalitsused arengutegevusest eemal. Nüüd, kui peaks toimuma reaalne tegevus, loobuvad tähtjalised arengukorporatsioonid vastutusest ja annavad ehitatud piirkonna üle omavalitsusele. Samuti on renoveeritud piirkonnad kõigutanud kohalikke maa- ja büroopindade ning korterite hindu ning kasvatanud kohaliku sotsiaalset polariseerumist. Sobiv näide arengupiirkondade ohtudest on see, et tollal üks maailma suurimatest arendajatest, globaalselt tegutsenud Olympia & York, läks 1990ndate alguses pankrotti, kuna ei suutnud oma Londoni Docklandsis ehitatavaid büroopindu enne nende valmimist piisavalt hästi maha müüa. Hiljem, 1990ndate lõpus on Docklands aga arenenud hästi.

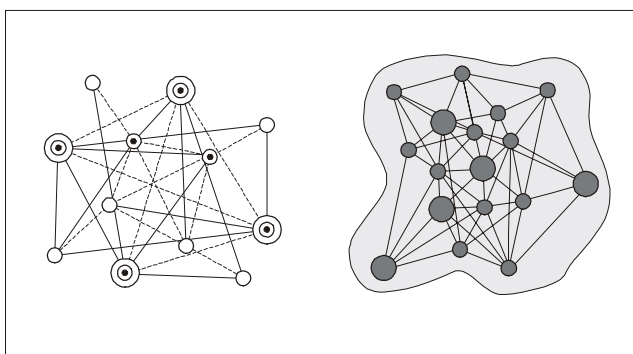
Väiksemate linnaregioonide omavahelise konkureerimisprogrammi (CC) tulemused olid nii positiivsed kui ka negatiivsed. Positiivseteks külgedeks on võimalik pidada programmi konkursil osalenute linnaregioonide ja omavalitsuste sisese koostöö ja strateegilise mõtlemise arenemist, kuna see oli osalemise eeltingimuseks. Konkursi võitnud linnaregioonides on saavutatud mitmeid positiivseid tulemusi, näiteks on sotsiaalselt ja majanduslikult taandarenenud linnaosad hakanud taas arenema, erainvesteeringud ka väiksematesse linnaregioonidesse on kasvanud ja sotsiaalne polariseerumine on vähenenud. Teisalt, mitmed omavalitsused väidavad, et kogu projekt näitab keskvalitsuse ja selle poolt loodud poliitika tungimist omavalitsuste tegevustesse. Konkursi tingimused ja taotluste hindamiskriteeriumid seati keskvalitsuse poolt ja juba osalemine konkursil tähendab kohaliku poliitika suunamist keskvalitsuse soovide järgi. Lisaks - paranenud olukord riigipoolsed toetused võitnud linnaregioonis võib tähendada olukorra

kehvenemist teistes linnaregioonides. Projekti toetuste väike maht ja lühiajalisus ei võimaldanud põhjalike muutuste tegemist linnaregioonides.

2.4. Võrgustunud linnaregioonide arengumudel

Muutunud globaalses kontekstis on ka kontinentaalses Euroopas ja Euroopa Liidus alates 1980ndatest püütud leida uusi lähenemisviise regionaalses arengus. Lähenemisviisides on ühisusi eelpool kirjeldatud Suurbritannia poliitikaga, aga ka suuri erinevusi. Kõige tähtsam sarnasus on idee linnaregioonidest kui ühiskonna majandusliku ja sotsiaalse arengu mootoritest. See arusaam põhineb mitmetele Euroopa Liidu poolt 1990ndatel tehtud selgitustele ja uurimustele. Linnaregioonide uurimustest ilmnes, et majandus ja tööhõive kasvasid linnaregioonides ning linnaregioonid tugevdasid Euroopa sidusust.

Seda head arengut püüti ka modelleerida linnaregioonide sisese ja vahelise võrgustumise kaudu (Joonis 2.4.). Tähtsaid eeskujusid oli kolm. Esimeseks oli Kesk-Itaalia ja selle linnavõrgustikud, mis koosnesid väikestest ja keskmise suurusega linnadest. Nende eelisteks olid paindlik tootmine ja innovaatiline miljöö ning tugev sotsiaalne kapital. Teiseks eeskujuks oli tugevate metropolipiirkondade vaheline võrgustumine kontinentaalses Euroopas, mille kaudu suuremad keskused rahvusvahelistusid ning saavutasid tänu koostööle sünergeetilist edu. Kolmandaks eeskujuks oli suurte metropolipiirkondade sisene võrgustumine, millega püüti tugevdada ka piirkondlikku identiteeti ning ettevõtetevahelist suhtlemist, näiteks Ruhr'i linnapiirkonnas või Milaano ja Torino lähiümbruses. Oluline aspekt oli ka metropolialade haldamine ja strateegiliste tegevuskavade loomine koostöös. Uuem linnaregioonide arendamine ei hõlma ainult tihedalt asustatud Euroopat. Linnapoliitikat on hakatud arendama ka näiteks hõredalt asustatud Põhjamaa riikides, eelkõige Norras, Rootsis ja Soomes.

Joonis 2.4. Linnavõrgustiku arengumudel.

Linnavõrgustiku mudelis jaguneb kasv erineva suurusega linnades. Linnalised piirkonnad konkureerivad ja teevad koostööd omavahel, mis tõstab linnaliste piirkondade innovaativisust. Toimub tihe suhtlemine linnade ja maapiirkondade vahel ning ka linnalisi piirkondi toetavad maapiirkonnad (tagamaad) osalevad arengutegevuses.

Eelpool mainitud globaalne ja EL-i sisene linnaregioonide kontekst tähendab vajadust muuta nii ülevalt alla suunatud kui ka eraettevõtete poolt juhitud linnaregioonide arengupoliitikat ("thatcherism") selliseks linnaregioonide poliitikaks, kus võimu, vastutust ja arenguvõimalusi suunatakse linnaregioonidesse. Linnaregioonide head arengut ei taga enam avaliku sektori ulatuslik majanduslik toetus, vaid innovaatus, oskamine ja teadmine linnaregioonides. Linnaregioonide võrgustumine toimub üheltpoolt linnaregiooni keskuse ja selle funktsionaalse tagamaa vahel, teiselt poolt aga regionaalselt erinevate linnaregioonide vahel ja seda ka globaalselt, ületades riigipiire.

2.4.1. Praegune Soome linnaregioonide poliitika

Ka peamiselt hõredalt asustatud Soome on hakanud arendama riiki linnaregioonide kaudu. Lähtekohaks on funktsionaalne linnaregioon, mis ei koosne ainult keskuslinnast, vaid ka temaga tihedalt seotud tööjõuarealist. Globaliseerumise ajastul ei ole võimalik muuta laiemat majanduslikku ja poliitilist konteksti ning regionaalpoliitikaga ei ole võimalik muuta piirkondade struktuuralseid tegureid või asukohast tulenevaid raskusi. Soomes on eesmärgiks seatud suunata linnaregioonide arengut nii, et nad oleks hästi lülitatud globaalsesse arengusse.

Soomes on 5-7 tugevat, kasvule orienteerunud linnaregiooni (Helsingi koos Espoo ja Vantaaga, Tampere, Turu, Oulu) ning hulk väiksemaid regionaalseid keskusi. Soomes toimub väga kiire rahvastiku kontsentreerumine suurtesse keskustesse, eelkõige pealinna regiooni ning Ouluse ja Tampere. Helsingi metropolipiirkond (1,2 miljonit elanikku) kuulus 1990ndatel Euroopa kiiremini kasvavate metropolialade hulka ning viimase kümne aastaga on selle piirkonna rahvastiku arv kasvanud 150 000 inimese võrra. Viimase kaheksa aasta jooksul on kuues suurimas Soome linnas (kitsalt defineerides 1,44 miljonit elanikku ehk 38% kogu riigi rahvastikust) tekkinud 55% kõikidest uutest töökohtadest Soomes ja 76% infotehnoloogia töökohtadest.

Suured linnaregioonid on Soome riigi konkurentsivõime seisukohalt kõige olulisemad, kuid ka keskmise suurusega linnaregioonid on haaratud linnapoliitikasse kaasa. Soomes 1994. aastal algatatud oskamiskeskuste programmi (kokku 14 linnaregiooni) sihiks on rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise, kõrget oskamistaset nõudva ettevõtlikkuse paigutumise ja arendamise eelduste parandamine (Joonis 2.5). Poliitika elluviimine toimub erinevate koostöövõrgustike kaudu. Oskamiskeskusteks on ülikoolide ja kõrgkoolide mõjupiirkondades tegutsevad uurimus-, koolitus- ja konsultatsiooniorganisatsioonide ja ettevõtete poolt moodustatud võrgustikud, milles viiakse läbi erinevaid projekte erinevate finantsallikate toetusel.

Oskamiskeskuste programmi abil toetatakse regionaalseid tugevusi, regioonidevahelist spetsialiseerumist ja koostööd erinevate oskamiskeskuste vahel. Programmiga püütakse arendada kõrgkoolide, tehnoloogiakeskuste, ettevõtete ja halduse koostööprojekte nendes linnaregioonides, kus on ülikool. Koostööpartnerite kaudu levib oskamine ka piirkonna väikesesse ja keskmise suurusega ettevõtetesse. Projektide sihiks on kõrgetaseme oskamisele baseeruva tööstusliku tegevuse arendamine nendes piirkondades. Oluliseks peetakse ettevõtete, arendustegevuse ja uurimusinstituutide vahelise koostöö tugevdamist. Koostöö raames luuakse võimalus viia kokku uurimuse, koolituse ja ettevõtete tippspetsialistid. Tulemuseks peaks olema,

et kogu regiooni konkurentsivõime ja atraktiivsus kasvavad ning lisaks olemasolevatele töökohtadele tekib juurde uusi töökohti.

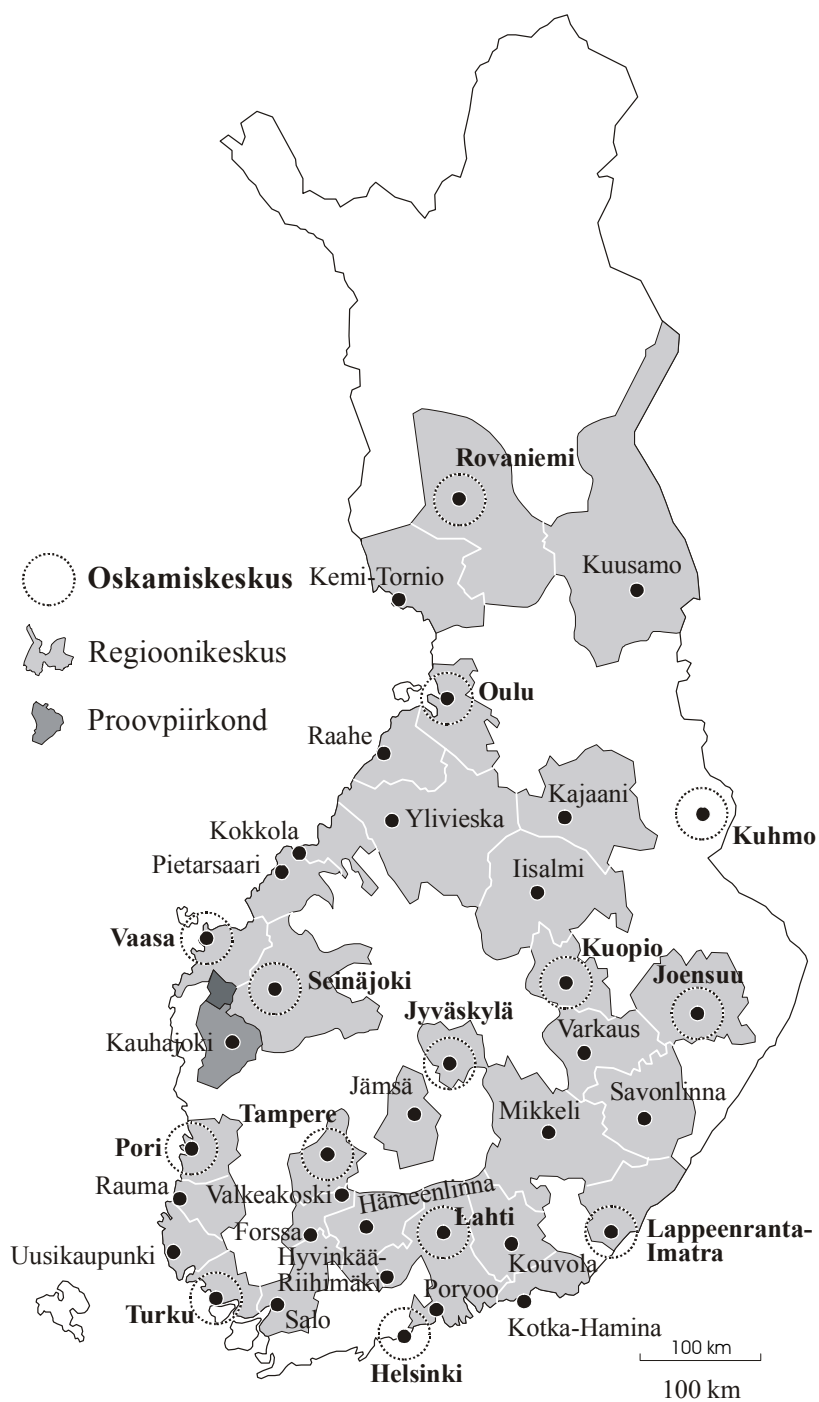
Kirjeldatud oskamiskeskuste poliitikat on EL-i poolt hinnatud õnnestunuks ning oskamiskeskuste arengu jälgimist ja hindamist jätkatakse. Lisaks on vaja mainida, et Soome linnapoliitika välja arendamisest on aktiivselt osa võtnud ka teadlased, eriti geograafid Joensuu ülikoolist (nt. rektor Perttu Vartiainen, mag. Janne Antikainen). Soome linnaregioonide võrgustiku arenemist jälgitakse ja hinnatakse pidevalt. Soomes on väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete arv elanike kohta palju väiksem kui EL-is keskmiselt, samuti on kõrgharidusega ettevõtjate arv Soomes väike. Oskamiskeskuste programmi üheks ideeks ongi arendada innovaatilist ja oskamisele baseeruvat ettevõtlust.

Soome regionaalministri Matti Korhoneni järgi tähendab regionaalne arengupoliitika lihtsustatult, et igas maakonnas peab olema vähemalt üks tugev keskus. Funktsionaalsed linnaregioonid peavad diferentseeruma omavahel ning hoiduma linnaregioonide sisest segregatsioonist. Tegemist on pikaajalise poliitikaga, milles olulist rõhku tuleb panna linnaregioonide ühisele poliitilisele otsustamisvõimele. Peamiseks küsimuseks on, kuidas arendada linnaregioone ettevõtete jaoks konkurentsivõimelisteks piirkondadeks ja samal ajal elanike jaoks meeldivateks elukeskkondadeks. Aastateks 2000-06 on Soomes võetud kasutusele ka täiendav regionaalsete keskuste programm. Selles osalevad 34 linnaregiooni (Joonis 2.5.).

Soome viimaste aastate regionaal- ja linnapoliitikat on ka võimalik kritiseerida. Peamised probleemid on järgmised:

- regionaalpoliitiline toetus riigi poolt, sh EL-i toetus, on vähenenud 1990ndatel (-20% perioodil 1994-1998);
- regionaalsed toetused ettevõtetele on väikesed (0,06% SKT-st, kuid EL-i keskmine 0,2%), va. tehnoloogiatoetus;
- ebaselged prioriteedid suurimate linnaregioonide vaatenurgast, kuna suurimad linnad on jäänud riiklikust linnapoliitikast välja;
- suurimate linnade "karistamine" neile ebasoodsa riigi ja linnade vahelise ettevõtlustulumaksu jagamise kaudu
- regioonikeskuste programmis osalevate regioonide arv on suur (34), kuid toetus on väike (8,4 miljonit eurot ajavahemikul 2000-06 ehk umbes 50 000 eurot regioonikeskuse kohta aastas)

Tulemuseks on see, et kuus suurimat linna (Helsingi, Espoo, Tampere, Vantaa, Turu, Oulu), mis majanduskasvu seisukohast on kõige olulisemad, on moodustanud töögrupi (nõ. "Sixpack"), mis esitab nõudmisi, et riigis hakataks arendama eraldi riiklikku suurlinnade poliitika. Lisaks püüavad linnad arendada omavahel koostööd tugevdamiseks oma konkurentsivõimet.

Joonis 2.5. Linnaregioonide poliitika Soomes: oskamiskeskused ja regioonikeskused.

2.4.2. Praegune linnaregioonide poliitika Euroopa Liidus

Euroopa Ühenduses ei pööratud linnapoliitikale kuni 1980ndateni erilist tähelepanu. Arvati, et linnapoliitikat on võimalik teostada kaudselt läbi regionaalpoliitika. Sarnane olukord oli ka mitmes liikmesriigis, nende hulgas Soomes. Eelnevalt mainitud muutuste tõttu muutus otsene linnapoliitika Euroopa Liidus vältimatuks. 1990. aastal publitseeris Euroopa Liit linnalisi keskkonnaküsimusi käsitleva Green Paper-i ja järgneval aastal käivitati Euroopa Säästlike Linnade kampaania (*Sustainable Town and Cities Campaign*). 1994. aastal loodi regioonide arengupoliitika üle diskuteerivas Regioonide Komitees Linnapoliitika Komisjon ning samal aastal esitles Euroopa Komisjon linnade sotsiaalsete ja majanduslike probleemide lahendamiseks suunatud Ühenduse algatuse URBAN ja Euroopa ruumilist arengut suunava dokumenti Europe 2000+. Esimesed sammud olid niisiis üldisemad ning linnu vaadeldi sektoraalprobleemide asukohana. Euroopas tekkis ka mitmeid linnadevahelisi rühmitusi nagu näiteks *Eurocities*. *Eurocities*'i eestvedajaks on 21. sajandi alguses olnud Helsingi. Eesti linnadest on *Eurocities*'i tegevustes osalenud Tallinn.

Linnaregioonid on Euroopa arengu mootorid, mis võimaldavad säilitada EL-i tugevat positsiooni globaalses majanduses. EL-i raportis *First Report on Economic and Social Cohesion* (1996.a) mainiti, et 66%-75% EL-i rikkuse ja heaolu loomisest toimus linnaregioonides. Linnaregioonid on tähtsad uute töökohtade loomise tõttu ning olulised keskkonnaküsimuste lahendamisel. Kuna neli viiest EL-i elanikust elab linnalistes piirkondades, on linnaregioonide arendamise prioriteediks kõrge heaolu ja elukvaliteet. Linnaregioonide arendamise sihiks on erinev ja spetsialiseerunud linnavõrgustik, mida iseloomustavad tasakaal, konkurentsivõime, linna ja regiooni vaheline partnerlus ning tegevus, millega vähendatakse segregatsiooni ja polarisatsiooni linnavõrgustiku sees.

Otsene linnapoliitika on viimaste aastate jooksul arenenud kiiresti (Joonis 2.6). Linnaregioonide arendamist on hakatud pidama kogu Euroopa Liidu konkurentsivõimelisuse tõstmise seisukohalt väga oluliseks ning linnapoliitika tähtsus kasvas EL-is 1990ndatel oluliselt. Välja on antud mitu tähtsat linnapoliitika dokumenti. Esimene neist on 1997.a kommentaar "Linnalise agenda suunas Euroopa Liidus" (*Towards an Urban Agenda in the European Union*), kus selgitati peamisi linnastumise seonduvaid küsimusi Euroopa Liidus. Eesmärkidena nimetati majandusliku heaolu ja töövõime tõstmist linnades, võrdsuse ja sotsiaalse sidususe lisamist, linnade uuendamist, linnakeskkonna kaitsmist ja parandamist nii kohaliku kui ka globaalse säästlikkuse mõttes ning halduse ja kohaliku võimu parandamist. Teine dokument on 1998.aastal avaldatud "Säästlik linnaline areng: tegevuse raamistik" (*Sustainable Urban Development in the European Union: A Framework for Action*), mis esitas kava linnade arendamise jaoks ja 24 konkreetset tegevust. Seda täiendati samal aastal Viinis toimunud üleeuroopalise linnafoorumi (*European Urban Forum*) kokkuleppega.

1999.a kinnitati ESDP III (*European Spatial Development Perspective*), mis suunab kogu Euroopa ruumilist arengut. ESDP III on loodud EL-i liikmesriikide regionaalse arengu eest vastutavate ministriumide poolt. Kolmanda visiooni (varasemad *Europe 2000* ja *Europe 2000+*) taustaks on süvenev ja laienev majanduslik, sotsiaalne ja poliitiline integratsioon. ESDP-s esitatakse Euroopa ruumilise arengu suunad järgmise 10-20 aasta jaoks. Ideeks on välja arendada ühine lähenemisviis regionaalses arengu poliitikas ja luua mitmekeskseline

linnavõrgustike süsteem. See võrgustik hõlmaks kogu Euroopat, mitte ainult praegusi 15 liikmesriiki.

Mainida võiks ka, et Euroopa Liidu teadusliku uurimuse valdkonna olulises viiendas raamistikus (*Fifth Framework*, kuni aastani 2002) oli eraldi mainitud teema 'Homme linn ja kultuuripärand' (*City of Tomorrow and Cultural Heritage*). Lisaks suunati Euroopa Komisjoni poolt linnalistele probleempiirkondadele Ühenduse algatus URBAN II aastateks 2000-06.

1988	European Regional Development Fund (Article 10): <i>Urban Pilot Projects</i>
1990	European Commission: <i>Green Paper on the Urban Environment</i>
1991	Sustainable Town and Cities Campaign
1991	1st European Spatial Development Perspective: <i>Europe 2000</i>
1993	European Commission: <i>White Paper Growth, Competitiveness and Employment</i>
1994	2nd European Spatial Development Perspective: <i>Europe 2000+</i>
1994	Committee of the Regions: <i>Commission 4 for Urban Policy</i>
1994	European Commission: <i>Community Initiative URBAN</i>
1996	United Nations Habitat II Conference in Istanbul: <i>City-Summit</i>
1997	European Commission: <i>Towards an Urban Policy of the European Union</i>
1997	European Commission: <i>Agenda 2000</i>
1998	European Commission: <i>Sustainable Urban Development in the European Union: A Framework for Action</i>
1998	European Urban Forum
1999	3rd European Spatial Development Perspective (ESDP)
1999	EU Fifth Framework: <i>City of Tomorrow and Cultural Heritage</i>
2000	European Commission: <i>Community Initiative URBAN II</i>

Joonis 2.6. Euroopa Liidu linnapoliitika arengu süntees.

2.5. Teadmine, oskamine ja innovaatus linnavõrgustikes

Linnaregioonid on tähtsad ajastul, mida iseloomustab eelkõige ühiskonna pidev muutumine, elanikkonna urbaniseerumine, majanduse globaliseerumine ja piirkondlike identiteetide tõus. Seetõttu on kaasaegse regionaalse arendamise märksõnadeks linnavõrgustikud, linnaregioonid ja õppivad regioonid. Globaliseerumine tähendab, et suur osa majandustegevusest ületab riigi piire. Samas kui suured, mitmeid riike hõlmavad majandus-poliitilised organisatsioonid (nt EL) järjest enam arenevad, muutub riikide kui poliitiliste institutsioonide võimumonopol järjest väiksemaks.

Globaliseerumine on lisanud konkurentsi riikide ja regioonide vahel ning ka nende sees ning ettevõtete arendamist mõjutavad järjest enam välisfaktorid. Vana arusaam konkurentsivõimest, mis oli pärit regioonis oleva tööjõu ja teeninduse odavusest, ei taga enam pikaajalist majanduslikku kasvu ja sotsiaalset heaolu. Piirkonna edukuse seisukohalt ei ole tänapäeval enam

nii oluline mitte see, milliseid loodusressursse selles piirkonnas on, vaid märksa olulisem on see, millised on selle piirkonna inimressursid, sotsiaalne kapital, ettevõtlikkus ning nende arendamine. Edukuse mõõtmise aluseks võetakse järjest enam teadmise, õppimise, oskamise ja innovaatilisuse tase.

Teadmine ja oskamine ei ole ainult süstemaatiline, traditsionaalne ja kodeeritud õppimine raamatutest. Regionaalse arengu seisukohast on oluline teadmiste ja oskamiste rakendamine. Oskamine pärineb ka interaktiivsest tegutsemisest ja kogemustest, mis tihtipeale põhineb vaikival (sõnatul) kohalikul teadmisel (ingl. k. *local tacit knowledge*). Selline kodeerimata teadmine pärineb sotsiaalsetest võrgustikest, mis on erinevate piirkondade vahel erinevad. Selles mõttes on teadmisel ja oskamisel kindel ruumiline ja regionaalne seos.

Oskamine on nii indiviidi kui ka organisatsiooni kapital, mis lisandub ja areneb, kui seda jagatakse. Oskamiskapital erineb finantskapitalist või tehnoloogilisest kapitalist selle poolest, et oskamine ei vähene jagamisel. Vastupidi, oskamist levitades oskamine suureneb, kusjuures ka oskamise jagaja enda oskamine kasvab läbi interaktiivsuse. Oskamise levitamise eesmärgiks on ühise oskamiskapitali terviklik arendamine. Oskamise arendamine tähendab samaaegselt nii inimkapitali (teadmised, oskused, kogemused) ja struktuuri (tööriistad, tööviisid, tööpraktikad) kui ka organisatsiooni suhtluskapitali (kliendid, alltöövõtjad, muud suhted) arendamist. Kõik see toimub teatud ruumilises kontekstis, näiteks linnaregioonis.

Hea regionaalne areng tähendab spetsiifilist kohaliku majanduse suhete ja praktikate organiseerimist. EL-is lähtutakse subsidiaarsuse ehk läheduse (ingl. k. *subsidiarity*) ja hea mitmetasemelise haldamise (ingl. k. *good multi-level governance*) printsiipidest. See tähendab, et regionaalset arengut puudutav võim jaotatakse EL-i, riigi ja regiooni vahel niimoodi, et arengutegevuse üle otsustamine toimub võimalikult selle tegevuse lähedal.

Tihedalt suhtlevad linnavõrgustikud toetavad majanduslike ja sotsiaalsete “voogude ruumi”. Linnaregioonid on arenenud tootmissüsteemi ja majandusvõrgustiku sõlmpunktideks. Hästi arenevaid linnaregioone iseloomustab tugev konkurentsivõime, mis tuleneb innovaatilisusest ja spetsialiseerumisest, mis omakorda on pärit õppimisest ja oskamisest. Majandusteadlase M. Porteri järgi on oluline linnaregioonide paindlik sisetekkeline õppimisprotsess, kus spetsialiseerumise tulemuseks on regionaalne edukus konkureerimises.

Linnaregioonide mitmekesisus võimaldab ka uute innovatsioonide tekke. See tähendab, et hästi arenevatel linnaregioonidel on vaja pidevalt ümberstruktureerida oma majandusstruktuuri, institutsionaalset poliitilist raamistikku ja sotsiaalset tegevust selleks, et säilitada ja parandada linnaregiooni konkurentsivõimet. Linnaregioonid erinevad tavaliselt üksteisest oma arengutaseme poolest ning arengutase võib erinev olla ka linnaregiooni enda sees. Juhul, kui arengu erinevused keskuse ja tagamaa vahel ei ole liiga suured, on erinevustest linnaregioonile isegi kasu. Erinevused loovad erinevaid võrgustikke ja mõtlemisviise ning tihti võimaldavad ka mitte-hierarhiliste ja ebaformaalsete suhete arendamise keskuse ja tagamaa vahel.

2.5.1. Innovatsioon ja võrgustikud

EL-i regionaalse arengupoliitika üheks oluliseks eesmärgiks on arendada innovaatilisuse abil linnaregioonide konkurentsivõimet ning selle kaudu kasvatada nii EL-i kui terviku kui ka linnaregioonide majandust ja tööhõivet. Õppimine toimub regioonides tihti tehnoloogia ja innovatsiooni arengustrateegia loomise abil, millest heaks näiteks on EL-i regionaalsed tehnoloogia plaanid (RTP, *regional technology plan*) ja regionaalsed innovatsioonisüsteemid (RIS, *regional innovation systems*). Selle tõttu peavad innovatsiooni- ja tehnoloogiapoliitika olema omavahel seotud. Tehnoloogiapoliitika peab olema proaktiivne, spetsiifilisele kontekstile suunatud ning arvestama klientidega ehk tehnoloogia kasutajatega. Vaja on ka kohalikke strateegiaid, kuna riiklik innovatsioonipoliitika ei ole suuteline arvestama spetsiifiliste kohalike ja regionaalsete nõudmistega.

Uurimused näitavad, et 80% tootlikkuse kasvust lääneriikides on pärit innovatsioonidest. Tootlikkuse kasv moodustab 80% rahvamajanduse kasvust (STERNBERG & ARNDT 2001). Majandusliku kasvu taustal on tähtsal kohal kultuuriline- ja inimkapital, kommunikatiivsuse poliitika, õige institutsioonide segu ja sotsiaalse kommunikatsiooni intensiivsus, mitte pelgalt ettevõtluskultuur.

Uurimused hästi arenevatest regioonidest rõhutavad innovaatilise miljöö, institutsionaalse tiheduse ja interaktiivse geograafilise kobardumise tähendust, mis suurendab regioonide ja seal tegutsevate ettevõtete konkurentsivõimet, edukust ja innovaatilist tegevust. Eelkõige just teadmisel põhineva tootmise innovatsioonid kobarduvad tihti geograafiliselt. Innovaatilise ja võrgustumise lisamine on EL-i regionaalse arengu üks prioriteete ajavahemikuks 2000-06. See on ka üks Struktuurifondide peamisi eesmärke, näiteks Sotsiaalfondi (ESF) tegevuses.

Traditsionaalselt mõeldakse innovatsiooni all olukorda, kus on turustatud uus, omapärane toode või protsess ja see on ühiskonnas kasutusele võetud. Innovatsioon ei ole ilmtingimata uus leiutus, see võib olla ka uus rakendus vanale tootele või tootmisviisile. Tänapäeval tähendab innovatsioon uuenemisvõimet, konkurentsivõime säilitamist ja oskamise arendamist. Innovatsioonid ergutavad ettevõtete konkureerimist ja lisavad võimalusi uuteks innovatsioonideks. Innovatsiooni arendamine on tihti ebakindel ja riskantne, kuna uutel lahendustel, projektidel või toodetel ei ole alati kohe kindlat turustamise võimalust.

Innovatsioonide arendamiseks on vaja võrgustikke, mis võimaldavad õppimise ning teadmise ja oskamise levimise. Sõltumata hästi arenenud informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiast ("voogude ruum"), on näost näkku toimuvat interaktiivsust võimaldavatel konkreetsetel kohtadel ("kohtade ruum") suur tähendus heade arenguvõrgustike moodustumisel. Varem juba mainiti kohaliku vaikiva teadmise tähendust. Lisaks tõstab regioonide konkurentsivõimet juurdunud teadmine (ingl. k. *embedded knowledge*), mis on pärit kohalikest praktikatest ja kogemustest. Selle tõttu on võimalik öelda, et innovatsioon on interaktiivselt, sotsiaalselt ja territoriaalselt juurdunud õppimisprotsess spetsiifilises institutsionaalses ja kultuurilises kontekstis.

2.5.2 Oskamiskobarad

Innovatsioonide geograafilist kontsentreerumist on püütud seletada mitmel viisil (SIMMIE, J. 2002, *Innovative cities*, Spon, London). Traditsionaalne lähenemine (Marshall, Schumpeter) väidab, et suured linnaregioonid, kuhu innovaatiline tegevus tihti kobardub, on atraktiivsemad ja ettevõtlikumad eelkõige ettevõtete vaatenurgast. Teine lähenemine (GREMI, Scott, Storper, Granovetter) peab võrgustumist ja juurdunud tootmisviisi innovatsioonide põhjuseks, mille tulemusena areneb paindlik spetsialiseerumine. Väikeste, kuid innovaatiliste ettevõtete taga on kohalikud tootmissüsteemid. Kolmas lähenemine (Lundvall jt) peab innovatsioonide põhjusena infoühiskonda ning seda, et teatud regioonid on innovatsioonide vaatenurgast institutsionaalselt paremad. Neljas lähenemine rõhutab uut globaliseerunud konkureerimist ja kaubandust (Krugman, Porter), mille tulemusena sünnib globaalse turuga kaubandus, piirkondlik spetsialiseerumine, kohalikud tegurid ja ettevõttestrateegiad.

Ettevõtted, regioonid ja innovaatilised tootmissüsteemid on niisiis pidevalt seotud omavahel. Ettevõtted on pärit teatud kohtadest ja regioonidest, kuid samal ajal ka mõjutavad ja moodustavad neid kohti ja regioone. Kohalikud tööstuskobarad on territoriaalsed süsteemid, kuna konkureerimine ja innovaatilisus on tihedalt seotud territooriumiga. Kobar ehk klaster (ingl. k. *cluster*) võib olla niisiis kohalik, regionaalne või riiklik ning see võib sisaldada ka alakobaraid - kohalikke ettevõtete ja avaliku sektori sünergeetilisi grupeeringuid.

Innovaatiline kobar tähendab koostöövõrgustikku, kus tiheda koostöökobara moodustavad ettevõtted, haridus- ja teadusinstituutsioonid, finantseerijad ning kohalikud ja regionaalsed avaliku sektori esindajad (Joonis 2.7.). Võrgustikus tegutsemise nõuded on: vabatahtlikkus, teadmise jagamine, tõeline koostöö ja usaldus ning kogemus, et võrgustikus osalemine on igale osapoolle kasulik. Võrgustik toimib ainult juhul, kui selle liikmed on piisavalt motiveeritud, aktiivsed ning teadmise- ja õppimishuvilised. Võrgustikku ei või juhtida nii nagu ettevõtet, kuid selle tegevust peab siiski suunama. Koostöö ja võrgustumise kaudu avanevad ka väikestele ja keskmistele ettevõtetele võimalused kasutada paremini uut tehnoloogiat ja uusi teadmisi ning vahetada häid praktikaid ja lahendusi eri osapoolte vahel (HAILIKARI, Milla jt., 2000, *Osaamiskeskusmallin kehittäminen – kuinka osaaminen saadaan leviämään*. Työministeriö, Helsinki). Tuleb aga tähele panna, et asjaolu, et ettevõtte asub innovaatilises piirkonnas, ei taga ilmtingimata ettevõtte innovaatilisust.

Loovus ja süstemaatiline teadus- ja arendustegevus iseloomustavad edukaid regioone. Regioonidel, kus on hea uurimus- ja arenguinfrastruktuur, on paremad arenguvõimalused, oskavam tööjõud, rahvusvahelisemad võrgustikud ja innovatsioonide allikad. Tehnoloogiline oskamine, õppimine ja teadmine on tihedalt regionaalselt konstrueeritud. Innovatsioonid arenevad keskkonnas, kus innovatsioonide loomise ja arendamise taga on piisavalt tugev interaktiivne võrgustik. Lähedus teiste ettevõtete võrgustikega, ülikoolidega ning ettevõtlust ja arengut toetavate instituutsioonidega on tähtsad eelised innovatsioonide arendamisel.

Oskamiskobar on niisiis oskamise kontsentratsioon. See tegutseb näiteks ettevõtte või arendustegevuse läheduses. Kobardumine pakub hea konteksti õppimise, loovuse ja innovaatilisuse arendamise jaoks, kuna oskamine areneb tihti eelkõige kohalikus kontekstis. Uurimused näitavad, et informatsiooni ja teadmisi nõudvad tegevused – hea regionaalse arengu

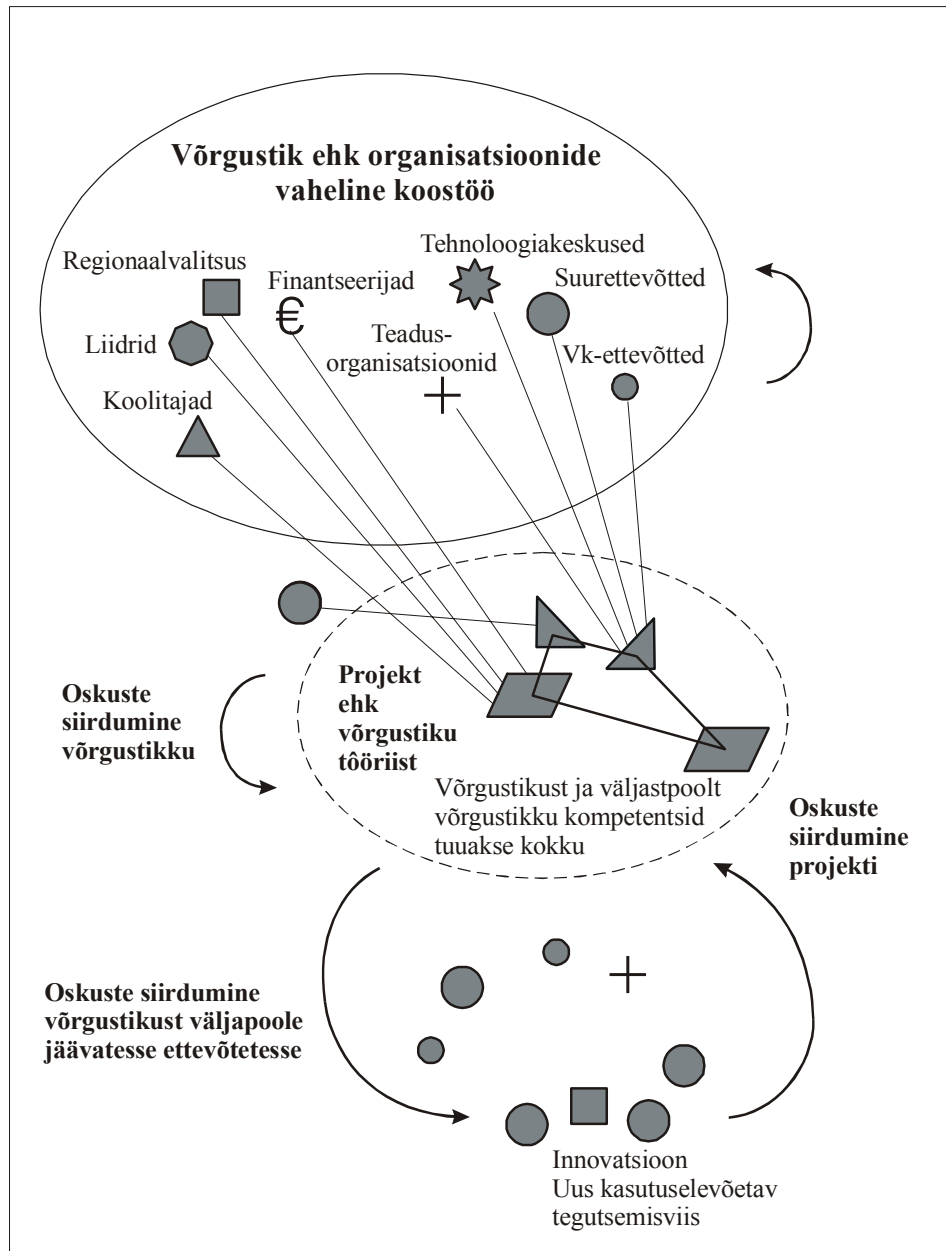
eelised – paigutuvad nendesse spetsiifilistesse kohtadesse, mis võimaldavad kultuurilise läheduse ja sotsiaalse usalduse. See viib kollektiivse õppimiseni ja uute ideede arendamiseni ning vanadest rutiinidest loobumiseni.

Oskamise kobardumine nõuab ka institutsioonide tihedust (ingl. k. *institutional thickness*), mille tulemusena moodustuvad regionaalsed innovatsioonisüsteemid ning majanduslik kasv oskavama tööjõu ja rahvusvahelistumisega. See kehtib ka uue tehnoloogiaga seotud majandustegevuse suhtes. Suurbritannias on selgitatud, et mida rohkem tehnoloogiaettevõtted suhtlevad interaktiivselt ülikoolide ja uurimislaboritega, seda tõenäolisemalt nad leiutavad innovaatilisi tooteid, eriti kui küsimuses on keerulised ja originaalsed innovatsioonid. Radikaalsemad innovatsioonid nõuavad tihti vaikiva teadmise elemente, kuid mitmetes innovatsioonides ei ole geograafiline kobardumine nii oluline kui tihe suhtlemine.

Oskamiskeskused ja oskamise kontsentratsioonid (HAILIKARI JT. 2000)

- tunnistavad ja saavad aru kiiresti arenevate majanduslike tegevuste erilisest iseloomust ja majanduskeskkonna nõudmistest
- arendavad kommunikatsiooni ja võrgustikusuhteid, millega nad aitavad võrgustikke ehitada
- arendavad ettevõtete ja organisatsioonide strateegilist mõtlemist, juhtimist ja oskamise haldamist
- arendavad selliseid tegutsemisviise, millega on võrgustikus võimalik paremini kasutada sotsiaalset, tehnoloogilist, majanduslikku ja oskamiskapitali

Soomes kasutusel oleva oskamiskeskuste poliitika järgi peavad oskamiskeskused baseeruma ühisele visioonile tugevast linnaregioonist. Oluline on leida ühine strateegia ja kokkulepe selles, mida tahetakse arendada ning miks ja kuidas soovitud tulemusteni jõutakse. Oskamiskeskus loob raamistiku pideva arengutegevuse jaoks, mis muidu sõltuks liiga palju erinevatest lühiajalistest projektidest (Joonis 2.7.). Kohalike omavalitsuste poolt arendatud teadusparke on võimalik kasutada ülikooli ja eksisteeriva uurimuspotsentiaali ja ettevõtluse arendamises. Selle tulemusel moodustub uusi ettevõtteid ja kohalikke tehnoloogiaid. Oskamiskeskuse tegevuses on oluline: teadmise jagamine avatult, oskamine võtta vastu teadmisi, avatud ja efektiivne kommunikatsioon, usaldus võrgustiku osapoolte vahel ning oskamise levitamist toetav tegevuskultuur võrgustiku erinevates osades. Osa tegevusest peab konkureerima võrgustiku sees ja võrgustike vahel.

Joonis 2.7. Innovaatiline võrgustik: ruumilis-funktsionaalne oskamise baas ja selle areng. Allikas: HAILIKARI, Milla jt., 2000, *Osaamiskeskusmallin kehittäminen – kuinka osaaminen saadaan leviämään*. Työministeriö, Helsinki.

2.6. Regionaalse arengu printsiipide muutused Eestis 20. sajandil

Eestil on olemas kogemused kõigist eelmainitud kolmest peamisest regionaalsest arengumudelitest. Loomulikult, Eesti linnalise arengu puhul on vaja arvestada suuri poliitilisi muutusi 20. sajandi jooksul, mis on mõjutanud Eesti linnade arengut väga oluliselt.

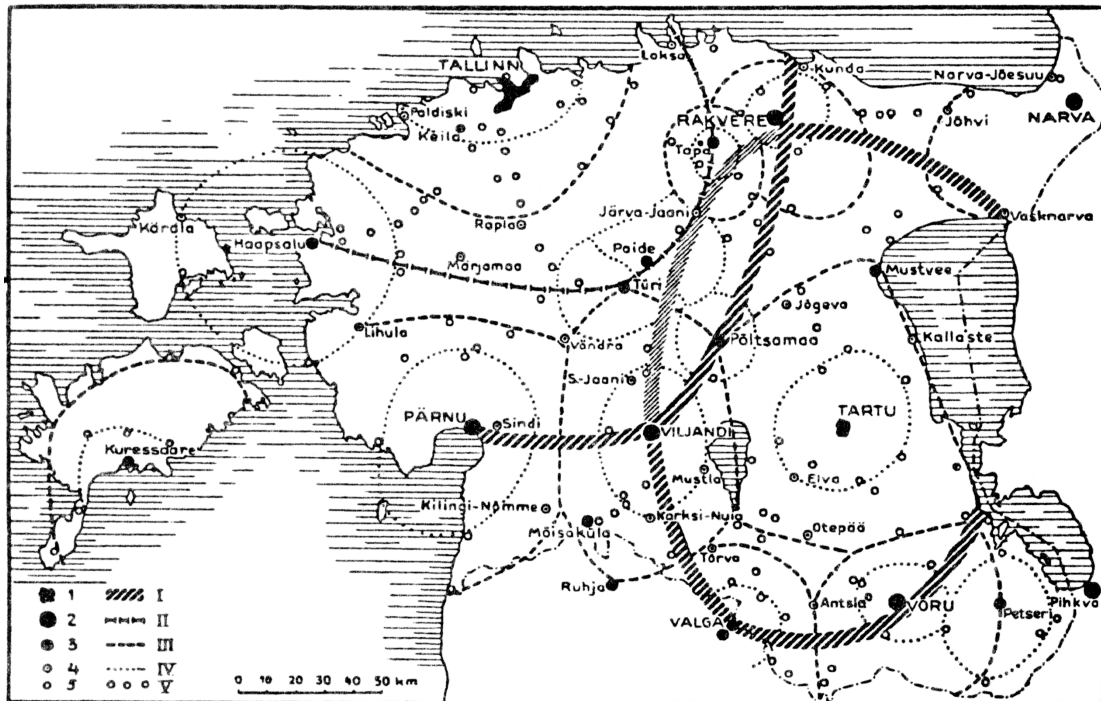
2.6.1. Linnade keskus-perifeeria areng Eestis

19. sajandi alguses oli Eesti linnadevõrgustik vähe arenenud. Koos kapitalismi arenguga hakkas 19. sajandi jooksul toimuma kiire linnastumine ning sajandi keskel elas umbes 12% Eesti elanikest linnades. Ehkki linnastumine hakkas Eestis järjest enam maad võtma, elas 20. sajandi alguses Eesti 12s linnas kokku ainult veerand (23%, kokku 270 000 inimest) kogu Eesti elanikkonnast. Kasv ja arenguvõimalused keskendusid järjepidevalt suurematesse linnadesse, eelkõige Tallinnasse, mille suurenemine oli kiire – 67 000 elanikult 1901.a 159 000 elanikuni 1917.a (TAMMARU, Tiit, 2001, *Linnastumine ja linnade kasv Eestis Nõukogude aastatel*, Geograafia instituut, Tartu ülikool). Tallinnal oli riigis domineeriv positsioon nii majanduslikult kui ka poliitiliselt. Ülejäänud osa Eestist oli perifeerne, eriti võrreldes Tallinna arengupotentsiaaliga.

2.6.2. Linnade keskuskohtade mudeli areng Eestis

Linnastumine aeglustus iseseisvunud Eesti perioodil, kuid samas said mitmed asulad linnaõiguse. 1939.a oli Eestis 33 linna, milledes kokku elas umbes kolmandik kogu Eesti rahvastikust. Iseseisvunud Eestis eksisteeris suurimate linnade – Tallinn (koos selle eeslinna Nõmmega), Tartu, Narva, Pärnu, Valga, Viljandi ja Rakvere - vahel teatud mõttes funktsionaalne tööjaotus, kusjuures vaid Tallinnas ja Tartus oli üle 50 000 elaniku.

Seda perioodi iseloomustab hästi majandusgeograaf Edgar Kandi poolt tehtud uurimus Eesti linnadest ja nende tagamaadest 1930ndatel. Küsimuses on kirjeldus funktsionaalsest Eesti linnavõrgustikust. Kandi poolt tehtud joonises on kokkulangevusi Christalleri keskuskohtade mudeliga. Iseseisvunud Eestis on linnadel selged tagamaad ja Eesti on jaotatud peamiselt Tallinna ja Tartu vahel. Suurima linna, Tallinna, lähiümbruses hakkas toimuma eeslinnastumine. Võrreldes tollast Eesti linnavõrgustikku tänapäeva linnavõrgustikuga on tänapäeval tähelepanu vaja pöörata Narva, Valga, Petseri ja Kohtla-Järve tagamaadele, kuna riigi piirid on muutunud.

1. Täislinnad	I. Täislinnade piirvanikud
2. Siirelinnad	II. Välis. resp. vahevanikud
3. Väikelinnad	III. Välis. resp. vahevanikud
4. Kääbuslinnad ja alevid	IV. Sisevanikud
5. Alevikud	V. Väljakujunenud etappasulad

Joonis 2.8. Eesti regionide areng 1930ndatel Edgar Kandi järgi (kesksete asulate süsteemid ja nende mõjukonnad-tagamaad).

Nõukogude Liidu perioodi Eestis iseloomustab kiire industrialiseerimine ja linnastumine ning pealinn Tallinna kiire kasv. Nõukogude perioodi tulemusena elas 1989.a linnades 71% Eesti elanikest. Linnade arv oli sama kui varem (33 linna), kuid alevite arv tõusis. Linnastumine Eestis oli Nõukogude perioodi alguses kiire, kuid hiljem aeglustus järk-järgult ja jäi alla Lääne-Euroopa tasemele. Linnade rahvaarv tõusis pidevalt, kusjuures rahvaarv tõusis ka väiksemates linnades. Linnastumine toimus pidevalt kuni 1960ndateni. Eriti võimas kasv oli pealinnas Tallinnas, kus rahvaarv tõusis sisse- ja välis- ja vahevanikute tulemusena Nõukogude perioodi lõpul 475 000-ni. Lisaks tõusis kiiresti Ida-Virumaa tööstuslinnade rahvastiku arv. Eesti linnadevõrk püsis suurimate linnade osas väga stabiilsena ning kogu Nõukogude perioodil elas umbes kolm neljast linnaelanikust linnades, kus oli rohkem kui 20 000 elanikku. Nõukogude perioodi lõpul hakkas toimuma vastulinnastumine. Mida suurem linn oli, seda kiirem rahvastiku arvu kahanemine toimus.

Nõukogude perioodil reguleeriti regionaalset arendamist ja linnade arengut tugevalt. Eesmärgiks oli luua hierarhiliselt organiseeritud ja majanduslikult kasvavad regionid ehk moodustada Eestisse stabiilsed administratiivüksused - rajoonid ja rajoonikeskused. Linnade ja nende tagamaade vaheline tööjaotus oli selge ja ränne linnakeskuste vahel suunatud. Christalleri

keskuskohtade mudeli ideid püüti viia ellu ka Nõukogude Liidu praktikas, näiteks organiseerides rajoonide teenindusvõrku Eestis. Samuti toimus väikelinnade moodustamine, milledeks olid põlumajanduspiirkondi teenindavad keskused ja monofunktsionaalsed tööstuslinnad. Nõukogude perioodil toimunud administratiivsete muutuste tõttu on osa tänapäevastest maakonnakeskustest Eestis arenguvõimaluste seisukohast nõrgad.

2.6.3. Eesti ja linnavõrgustiku areng

Taasiseseisvunud Eestit iseloomustas 1990ndatel liberaalne majandus-, maksu- ja ettevõtluspoliitika. Selle poliitika tulemusena on toimunud väga kiire majanduse ümberstruktureerimine ja majandussuhete sõlmimine eelkõige EL-i liikmesriikidega. Majandussuhted idanaabrite ja lähimate lõunanaabritega on vähenenud. Majanduspoliitikas on ühiseid jooni nõ. thatcherliku ideoloogiaga, mida kirjeldati eelpool.

Erinevuseks Suurbritannias viljeldud poliitikast on see, et Eestis ei pööratud tähelepanu linnapoliitikale. Sõltumata vähesest või peaaegu olematust otsesest linnapoliitikast Eestis, on majandustegevus kontsentreerunud väga palju kõige suuremasse linnaregiooni - Tallinna ja selle ümbrusesse. Regionaalselt tähtsad on Lõuna- ja Lääne-Eesti linnaregioonid Tartu ja Pärnu. Idapoolel ja piirialadel asetsevad linnaregioonid on nõrgemas positsioonis (Narva, Valga, Kohtla-Järve). Regionaalsed erinevused linnaregioonide vahel ja linnaregioonide ja maapiirkondade vahel on kasvanud suureks (vt Peatükk 4 ja 5).

Eestis on hakanud toimuma eeslinnastumise laialdane levik alles 1990ndatel. Lääne-Euroopas oli tollal toimunud juba vastupidine areng. Eesti erineva arengu põhjuseks on Nõukogude Liidu perioodi anomaalia regionaalses arengus. Ka mitte-estlaste väljaränne on mõjutanud linnastumise skeemi 1990ndate alguses. Kokkuvõttes tähendab see seda, et linnastumise areng Eestis (linnastumine – eeslinnastumine – vastulinnastumine – taaslinnastumine) on võrreldes Lääne-Euroopaga erinev. Taasiseseisvunud Eesti perioodil on toimunud ka vastulinnastumine, eriti Tallinna viivate magistraalide lähiümbruses. Suurimate linnade rahvastiku arv on 1990ndate jooksul kahanenud (Tallinn –15%, Tartu, Narva, Pärnu, Viljandi –9%). Aastal 2000 oli Tallinnas umbes 404 000 ja Tartus 101 000 elanikku (Tabel 2.2.).

Tabel 2.2. Rahvastiku arv Eesti suurimates linnades

	1959	1970	1979	1989	2000
Tallinn	281 714	363 706	428 537	474 974	403 981
Tartu	74 263	90 459	104 381	113 420	101 246
Narva	27 630	57 863	72 783	81 221	69 314
Pärnu	36 067	46 316	49 623	52 389	45 650
Viljandi	17 916	20 814	22 368	23 080	20 838

On oodata, et tulevikus hakkab ka Eestis toimuma kvantitatiivne taaslinnastumine, mis on olnud tugev näiteks Soomes 1990ndatel aastatel. Taaslinnastumine tähendab kasvavat sisserännet Eesti suurimatesse linnaregioonidesse. Praegu toimub kvalitatiivne taaslinnastumine suurimatesse keskustesse – haritud, eriala omandanud ja oskustega noored kolivad suurematesse linnadesse, eriti Tallinna. Lähimate aastate (kuni 2005) jooksul ei ole oodata kiireid muutusi Eesti linnadevõrgustikus.

Kui vaadelda Eesti linnaregioonide praegust olukorda ning lähimate aastate arenguproгноosi, on võimalik teha järgnevaid järeldusi. Tallinna linnaregiooni osakaal moodustab 42% Eesti rahvastikust. Ka Tartu linnaregiooni osakaal (11%) ületab 10% piiri, ülejäänud linnaregioonid on juba selgelt väiksemad. Linnaregiooni rahvaarv ning selle kasvukiirus ei ole samas omavahel statistiliselt oluliselt seotud (Tabel 2.3.). Kõige tugevamalt on seotud linnade kasvukiirus kolme tunnusega – tööpuudus, mitte-estlaste osakaal ja tagamaa suurus.

Tabel. 2.3. Eesti linnaregioonide kasvukiiruse tunnused (2000.a rahvaloenduse alusel).

	Rahva- arvu muutus	Linnastu osakaal Eesti rahvas- tikus	Eest- laste osakaal	Tulumaks inimese kohta	Töö- puudus	Kõrghari- dusega inimeste osakaal	25-54 osakaal	15-74 osakaal	Mõjuala osakaal
Rahvaarvu muutus	1	-.025	.777	.338	-.885	.108	-.466	-.496	.511
	.	.939	.003	.283	.000	.738	.127	.101	.090
Linnastu osakaal Eesti rahvastikus	-.025	1	-.244	.899	-.283	.864	.402	.558	-.310
	.939	.	.445	.000	.373	.000	.195	.059	.328
Eestlaste osakaal	.777	-.244	1	.048	-.700	-.199	-.746	-.880	.679
	.003	.445	.	.882	.011	.535	.005	.000	.015
Tulumaks inimese kohta	.338	.899	.048	1	-.616	.825	.260	.341	-.131
	.283	.000	.882	.	.033	.001	.415	.278	.685
Tööpuudus	-.885	-.283	-.700	-.616	1	-.366	.376	.348	-.461
	.000	.373	.011	.033	.	.243	.229	.268	.132
Kõrghari- dusega inimeste osakaal	.108	.864	-.199	.825	-.366	1	.189	.542	-.359
	.738	.000	.535	.001	.243	.	.557	.068	.251
25-54 osakaal	-.466	.402	-.746	.260	.376	.189	1	.701	-.341
	.127	.195	.005	.415	.229	.557	.	.011	.278
15-74 osakaal	-.496	.558	-.880	.341	.348	.542	.701	1	-.716
	.101	.059	.000	.278	.268	.068	.011	.	.009
Mõjuala osakaal	.511	-.310	.679	-.131	-.461	-.359	-.341	-.716	1
	.090	.328	.015	.685	.132	.251	.278	.009	.

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Analüüsidest linnaregioonide rahvastiku arengut võib teha järgmised järeldused. Esiteks - kiiremini kahanes nende linnaregioonide rahvaarv, kus tööpuudus oli kõrgem. Tööpuudus on omakorda seotud inimeste sissetulekuga, mis tähendab, et rahvaarv kahanes kiiremini ka madalamate sissetulekute tasemega linnaregioonides.

Teiseks - kõige enam kahanes kõrge mitte-eestlaste osakaaluga linnaregioonide rahvaarv. Kuna eestlaste vanusstruktuur on vanem kui mitte-eestlastel, tähendas sellise asjaolu olemasolu ühtlasi, et ebasoodsama vanusstruktuuriga linnaregioonide rahvaarvu kahanemine oli väiksem kui soodsa vanusstruktuuriga linnaregioonidel.

Kolmandaks ning eelneva tunnusega tihedalt haakuvaks tunnuseks osutus seos linnaregioonide rahvastiku kasvukiiruse ja linnaregiooni tagamaa ulatuse vahel. Kiiremini kahanes nende linnaregioonide rahvaarv, mille tagamaa oli väiksem ning aeglasemalt nende rahvaarv, mille tagamaa oli suurem. Suuremad on aga nende linnaregioonide tagamaad, kus on eestlaste osakaal suurem. Seega võib öelda, et domineerivalt eestlastest elanikega linnaregioonide keskuslinnade areng mõjutab oluliselt ka nende linnaregioonide tagamaade arengut, samas kui domineerivalt mitte-eestlastest elanikega linnaregioonides sellised mõjud puuduvad.

Eesti linnaregioonide rahvastiku prognoos aastateks 2000-2005 on koostatud kolmevariandilisena – positiivne, keskmine ja negatiivne (Tabel 2.4). Hilisemate aastate puhul on prognoosi koostamine juba keerulisem ülesanne, kuna tulemused sõltuvad välisteguritest. Nendest võib mainida Eesti integreerumist EL-iga, globaliseerunud majanduses toimuvaid muutusi, mis mõjutavad Eestit ja selle lähiümbrust ning geopoliitika arengut Läänemere piirkonnas.

Tabel 2.4. Eesti linnaregioonide rahvastikuprognoos aastateks 2000-2005.

	Tallinn	Tartu	Narva	Kohtla- Järve	Pärnu	Rakvere	Viljandi	Kures- Võru saare	Paide	Haap- salu	Valga	
pos	501124	134230	73275	59791	64697	37123	33411	23767	23642	22174	19015	18527
kes	495020	130990	71950	58390	63020	36380	32520	23020	23110	21710	18660	17890
neg	465266	124504	66437	56204	61651	35007	31587	22298	22797	21201	17670	16496
pos	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
kes	99	98	98	98	97	98	97	97	98	98	98	97
neg	93	93	91	94	95	94	95	94	96	96	93	89

pos = positiivne = rahvaarv jääb samaks, st kahanemine lõpeb.

kes = keskmine = säilib praegune (2000.a) rahvastikupotentsiaal

neg = negatiivne = jätkub 1989-2000 a kahanemine

Positiivne variant eeldab, et rahvaarv jääb linnastutes aastatel 2000-2005 muutumatuks ehk aastal 2005 on rahvastiku arv linnaregioonides sama, mis aastal 2000. Loomulik iive on küll linnaregioonides negatiivne, kuid seda kompenseerib positiivne rändesaldo. Negatiivne variant

eeldab, et aastatel 2000-2005 jätkub 1989-2000 aastate rahvaarvu kahanemise tempo. See on ebatõenäoline, kuna suur osa tollasest väljarändest oli seotud Nõukogude Liidu lagunemisega. Keskmine variant eeldab ühelt poolt nullilähedast rändesaldot ning teiselt poolt negatiivse loomuliku iibe jätkumist.

2.7. Linnade roll Eesti praeguses regionaal- ja innovatsioonpoliitikas

Eesti regionaalpoliitika üldised põhimõtted on paika pandud Eesti regionaalarengu strateegiaga, mille kinnitas Vabariigi Valitsus 1999.a. Eesti regionaalpoliitika eesmärk on riigi regionaalse arengu tasakaalustamine kohalike arengueelduste tugevdamise ja nende maksimaalse ärakasutamise teel. Regionaalpoliitikaga aidatakse kaasa riigi üldisele makromajanduslikule ja sotsiaalsele arengule. Vastavalt Vabariigi Valitsuse seadusele on regionaalpoliitika väljatöötamine ja elluviimine siseministeeriumi haldusalas.

Regionaalpoliitika koosneb maakondlikust arendustegevusest, sihtaladele suunatud regionaalpoliitikast ning harupoliitikate seostamisest regionaalpoliitika eesmärkidega.

Maakondliku arendustegevuse eesmärgiks on maakonna terviklik ja tasakaalustatud arendamine. Maakondlikku arendustegevust korraldab maavanem. Maakondade arendamise jaoks eraldatakse maavalitsustele iga-aastased vahendid (umbes 500 000 krooni). Arvestades eraldatavaid summasid on maavalitsuste roll maakonna arendamisel piiratud. Suur osa arengutoetusest on läinud arengustrateegiate ja maakonna üldplaneeringute koostamiseks. Lisaks on linnadel ja teistel omavalitsustel võimalik taotleda vahendeid arendusrahadest väiksemate arendusprojektide jaoks.

Sihtaladele suunatud regionaalpoliitika toimib vastavate programmide kaudu. Vastavalt regionaalarengu strateegiale on Eestis seitse regionaalarengu programmi:

- põllumajanduspiirkondade programm;
- tööstuspiirkondade programm;
- saarte programm;
- keskustevõrgu programm;
- kohaliku omaalgatuse programm;
- piireületava koostöö programm;
- Setumaa programm.

Sihtaladele suunatud programmides ei pöörata linnade arengule eraldi tähelepanu. Linnade arendamist käsitletakse koos piirkonnaga. Käesolevas uurimuses käsitletavatest Eesti linnapiirkondadest kuulub praegustesse regionaalpoliitilistesse sihtaladesse Narva, Kohtla-Järve ja Jõhvi, Kuressaare, Valga, Haapsalu ja Võru. Erandi moodustab siinkohal keskustevõrgu programm, mille eesmärgiks on linnaregioonide areng. Regionaalarengu programmide efektiivset toimimist on takistanud nende ebajärjepidev rahastamine. Programmidele eraldatavad summad ei ole suured. Näiteks eraldati 2000.a regionaalsetele arenguprogrammidele umbes 36 miljonit krooni ning kokku eraldati regionaalpoliitikale umbes 90 miljonit krooni.

Nimetatud programmidele lisandub veel Phare piireületava koostöö (CBC) programm, kus abiks kõlblikud on kõik Eesti omavalitsused (sh suuremad linnad), kuid seda programmi ei käsitleta otsese regionaalpoliitilise meetmena. Regionaalarengu strateegias märgitud Eesti piireületava koostöö programmi vahendeid on organisatsioonid kasutatud kaasfinantseerimiseks Phare CBC projektidele. Regionaalsetele arenguprogrammidele lisaks teostatakse regionaalseid investeeringuid hasartmängumaksust. Selle raames eraldatakse vahendid üle-eestiliselt (sh uuringus käsitletavat linnaregioonid) erinevate sotsiaalse infrastruktuuriobjektide korrastamiseks.

Harupoliitikate seostamine regionaalpoliitika eesmärkidega peaks toimuma nii, et ministriumid kavandavad ja analüüsivad oma tegevuse regionaalset mõju ning informeerivad vajaduse korral olulist regionaalset mõju omavatest harupoliitilistest otsustest ja tegevustest siseministrit. Arvestades sektorpoliitikate käigus tehtavaid investeeringuid, on otsesed regionaalpoliitika vahendid väga piiratud, mille tõttu on harupoliitikate seostamine regionaalpoliitika eesmärkidega väga oluline ka linnade arendamise seisukohast. Praktikas lähtuvad ministriumid valdavalt oma investeeringute tegemisel sektoraaletest arengukavadest arvestamata maakondlikke arenguprioriteete ja teisi vastava valdkonnaga seotud olevaid strateegiaid.

Haru- ja regionaalpoliitikate vahelist sidusust peaks parandama nõue, mille kohaselt seaduste eelnõude juures tuleb arvestada regionaalse mõju hindamist, kuid hetkel see veel realselt ei toimi. Maakondliku ja harupoliitikate omavahelise seostamise tõhustamiseks on siseministrium välja töötanud "Maakondliku arengu kavandamise seaduse" kontseptsiooni, mille eesmärgiks on regionaalpoliitika korralduse parandamine arvestades liitumist Euroopa Liiduga.

Regionaalpoliitika elluviimist teostab majandusministrium haldusalas olev Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) Regionaalarengu Agentuur (ERDA). EAS-i üldine eesmärk on toetada ettevõtluse arengut välisinvesteeringute kaasamise, transiidi, ekspordi, tehnoloogia ja turismi arendamise kaudu. EAS lähtub regionaalarengu valdkonnas riiklikest arengukavadest ja poliitikatest. Jõhvi ja Tartusse on loodud EAS-i regionaalsed bürood, mille eesmärgiks on EAS-i teenuste pakkumine regioonides, kuid büroode ülesandeid pole täpselt määratletud. Hetkel on regionaalsed bürood raha jagavad institutsioonid, mitte arendusasutused, kus ettevõtjad jt projektitaotlejad saaksid pädevat kliendituge arendustöök. Arendustöoga tegelevad maakondlikud arenduskeskused igas maakonnakeskuses, kuid nad on oma teenuste kvaliteedi poolest erinevad. Tulevikus on kavas välja arendada tugevad maakondlikud arendusorganisatsioonid, mille aluseks on olemasolevate struktuuride ja ressursside integreerimine.

2.7.1. Keskustevõrgu programm

Keskustevõrgu programm on kõige uuem regionaalarengu programm ning see kinnitati Vabariigi Valitsuse poolt 2001.a. Programmi üldine eesmärk on tugevdada Eesti tähtsamate linnade majanduslikku ja sotsiaalset innovaativust tasakaalustamaks riigi regionaalset arengut.

Programmi väljatöötamist alustati 2000.a sügisel. Sellesse töösse kaasati linnade ja maavalitsuste esindajad ning esindajad ministeeriumitest ja teadusasutustest. Linnade panus programmdokumendi jäi suhteliselt tagasihoidlikuks. Programmi koostamisel võeti eeskujuna Soome linnadele suunatud programmist “*Osaamiskeskusten ohjelma*” (oskamiskeskuste programm).

Keskustevõrgu programmi strateegia sätestab, et uuendusvõime tõstmiseks Eesti suuremates linnades tegutsetakse järgmistes suundades:

- linnasisese, linna ja tagamaa vahelise ning linnadevahelise koostöö arendamine;
- linnade eripärast tuleneva spetsialiseerumise soodustamine;
- linnade innovatsioonipotentsiaali tõstmine.

Programmi eesmärgiks on maakonnakeskuste kaudu arendada Eesti suuremaid linnu ja nende tagamaid. Projekte said programmile esitada organisatsioonid maakonnakeskusest, sh ka väikelinnad. Suuremate keskuste (Tallinn, Tartu, Pärnu ja Narva) puhul oli vaja projekti kaasata ka teine omavalitsus. Selle tingimuse eesmärgiks oli arendada koostöövõrgustikku ning laiendada suuremate linnade oskamis- ja teadmiskompetents väikelinnadesse.

Programmist võivad rahasid taotleda omavalitsused, omavalitsusliidud, mittetulundusorganisatsioonid, arendus- ja koolitusasutused. 2001.a eraldati programmile 2 miljonit krooni. Kokku laekus 30 projektitaotlust, millest rahuldati 7 (nendest kaks tingimusliku otsusega, st lõplik otsus selgitati hilisemate läbirääkimiste käigus). Kokku määrati toetuse summaks 2,1 miljonit, millest 570 000 oli mõeldud tingimusliku otsusega. Hilisema töö käigus selgus, et tingimusliku otsusega projektid olid ebapiisavalt ette valmistatud ja neile raha ei eraldatud.

Projektidest, millele programmi rahasid taotleti, moodustasid valdava osa n.ö pehmed tegevused, nt koolitused, konsultatsioonid, trükiste koostamine ja levitamine, välisvisiidid, seminarid jne. Samas esitati mitu projekti ka infotehnoloogia arendamise valdkonnast. Paljud esitatud projektid ei vastanud programmi eesmärkidele ja taotletud summad olid ebareaalselt suured. Häid projekte polnud valiku tegemiseks piisavalt, mille tõttu otsustati esmalt tingimuslikult rahastada ka ebapiisavalt ettevalmistatud projekte. Mitmed projektid paistsid olevat kunstlikult erinevatest tegevustest kokku sobitatud koostöö tegemise eesmärgiga ilma, et projekti partnerid oleksid eelnevalt asju piisavalt läbi kaalunud.

Projektide esitajateks olid valdavalt linnavalitsused, aga ka mõned koolitusasutused ja muud organisatsioonid. Kõige enam tuli projekte Pärnu linnast, kust taotleti toetust seitsmele projektile (4 koolitusasutustest, 2 linnavalitsusest ja üks ettevõtluskeskusest). Nendest otsustati rahastada kahte projekti. Esitatud projektide esmasel hindamisel selgus, et erinevate projektide tegevused kattusid osaliselt, millest võis järeldada, et projektide koostamise käigus ei olnud erinevad organisatsioonid teinud linnasiseselt omavahel piisavalt koostööd. Koostöö oli aga üks programmi eesmärkidest.

Lõplikult rahastatud projektidest oli kaks projekti turismi valdkonnast, üks projekt infotehnoloogia arenduse valdkonnast, üks logistika ja üks koolituse valdkonnast. Kõige paremini nii sisuliselt kui ka tehniliselt oli ette valmistatud Pärnu LV projekt, mille eesmärgiks

oli kolme linna (Pärnu, Haapsalu, Kuressaare) ühine tutvustamine Saksamaa turismiturul. Lisaks peaks programmi raames toimuma matkaraja rajamine Emajõe äärde Tartu linnas ja vallas, Pärnu logistika arengukava koostamine, Pärnumaa infoportaali arendamine ja majandusõppe edendamine Jõhvi Gümnaasiumis.

Keskustevõrgu programmi positiivsed aspektid on:

- see on esimene linnaregioonide arengule suunatud regionaalpoliitiline programm, mille kaudu on õnnestunud selgitada linnade arengupoliitika vajadust;
- programmi kaudu on õnnestunud linnadele selgitada selliseid arengupõhimõtteid nagu võrgustikud, linnade spetsialiseerumine, kobarate arendamine jne;
- keskustevõrgu programmi koostamise kogemusi on võimalik rakendada ka teiste sarnaste programmide koostamisel ja/või täiendamisel.

Keskustevõrgu programmi puudused on:

- programm on uus ja selle kohta polnud piisavalt informatsiooni. Vestluste käigus selgus, et mitmetele projektitaotlejatele jäi programmi eesmärk ebaselgeks;
- keskustevõrgu programmi meetmed kattusid osaliselt teiste sihtaladele suunatud programmide tegevustega, mille tõttu esitati sama projekti mitmele programmile;
- mitmed väiksemate linnade esindajad on arvanud, et programm oleks võinud enam tähelepanu pöörata väikelinnade arengule, sest suured linnad arenevad hästi. Maakonnakeskuste kaudu ei õnnestunud projektidesse kaasata väiksemaid linnu;
- üleestilise programmi kohta on eraldatud vahendid liialt vähesed püstitatud eesmärkide saavutamiseks. Seda võimendab veelgi ebajärjepidev programmi rahastamine (näiteks 2002.aastal programmi ei finantseerita rahaliste vahendite puuduse tõttu, kuigi programmdokument nägi ette vastavatele tegevustele perioodil 2001-2003.a 32,1 mln krooni)

2.7.2. Linnade roll Eesti ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitikates

Eesti innovatsioonialased arengusuunad on paika pandud Eesti Teadus- ja arendustegevuse strateegias 2002-2006, mille Riigikogu on heaks kiitnud 2001.a. Strateegias on püstitatud järgmine visioon: Eesti on teadmispõhine ühiskond, kus uued teadmised, teadmiste ja oskuste rakendamine ning inimkapitali areng on majanduse ja tööjõu konkurentsivõime ning elukvaliteedi tõusu allikaks.

Strateegia sätestab Eesti teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooni võtmevaldkondadeks kasutajasõbralikud infotehnoloogiad ja infoühiskonna arengu, biomeditsiini ning materjalitehnoloogiad. Nimetatud võtmevaldkondade arendamiseks koostatakse ja käivitatakse riiklikud programmid. Lisaks alustatakse Eesti teaduse tippkeskuste ja tehnoloogia arenduskeskuste väljaarendamist, arendatakse edasi teadus- ja tehnoloogiaparke ning innovatsioonikeskusi. Siinkohal pole eraldi välja toodud, millistes linnades nimetatud keskusi arendama hakatakse.

Strateegia kohaselt on praeguseks innovatsiooni tugistruktuurid välja arenemas Tallinnas ja Tartus järgmiste organisatsioonide kujul: SA Tartu Teaduspark ja SA Tallinna Tehnikaülikooli

Innovatsioonikeskus. Lisaks sellele on loodud regionaalne innovatsioonikeskus Jõhvis, et aidata kaasa Ida-Virumaa tööstuspotentsiaali paremale ärakasutamisele. TTÜ Põlevkiviinstituudi baasil toimub Põlevkivi Arenduskeskuse loomine, eesmärgiga koordineerida põlevkivi temaatikaga seotud uurimistööd ja aidata regioonis paiknevat põlevkiviklastrit innovaatiliste toodete, teenuste ja protsesside arendamisel. 1996.a asutati kompetentsikeskused Tartu Ülikoolis ja Tallinna Tehnikaülikoolis. Strateegias ei ole aga selgitatud, millised on nende kompetentsikeskuste valdkonnad.

Strateegias tõdetakse, et vaatamata olemasolevatele organisatsioonidele pole innovatsioonistruktuuride süsteem Eestis piisav. Rõhutatakse teaduse ja ettevõtluse vahelise tihedama koostöö vajadust. Lisatakse, et hakatakse välja töötama Eesti teaduse tippkeskuste ja arenduskeskuste väljaarendamist.

Kokkuvõtteks - strateegias on esitatud prioriteetsed innovatsiooni valdkonnad ja olemasolev tugistruktuur. Samas pole eraldi välja toodud linnadevahelist spetsialiseerumist teadus- ja arendusvaldkonnas. Ilmselt on kavas seda konkreetsemalt lahti kirjutada eelpool nimetatud kolme võtmevaldkonna riiklikes programmides.

Eesti ettevõtluspoliitika eesmärkideks on soodustada ettevõtlikkust ja uute töökohtade loomist ning tõsta Eesti ettevõtete konkurentsivõimet. Eesmärkide täitmisel lähtutakse tasakaalustatud regionaalse arengu põhimõtetest.

Ettevõtluse Tugisüsteemi võib jagada kolmeks tasandiks:

- üleriigiline tasand, mida esindab Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS) ja Krediidid ja Ekspordi Garantseerimise Sihtasutus (KredEx);
- regionaalne tasand hõlmab mitut maakonda, mida esindab Regionaalne Agentuur;
- maakondlik tasand, mida esindab Ettevõtluskeskus (EVK).

Ettevõtluspoliitika elluviimise tugistruktuuris on oluline roll ettevõtluskeskustel, mis on EASi baasteenuste lepingulised partnerid maakondades. Strateegia kohaselt peaksid EVK-d moodustama üleriigilise võrgustiku, kusjuures igas maakonnas peab olema vähemalt üks EVK.

Sarnaselt innovatsioonipoliitikaga pole väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arenduspoliitikas eraldi käsitletud erinevate piirkondade (sh linnade) vajadusi. Strateegia kohaselt soovitakse hästi toimiva tugistruktuuri kaudu tagada olemasolevate riiklike toetusmeetmete kättesaadavus kõigile väikese ja keskmise suurusega ettevõtetele üle Eesti. Tugistruktuuris on tehtud oluline panus maakonnakeskustes toimivatele ettevõtluskeskustele, mis osaliselt on arenenud lähtudes kohalikest võimalustest ja vajadustest.

3. Linnaregioonide määratlemine Eestis

3.1. Linna ja linnaregiooni iseloomustus

Linnade ja linnaregioonide täpne määratlemine on keeruline ülesanne, kuna praeguses ühiskonnas on tihedad sotsiaal-majanduslikud võrgustikud. Linnadel on olemas mitmeid definitsioone, mis on omavahel seoses, kuid ei kattu tavaliselt täielikult üksteisega:

- füüsiline (tihedalt ehitatud keskkond)
- majanduslik (linnade roll majanduse organiseerumises)
- poliitiline (linnad kui haldusterritoriaalsed üksused)
- sotsiaal-kultuuriline (linnad kui sotsiaalsete suhete sõlmpunktid ja kultuurilise tegevuse keskpunktid).

Linnade defineerimine administratiivsete piiride kaudu ei ole piisav kaasaegses võrgustunud ühiskonnas. Linnade mõju ulatub nende administratiivsetest piiridest kaugemale. Seetõttu on teadlased Euroopa Liidus hakanud kasutama linnaregiooni mõistet, mis hõlmab linna ja selle otsest mõjupiirkonda. Sellise linnaregiooni defineerimisega püütakse ühendada eelmainitud linnade neli definitsiooni: füüsiline, majanduslik, poliitiline ja sotsiaal-kultuuriline definitsioon.

Linnaregioon koosneb linnaregiooni keskusest ja seda ümbritsevast mõjualast, ehk tagamaast. Linnaregiooni defineerimise ideeks on leida võimalikult tihedalt omavahel suhtlev piirkond. Linnaregioonide all peetakse üldjoontes silmas ühtsesse terviklikku piirkonda kuuluvaid, omavahel tööalase pendelrände ja teenuste tarbimise osas tihedalt suhtlevaid omavalitsusüksusi.

Sellise linnaregiooni mõiste loomisel on kasutatud igapäevase tööpiirkonna ala ehk tööjõuareali. See on praktiline ja kasulik valik, kuna tööpiirkond hõlmab kõiki nelja linna definitsiooni:

- füüsiliselt on linnaregioon seotud omavahel infrastruktuuriga (teevõrgustik, raudtee)
- majanduslikult on linnaregioon seotud töötajate igapäevase liikumisega linnaregioonis asuvates ettevõtetes
- poliitiliselt nõuab linnaregiooni arendamine koostööd linnas ja selle lähiümbruses, näiteks maakasutamise planeerimises (elamupiirkonnad, teenindusstruktuur, transport)
- sotsiaal-kultuuriliselt on linnaregioon omavahel seotud, kuna suur hulk inimesi reisib iga päev linnaregiooni sees ning nendel inimestel on aktiivne suhe linnaregiooniga. Linnaregiooni elanikel on võimalik tarbida erinevaid kultuurilisi teenuseid ning moodustada sotsiaalseid võrgustikke.

3.2. Eesti linnaregioonide määratlemise meetoodika

Linnastunud ühiskond areneb kogu aeg, mille tõttu linnaregiooni piire ei ole tavaliselt võimalik defineerida väga täpselt. Linnaregioone puudutava statistika kogumine toimub tavaliselt valdade ja linnade tasemel. Statistika andmebaasides koosneb linnaregioon suuremast linnast ja seda ümbritsevatest valdadest või teistest linnadest.

Haldusterritoriaalsete üksuste kasutamine linnaregioonide määratlemiseks on lihtsustatud meetod. Praktikas ei piirdu linnaregiooni sotsiaal-majanduslik mõju poliitiliste administratiivüksustega, kuid detailsem linnaregioonide määratlemine nõuaks liiga palju tööd, kuna linnaregioonide arengut peab hindama pidevalt. Euroopa Liidu liikmesriikides on tehtud ka detailsemaid analüüse linnaregioonidest, näiteks 200x200 m või 1x1 km ulatuses. See nõuab detailset ja usaldusväärset georefereeritud statistika andmebaasi ning koostööd geograafiliste infosüsteemide, maakasutust jälgivate satelliitide ja linnaregiooni hõlmava statistika vahel.

Eesti praegust olukorda arvestades piisab administratiivüksuste kasutamisest linnaregioonide defineerimiseks. Tulevikus peab otsima võimalusi kasutada geograafilisi infosüsteeme linnaregioonide sisese arengu detailsema analüüsi jaoks.

3.2.1. Linnaregioon: miinimumsuurus

Linnaregioonide piiride määratlemiseks on vaja kõigepealt kokku leppida linnaregiooni miinimumsuuruses ja leida kriteeriumid, mille alusel otsustada, milline vald või linn on linnaregiooni osa ja milline mitte. Euroopa Liidus on linna (või linnaregiooni) määratlemisel lähtutud sellest, et linna (või linnaregiooni) rahvaarvu alampiir on 50 000 elanikku ning linnas peab olema ka piisavalt kõrge rahvastiku tihedus. Samas on erinevates liikmesriikides kasutusel väga erinevaid praktikaid. Võrreldes ülejäänud Euroopaga on Põhja-Euroopa riigid hõredamalt asustatud ja väiksema rahvastiku arvuga. Selle tõttu on 50 000 elanikku linna/linnaregiooni rahvaarvu alampiiriks liiga kõrge. Näiteks Soomes nõutakse linnaregioonilt keskust, kus elab vähemalt 15 000 elanikku ning kogu linnaregioonis peab tavaliselt elama vähemalt 30 000 elanikku.

Selleks, et tagada piirkondlikku arengupotentsiaali, konkurentsivõimet ja tagamaa kaasamise võimet vähemalt kümne aasta tulevikusuundumusi silmas pidades, peab linnaregioon olema piisavalt suur - tagatud peab olema "minimaalne kriitiline mass". Eestis on loogiline linnaregioonina määratleda linna koos tagamaaga, kus mõlemas kokku on vähemalt 15 000 – 20 000 elanikku.

Väiksemate linnaregioonide arenguvõimalused on piiratumad ning nende arendamine nõuab erinevat arengupoliitikat. Liiga paljude linnaregioonide moodustamine Eestis oleks kunstlik. See ei tagaks piisavat kriitilist massi ja ei võimaldaks keskendada tähelepanu ja meetmeid just nende alade arengupotentsiaali tõstmisele ja realiseerimisele. Väga väikeste linnade ja linnaregioonidega arvestamine raskendab ühiste linnaregioonide arengupoliitiliste soovitude ja poliitikate loomist. See loomulikult ei tähenda, et väikseid linnu ja linnaregioone ei peaks arendama, kuid nendele peab tegema eraldi arenguanalüüsi ning otsima erinevaid arengupoliitikaid.

3.2.2. Linnaregioon: tagamaa

Järgnevas ülesandes käesolevas töös on määratleda linna tagamaa. Nagu varem on selgitatud, on linnaregiooni keskuses (suurimas linnas) töö käijate osakaal hea ja lihtne indikaator tagamaa

defineerijaks. Seda on kasutatud ulatuslikult nii teaduslikus analüüsis kui ka praktilises linnaregioonide poliitikas. Tööjõuareali kohta on kasutatud ka terminit lokaliteet (ingl. k. *locality*), mis peegeldab sellise tööjõuareali sidusust ning pidevat igapäevast majanduslikku, sotsiaalset ja poliitilist läbikäimist.

Tihedalt suhtleva tööjõuareali defineerimine on keeruline ülesanne. Kõige tavalisem on olnud valida linnaregiooni vallad või linnad, kust vähemalt 15% töötavatest inimestest käib tööl linnaregiooni keskses. Linnaregioonide arengus on sotsiaalsed võrgustikud muutunud järjest tähtsamaks, mille tõttu 15% alampiir on suhteliselt väike. Käesolevas uurimuses on valitud Eesti linnaregioonidesse vallad või linnad, kust vähemalt 25% töötavatest inimestest käib tööl linnaregiooni keskses. See võimaldab ka luua geograafiliselt kompaktsemad linnalised piirkonnad, mille füüsilise ja sotsiaalse võrgustiku ja infrastruktuuri arendamine on suhteliselt lihtsam töö.

3.3. Eesti linnaregioonide iseloomustus

Eesti linnaregiooni kriteeriumiteks on:

- piirkond, mille keskuse moodustab linn või linnad
- linnaregiooni keskses peab olema tihe suhe oma tagamaaga (tööjõuareaal), s.o vähemalt 25% tagamaa töötajatest käib linnaregiooni keskses tööl
- linnaregioon peab olema piisavalt suur, s.o seal peab elama vähemalt 15 000 elanikku

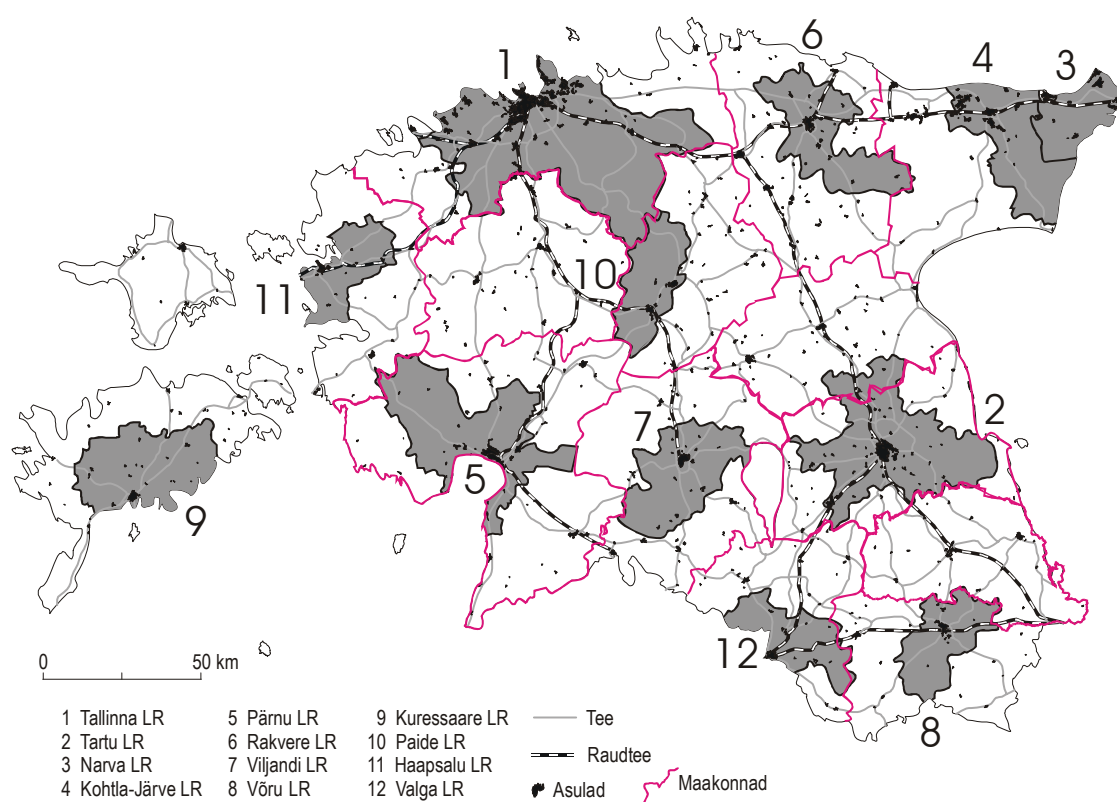
Esimese kriteeriumi allikaks oli Eesti haldusterritoriaalne kaart. Teise kriteeriumi allikaks oli Tiit Tammaru uurimus “Eesti tööjõuareaalid 2002”. Kolmanda kriteeriumi allikaks oli Eesti rahvaloendus 2000.a. Lisaks vaadeldi iga linnaregiooni puhul nende lähiümbrust ja tehti mõni täpsustus, s.o. paigutati oluliselt linnaregiooni arengut mõjutav vald linnaregiooni sõltumata sellest, et see vald ei täitnud kriteeriumi b. Tagamaa koosseisu arvati mõnedel juhtudel ka need keskuslinna territooriumiga vahetult piirnevad omavalitsusüksused, kuhu on koondunud tavapärasest rohkem ettevõtlust ja mille tõttu pendelränne kesksesse on mõnevõrra väiksem keskmiselt kehtestatud kriteeriumist.

Mõningad probleemid tekkisid eelkõige pindalalt suurte, paljudest eraldi asuvatest vallasisestest piirkondadest koosnevate ja morfoloogiliselt keskuslinnast kaugemale “väljavenitatud” omavalitsusüksuste osas. Nende omavalitsusüksuste mõned piirkonnad kuuluvad kindlasti keskuste lähitagamaa hulka, kaugemad aga mitte. Samas on statistika kogutud ja esitatud omavalitsusüksuste kohta tervikuna. Neid omavalitsusüksusi ei ole siiski eriti palju, pealegi ei muuda tagamaast eeldatavasti väljajäävate omavalitsuste osade kaasamine analüüsisesse oluliselt linnaregioonide koondandmeid. Seetõttu on statistiliselt võimalike vigade roll teisejärguline, kartograafiliselt on linnaregioonide piirid aga üsna silmatorkavad.

Eesti linnaregioonide visuaalse poole pealt tähendab omavalitsuste piiridesse jääva linnaregiooni defineerimine raskusi tajutava füüsilise linna(keskuse) määratlemisel. Linnaregioonid ei ole tavaliselt siseselt ühtlased, eriti ehitatud keskkonna suhtes. Linnaregioonide sees võib olla ka suuri arenguerinevusi. Tallinna linnaregioon on siseselt suhteliselt tihe, kuid ka mitte kõikide külgnevate omavalitsusüksuste osas. Paraku ei saaks me visuaalsuse ja linnaregiooni tiheduse

defineerimise kohaselt Eestis eriti palju omavalitsusüksusi linnaregioonidesse koondada. Pealegi peab Eestis olema üheks asustussüsteemi arendamise eesmärgiks linnaregioonide tekke soodustamine. See võib toimuda keskuste ja tagamaa omavahelise parema ühendamise abil.

Valitud kriteeriumite järgi on Eestis 12 linnaregiooni. Kokku valiti linnaregioonidesse kuuluvateks (lisaks keskuslinnadele) 70 omavalitsusüksust, neist 9 linna ja 61 maavalda. Nendes elab natuke alla ühe miljoni inimese ehk 988 606 elanikku (umbes 70% Eesti rahvastikust) (Joonis 3.1.).

Joonis 3.1. Eesti linnaregioonid.

Tallinna linnaregioon (501124 elanikku)

- keskuslinn Tallinn; muud linnad: Kehra, Keila, Maardu, Saue; vallad: Aegviidu, Anija, Harku, Jõelähtme, Keila, Kernu, Kiili, Kose, Kõue, Raasiku, Rae, Saku, Saue, Viimsi.

Tartu linnaregioon (134 230 elanikku)

- keskuslinn Tartu; muud linnad: Elva linn; vallad: Haaslava, Luunja, Mäksa, Nõo, Puhja, Tabivere, Tartu, Tähtvere, Võnnu, Ülenurme.

Narva linnaregioon (73275 elanikku)

- keskuslinn Narva; muud linnad: Narva-Jõesuu; vallad: Vaivara.

Kohtla-Järve linnaregioon (67693 elanikku)

- keskuslinn Kohtla-Järve; muud linnad Jõhvi; vallad Illuka, Jõhvi, Kohtla, Kohtla-Nõmme, Toila. Osade arenguplaanide kohaselt on Jõhvi ja Kohtla-Järve linna käsitletud eraldi, vastavalt nende administratiivpiiridele. Seejuures tuuakse Jõhvi linna puhul esile tema rolli eelisarendatava maakondliku administratiivkeskusena, samas on Kohtla-Järve linn Jõhvi linnast suurem. Kohtla-Järve ja Jõhvi moodustavad morfoloogiliselt ühtse linnaregiooni, mida on otstarbekas arendada ühisena omavahelise tiheda koostöö ja suurema majandusliku mastaabi saavutamise eesmärgil.

Pärnu linnaregioon (64697 elanikku)

- keskuslinn Pärnu; muud linnad: Sindi; vallad: Are, Audru, Koonga, Paikuse, Sauga.

Rakvere linnaregioon (37123 elanikku)

- keskuslinn Rakvere; muud linnad: -; vallad Haljala, Kadrina, Rakvere, Sõmeru, Vinni.

Viljandi linnaregioon (33411 elanikku)

- keskuslinn Viljandi; muud linnad: -; vallad Halliste, Paistu, Pärsti, Saarepeedi, Viiratsi.

Võru linnaregioon (23767 elanikku)

- keskuslinn Võru; muud linnad: -; vallad Lasva, Rõuge, Võru.

Kuressaare linnaregioon (23642 elanikku)

- keskuslinn Kuressaare; muud linnad: -; vallad Kaarma, Kärla, Pihla, Valjala.

Paide linnaregioon (22174 elanikku)

- keskuslinn Paide; muud linnad Türi; vallad: Paide, Türi, Väätša. Paide linn on Türi linnast mõnevõrra suurem ja tegelikult tegutseb eraldi. Paide ei anna Türist eraldatuna linnaregiooni mõõtu välja, kuid Süda-Eestis peaks olema linnaregioon.

Haapsalu linnaregioon (19015 elanikku)

- keskuslinn Haapsalu; muud linnad: -; vallad: Oru, Ridala, Taebla.

Valga linnaregioon (18527 elanikku)

- keskuslinn Valga; muud linnad: -; vallad: Hummuli, Karula, Tõlliste.

3.4. Linnaregioonide andmestiku kogumine

Euroopa Liidu liikmesriikides kasutatakse statistika andmebaase hindamaks liikmesriikide (linna)regioonide arengut, poliitikate tulemuslikkust ning jaotamaks Struktuurifonde ja teisi arengutoetusi. Selle tõttu on andmebaaside usaldusväärsusele ja võrdlemisvõimalustele pööratud väga suurt tähelepanu.

EL-is arendatakse praegu linnade ja linnaregioonide hindamise jaoks erilist indikaatorite kogumikku *Urban Audit*. See töö on alles käigus, kuid arvatavasti järgnevate aastate jooksul kujuneb *Urban Audit*'ist baasraamistik linnaregioonide statistika jaoks.

Linnaregioonide tulemusliku ja sihikindla poliitika jaoks on vaja analüüsida ulatuslikult linnaregioonide arengu olukorda ja arengupotentsiaali. Arenguindikaatorite valikus on vaja arvestada nende võimalikult suurt objektiivsust ja sõltumatust hindajast, indikaatorite kvantifitseerimise ja võrdlemise võimalust, andmete suhteliselt lihtsat ja süstemaatilist kogumist ja korduva hindamise võimalust.

Valitud indikaatorid peavad kajastama selgelt ja kergelt linnaregioonide majanduslikke, poliitilisi, sotsiaalseid ja kultuurilisi valdkondi. Mitmekesises ühiskonnas ei jätku vaid ühest indikaatorist ühe valdkonna (nt majandus) piisavalt ulatuslikuks iseloomustamiseks. Teisalt, suur hulk kvantitatiivseid indikaatoreid tekitab infotulva, segadust ja raskusi üldistuste tegemiseks linnaregioonide arengupoliitikate jaoks.

Eesti statistiliste andmebaaside praegune olukord ei võimalda linnaregioonide väga ulatuslikku ja kõiki valdkondi piisavalt sügavalt hõlmavate analüüsides tegemist. Riiklikud, regionaalsed ja kohalikud andmebaasid on tihtipeale lünklikud ning vahel on probleeme andmete usaldusväärsusega. Loodetavasti on olukord paranemas 21. sajandi alguses.

Antud uurimuses on linnaregioonide praeguse olukorra hindamiseks valitud indikaatorid viiest valdkonnast (majandus, poliitika, sotsiaalsus, kultuur, funktsionaalsus). Linnaregioonide arengupotentsiaali hindamise jaoks on kasutatud sama meetodikat.

Uurimuses on püütud kasutada võimalikult usaldusväärseid ja kergelt võrreldavaid andmeid. Osa kvantitatiivsest andmestikust baseerub varem kogutud usaldusväärsele andmestikule erinevates valdkondades. Näiteks enamus sotsiaalse arengu indikaatoritest on pärit rahvaloendusest ning osa majandustegevuse andmetest on pärit ettevõtteregistrist. Lisaks nimetatud andmetele on uurimuse käigus igast linnaregioonist kogutud nelja valdkonna kohta (majandus, poliitika, sotsiaalne, kultuur) süstemaatiliselt andmeid, mis on pärit linnade ja valdade esindajatelt. Kuna igal vallal ja linnal ei olnud täpset ja detailset ülevaadet oma tegevusest majanduse, poliitika, sotsiaalse ja kultuuri valdkondades viimaste aastate jooksul, on need andmed teatud indikaatorite puhul lünklikud. Lisaks kvantitatiivsele analüüsile tehti linnaregioonide igas linnas ja vallas struktureeritud küsitlus (lihtsustatud *SWOT*-analüüs), mis esitati linna või valla arengutegevusest vastutavale ametnikule. Ka see näitab erinevusi linnade ja valdade teadmistes oma tegevusest ja üldisemas suhtumises küsitlustesse.

Kvantitatiivsed andmed on esitatud detailselt tabelites, tulemused aga on esitatud ka kartograafilisel kujul. Kartograafiline analüüs võimaldab saada kiire ülevaate Eesti linnaregioonide arengu olukorrast ja arengupotentsiaalidest.

Enamasti on informatsioon kogutud võimalikult uue seisuga kohta:

- statistika osas vastavalt seisuga 01.01.2002;
- väliküsitlustega kogutud informatsiooni osas seisuga 01.03.2002;

- aastaringsete sündmuste kohta 2001;
- rahvaloendus 31.3.2000.

Täiendavalt on mõnedel juhtudel kogutud informatsioon pikema ajavahemiku kohta, mis puudutasid enamasti aastaid 1999-2001, kuid mõnedel juhtudel 1997-2001. Rahvastiku dünaamika puhul kasutati aastaid 1989-2000, vastavalt rahvaloenduste toimumisaegadele.

3.5. Linnaregioonide arenguindikaatorid

Eesti linnaregioonide hindamise jaoks valiti peaindikaatorid ja allindikaatorid. Hindamine on esitatud teksti, tabelite, jooniste ja kaartide abil peatükkides 4 ja 5.

Eesti 12ne linnaregiooni funktsionaalset olukorda 2002.a alguses vaadeldi kuue valdkonna suhtes mis koosnevad kokku 55 allindikaatorist. Nendeks olid linnaregioonide sotsiaalne (5 allindikaatorid), kultuuriline (5 allindikaatorid), majanduslik (13 allindikaatorid) ja poliitiline positsioon (2 allindikaatorid) ning funktsionaalne spetsialiseerumine (6 allindikaatorid).

Linnaregiooni sotsiaalne positsioon

- Elanike arv, 2000.a
- Elanike arvu muutus, %, 1989-2000.a
- Tööpuuduse määr, %, 2000.a
- Üksikisiku tulumaksu laekumine ühe elaniku kohta, 2001.a
- Toimetulekutoetust saanud leibkonnaliikmeid 1000 elaniku kohta, 2001.a

Linnaregiooni kultuuriline positsioon

- Kinode arv, 2002.a
- Teatrite arv, 2002.a
- Muuseumide arv, 2002.a
- Restoranide arv keskuslinnas, 2002.a
- Interneti punktide arv, 2002.a
- Õpilaste arv kõrgkoolides, 2002.a

Linnaregiooni majanduslik positsioon

- Eesti 500 suurima ettevõtte arv, 2000.a
- Eesti 500 suurima ettevõtte kogukäive, 2000.a
- Välisosalusega ettevõtete arv, 2001.a
- Omavalitsuste tulud kokku, 2001.a
- Omavalitsuste investeeringud, 2001.a
- Üksikisiku tulumaksu laekumine, 2001.a
- Elanike arv, 2000.a
- Ööbimiskohtade arv, 2002.a
- Välituristide ööbimine, 1999-2001.a
- Õppe- ja teadustööga seotud töötajate arv kõrgkoolides, 2002.a
- Uurimisinstituutide arv, 2002.a

- Kõrgkoolide arv, 2002.a
- Kaubanduskeskuste ruutmeetrite arv, 2002.a

Linnaregiooni poliitiline positsioon

- Riigiasutuste arv, 2002.a
- Kaugus pealinnast (min.), 2002.a

Linnaregiooni funktsionaale tugevus tööhõive järgi

- Töötajate arv põllumajanduses, 2000.a
- Töötajate arv tööstuses, 2000.a
- Töötajate arv erateeninduses, 2000.a
- Töötajate arv avalikus teeninduses, 2000.a

Linnaregiooni funktsionaale mitmekesisus tööhõive järgi

- Töötajate osakaal põllumajanduses, 2000.a
- Töötajate osakaal tööstuses, 2000.a
- Töötajate osakaal erateeninduses, 2000.a
- Töötajate osakaal teeninduses, 2000.a

Arengupotentsiaali jaoks valiti 9 peaindikaatorit, mis koosnevad kokku 77 allindikaatorist. Soodsa arengupotentsiaaliga linnaregioonide hulka kuuluvad järgnevatel aastakümnetel need linnaregioonid, millel on:

- piisavalt inimressursse (aktiivse rahvastiku “kriitiline” mass);
- piisavad finantsressursid;
- kaasaegsed telekommunikatsioonid ja head transpordiühendused;
- kvalifitseeritud tööjõud (“kvaliteetne inimkapital”) ja koostöö teadusasutustega;
- mitmekesine ja dünaamiline majandusbaas;
- tihedad sidemed ja koostöö tagamaaga;
- kõrge elukvaliteet;
- kõrge rahvusvahelistumise aste, kaasatus globaalsetesse võrgustikesse;
- institutsionaalne arenguvõime teostada tulevikule orienteeritud majandusarengu strateegiaid.

3.5.1. Linnaregiooni inimressursid

Linnaregiooni esimene peaindikaator on **linnaregiooni inimressursid** (piisavad inimressursid ehk aktiivse rahvastiku “kriitiline” mass). See koosneb viiest allindikaatorist:

- Elanike arv, 2000.a
- Elanike arvu muutus, 1989-2000.a
- Töötururiske ehk 5-14 aastaste suhe 55-64 aastastesse, 2000.a
- 65 aastaste ja vanema rahvastiku osatähtsus, %, 2000.a
- 25-54 aastaste osatähtsus, %, 2000.a

3.5.2. Linnaregiooni finantsressursid

Linnaregiooni teine peaindikaator on **linnaregiooni finantsressursid** (piisavad finantsressursid). See koosneb kuuest allindikaatorist:

- Üksikisiku tulumaksu laekumine, 2001.a
- Üksikisiku tulumaksu laekumine ühe elaniku kohta, 2001.a
- Omavalitsuste tulud kokku, 2001.a
- Omavalitsuste kogutulu ühe elaniku kohta, 2001.a
- Omavalitsuste investeeringud, 1998-2000.a
- Omavalitsuse investeeringud ühe elaniku kohta, 1998-2000.a

3.5.3. Linnaregiooni kommunikatiivsus

Linnaregiooni kolmas peaindikaator on **linnaregiooni kommunikatiivsus** (kaasaegsed telekommunikatsioonid ja head transpordiühendused). See koosneb kuuest allindikaatorist:

- Interneti punktide arv, 2002.a
- Interneti punktide arv 100 000 elaniku kohta, 2002.a
- Liiklustihedus: mitmel korral ööpäevas on võimalik sõita avaliku transpordiga Tallinnasse, 2002.a
- Liiklusregulaarsus: kui regulaarselt ööpäeva jooksul on võimalik sõita avaliku transpordiga Tallinnasse, 2002.a
- Ajaline kaugus: aeg Tallinna jõudmiseks avaliku transpordiga, 2002.a
- Välismaaga otseühenduste arv nädalas, 2002.a

3.5.4. Linnaregiooni oskused

Linnaregiooni neljas peaindikaator on **linnaregiooni oskused** (kvalifitseeritud tööjõud ehk "kvaliteetne inimkapital" ning koostöö teadusasutustega). See koosneb kuueteistkümnest allindikaatorist:

- Kõrgkoolide arv, 2002.a
- Kõrgkoolide arv 100 000 elaniku kohta, 2002.a
- Õpilaste arv kõrgkoolides, 2002.a
- Õpilaste arv kõrgkoolides 1000 elaniku kohta, 2002.a
- Õppe- ja teadustööga seotud töötajate arv kõrgkoolides, 2002.a
- Õppe- ja teadustööga seotud töötajate arv kõrgkoolides 100 000 elaniku kohta, 2002.a
- Uurimisinstituutide arv, 2002.a
- Uurimisinstituutide arv 100 000 elaniku kohta, 2002.a
- Ettevõtlus- ja tehnoloogiakeskuste arv, 2002.a
- Ettevõtlus- ja tehnoloogiakeskuste töötajate arv, 2002.a
- Kõrgharidusega elanike osatähtsus, %, 2000.a
- Teadusliku kraadiga elanike osatähtsus, %, 2000.a
- Teaduskraadiga inimesi kokku, 2000.a
- Võõrkeelte oskajaid, %, 2000.a
- Inglise keele oskajaid, %, 2000.a
- Inglise keele oskajaid kokku, 2000.a

3.5.5. Linnaregiooni majanduspotentsiaal

Linnaregiooni viies peaindikaator on **linnaregiooni majanduspotentsiaal** (mitmekesine ja dünaamiline majandusbaas). See koosneb kolmeteistkümnest allindikaatorist:

- Eesti 500 suurima ettevõtte arv, 2000.a
- Eesti 500 suurima ettevõtte kogukäive, 2000.a
- Uus äritegevus: registreeritud äriühingud 1000 tööealise elaniku kohta, 2001.a
- Traditsionaalne äritegevus: registreeritud sekundaarsektori äriühingud 1000 tööealise elaniku kohta, 2001.a
- Äripinna hind kesklinnas, 2002 .a
- Tööpuuduse määr, %, 2000.a
- Ööbimiskohtade arv, 2002.a
- Hotellide voodikohtade arv, 2002.a
- Hotellide voodikohtade arv 100 000 elaniku kohta, 2002.a
- Kaubanduskeskuste arv, 2002.a
- Kaubanduskeskuste arv 100 000 elaniku kohta, 2002.a
- Kaubanduskeskuste ruutmeetrite arv, 2002.a
- Kaubanduskeskuste ruutmeetrite arv 1000 elaniku kohta, 2002.a

3.5.6. Linnaregiooni sidusus

Linnaregiooni kuues peaindikaator on **linnaregiooni sidusus** (tihedad sidemed ja koostöö oma tagamaaga). See koosneb kuuest allindikaatorist:

- Linnaregiooni keskuse suurus võrreldes tagamaaga, 2000.a
- Koostööprojektide arv linnaregiooni sees, 2002.a
- Linnaregiooni sisene transpordihenduse indeks, 2002.a
- Tulude erinevus elaniku kohta linnaregiooni keskuse ja tagamaa vahel, 2001.a
- Tulude kõige suurim erinevus elaniku kohta linnaregioonis omavalitsuste tasemel, 2001.a
- Linnaregiooni tagamaa rahvastiku tihedus, 2000.a

3.5.7. Linnaregiooni sotsiaalne elukvaliteet

Linnaregiooni seitsmes peaindikaator on **linnaregiooni sotsiaalne elukvaliteet** (kõrge elukvaliteet). See koosneb neljateistkümnest allindikaatorist:

- Kinode arv, 2002.a
- Kinokülastusi, 1999-2001.a
- Kinokülastusi 10 000 elanike kohta, 1999-2001.a
- Muuseumite arv, 2002.a
- Muuseumite külastusi 10 000 elanike kohta, 1999-2001.a
- Teatrite arv, 2002.a
- Teatrikülastusi, 1999-2001.a
- Teatrikülastusi 10 000 elanike kohta, 1999-2001.a
- Restoranide arv, 2002.a
- Restoranide arv 10 000 elanike kohta, 2002.a

- Kahetoaliste korterite hind kesklinnas, 2002.a
- Toimetulekutoetust saanud leibkonnaliikmeid 1000 elaniku kohta, 2001.a
- Pidev toimetuleku raskus: 12 korda aastas toimetulekutoetust saanud leibkondi 1000 elaniku kohta, 2001.a

3.5.8. Linnaregiooni rahvusvahelistumine

Linnaregiooni kaheksas peaindikaator on **linnaregiooni rahvusvahelistumine** (kõrge rahvusvahelistumise aste ning kaasatus globaalsetesse võrgustikesse). See koosneb kuuest allindikaatorist:

- Välisosalusega ettevõtete arv, 2001.a
- Välisosalusega ettevõtete arv 1000 tööealise elaniku kohta, 2001.a
- Välismaalaste ööbimisi, 1999-2001.a
- Välismaalaste ööbimisi 1000 elaniku kohta, 1999-2001.a
- Rahvusvahelisi üritusi, 2001.a
- Rahvusvahelisi üritusi 100 000 elaniku kohta, 2001.a
- Välismaaga otseühenduste arv nädalas, 2002.a

3.5.9. Linnaregiooni institutsionaalne suutlikkus

Linnaregiooni üheksas peaindikaator on **linnaregiooni institutsionaalne suutlikkus** (institutsionaalne arenguvõime teostada tulevikule orienteeritud majandusarengu strateegiaid). See koosneb viiest allindikaatorist:

- Arendusinstituutide olemasolu, 2002.a
- Riigiasutuste arv, 2002.a
- Linnapeade arv, 1997-2002.a
- Linnaregiooni arengustrateegia hindamine, 2002.a
- Linnaregiooni ühine arengustrateegia, 2002.a
- Välisprojektide taotlused, 1999-2001.a

4. Eesti linnaregioonide funktsionaalne positsioon

4.1. Eesti linnaregioonide sotsiaalne positsioon

Punktid	elanike arv	elan. arvu muutus	tööpuudus	sissetulek	toimetulek	kesk-arv
Tallinn	3	2	3	3	3	2,8
Tartu	3	3	3	3	3	3
Narva	3	1	1	1	2	1,6
Kohtla-Järve	3	1	1	1	1	1,4
Pärnu	2	3	3	2	1	2,2
Rakvere	2	2	2	2	3	2,2
Viljandi	2	2	2	2	2	2
Võru	2	2	1	1	1	1,4
Kuressaare	1	3	3	3	3	2,6
Paide	1	3	2	2	2	2
Haapsalu	1	1	2	3	2	1,8
Valga	1	1	1	1	1	1

seletused

Hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
Halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

Elanike arv, 2000.a

Elanike arvu muutus, %, 1989-2000.a

Tööpuuduse määr, %, 2000.a

Üksikisiku tulumaksu laekumine ühe elaniku kohta, 2001.a

Toimetulekutoetust saanud leibkonnaliikmeid 10 000 elaniku kohta, 2001.a

Absoluut-arvud	elanike arv	elan. arvu muutus	tööpuudus %	sissetulek	toimetulek	kesk-arv
Tallinn	501124	-11,7	11,5	4056	613	
Tartu	134230	-7,8	11,4	2678	948	
Narva	73275	-14,9	20,3	1827	1188	
Kohtla-Järve	67693	-20,8	21,3	2030	1474	
Pärnu	64697	-8,3	11,2	2652	2158	
Rakvere	37123	-10	12,1	2124	632	
Viljandi	33411	-9,2	12,5	2244	1076	
Võru	23767	-10,8	16,5	1960	1528	
Kuressaare	23642	-6,7	11,9	2708	1061	
Paide	22172	-8	12,4	2613	1132	
Haapsalu	19015	-12	14	2789	1134	
Valga	18527	-18	19,2	1778	1468	

4.2. Eesti linnaregioonide kultuuriline positsioon

Punktid	kinod	teatrid	muu- seumid	resto- ranid	internet	kõrgk. õpilased	kesk- arv
Tallinn	3	3	3	3	3	3	3
Tartu	3	3	3	3	3	3	3
Narva	1	2	1	2	3	3	2
Kohtla-Järve	1	3	1	1	1	1	1,3
Pärnu	3	2	2	3	3	3	2,7
Rakvere	1	2	3	1	2	2	1,8
Viljandi	3	2	2	2	2	2	2,2
Võru	1	1	2	2	2	1	1,5
Kuressaare	1	3	2	3	2	1	2
Paide	1	1	1	1	1	2	1,2
Haapsalu	1	1	3	2	1	2	1,7
Valga	1	1	1	1	1	1	1

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

Kinode arv, 2002.a

Teatrite arv, 2002.a

Muuseumite arv, 2002.a

Restoranide arv kesklinnas, 2002

Interneti punktide arv, 2002.a

Õpilaste arv kõrgkoolides, 2002.a

Absoluut- arvud	kinod	teatrid	muu- seumid	resto- ranid	internet	kõrgk. õpilased	kesk- arv
Tallinn	6	12	41	340	82	29061	
Tartu	2	3	21	160	29	21532	
Narva	0	1	3	26	14	760	
Kohtla-Järve	0	2	1	12	6	120	
Pärnu	1	1	7	110	20	689	
Rakvere	0	1	7	17	9	400	
Viljandi	1	1	5	18	12	535	
Võru	0	0	4	20	10	75	
Kuressaare	0	1	6	30	12	164	
Paide	0	0	3	14	9	225	
Haapsalu	0	0	8	27	8	172	
Valga	0	0	1	13	7	14	

Kinode arv, 2002.a

Teatrite arv, 2002.a

Muuseumite arv, 2002.a

Restoranide arv keskuslinnas, 2002.a

Interneti punktide arv, 2002.a

Õpilaste arv kõrgkoolides, 2002.a

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni
keskmise	neli keskmist linnaregiooni
halb	neli kehvimat linnaregiooni

4.3. Eesti linnaregioonide majanduslik positsioon

Punktid	500 ettev. arv	500 ettev. käive	välisos. äriüh.	omaval. tulud	omaval. invest.	ü/i tulum.	elanike arv
Tallinn	3	3	3	3	3	3	3
Tartu	3	3	3	3	3	3	3
Narva	2	3	1	3	2	2	3
Kohtla-Järve	3	2	1	2	2	3	3
Pärnu	3	3	3	3	3	3	2
Rakvere	2	2	2	2	2	2	2
Viljandi	2	2	2	2	3	2	2
Võru	2	1	1	1	1	1	2
Kuressaare	1	2	3	1	2	2	1
Paide	1	1	2	1	1	1	1
Haapsalu	1	1	2	2	1	1	1
Valga	1	1	1	1	1	1	1

Punktid	ööbimis-koht. arv	välitur. ööbim.	õppe-teadus	ettev.-ar. kes.	kõrgk. arv	kaub. kes. ruutm.	kesk-arv
Tallinn	3	3	3	3	3	3	3
Tartu	3	3	3	3	3	3	3
Narva	2	1	2	3	3	1	2,2
Kohtla-Järve	1	1	1	2	1	2	1,8
Pärnu	3	3	2	2	2	3	2,7
Rakvere	2	1	1	3	2	1	1,8
Viljandi	2	2	3	1	2	2	2,1
Võru	1	2	1	1	1	2	1,3
Kuressaare	2	3	2	2	2	1	1,8
Paide	1	2	3	1	3	2	1,5
Haapsalu	3	2	2	2	1	3	1,7
Valga	1	1	1	1	1	1	1

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmise	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

Eesti 500 suurima ettevõtte arv, 2000.a

Eesti 500 suurima ettevõtte kogukäive, 2000.a

Välisosalusega ettevõtete arv, 2001.a

Omavalitsuste tulud kokku, 2001.a

Omavalitsuste investeeringud, 2001.a

Üksikisiku tulumaksu laekumine, 2001.a

Elanike arv, 2000.a

Ööbimiskohtade arv, 2002.a

Välituristide ööbimisi, 1999-2001.a

Õppe- ja teadustööga seotud töötajate arv kõrgkoolides, 2002.a
 Arendus- ja uurimisinstituutide arv, 2002.a
 Kõrgkoolide arv, 2002.a
 Kaubanduskeskuste ruutmeetrite arv, 2002.a

Absoluut- arvud	500 ett. arv	500 ettev. käive	välisos. äriüh.	omaval. tulud	omaval. invest.	ü/i tulum.	elanike arv
Tallinn	333	93406597524	2001	4728469	2080911	2048546	3
Tartu	44	8443773862	159	947445	337062	364512	3
Narva	13	6117559455	19	428266	104374	135193	3
Kohtla-Järve	16	2456877369	10	416372	108814	138697	3
Pärnu	14	2915011628	107	491100	223458	171947	2
Rakvere	13	2353898317	40	244027	82375	88807	2
Viljandi	10	1049953451	36	236193	116760	77890	2
Võru	5	626856689	15	180743	45231	46727	2
Kuressaare	5	731122473	46	184561	76671	63966	1
Paide	3	571520757	20	162237	69817	57965	1
Haapsalu	2	205802552	41	189969	65106	53267	1
Valga	4	578923389	9	124775	73884	32915	1

	hotelko. arv	hotelkoht. el. kohta	kaub.k. arv	kaub.k. el. kohta	kaub.k. ruutm.	kaub.kesk. ruutm./el.	kesk- arv
Tallinn	5931	1174	158	31	90065	178	
Tartu	1073	788	8	6	31 886	234	
Narva	348	470	3	4	x	x	
Kohtla-Järve	192	281	9	13	4800	70	
Pärnu	2047	3156	5	8	18 500	285	
Rakvere	361	943	1	3	x	x	
Viljandi	179	516	3	9	4776	137	
Võru	298	1250	5	21	5256	220	
Kuressaare	528	2233	1	4	600	25	
Paide	149	671	6	27	7050	318	
Haapsalu	1027	5378	2	10	13 400	702	
Valga	91	492	0	0	0	0	

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni
keskmine	neli keskmist linnaregiooni
halb	neli kehvimat linnaregiooni

4.4. Eesti linnaregioonide poliitiline positsioon

Punktid	riigiasut. arv.	kaugus pealinnast	kesk- arv
Tallinn	3	3	3
Tartu	3	2	2,5
Narva	1	1	1
Kohtla-Järve	3	2	2,5
Pärnu	3	2	2,5
Rakvere	1	3	2
Viljandi	1	2	1,5
Võru	1	1	1
Kuressaare	2	1	1,5
Paide	2	3	2,5
Haapsalu	2	3	2,5
Valga	2	1	1,5

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimaid linnaregiooni	1 punkt

Riigiasutuste arv, 2002

Kaugus pealinnast (min.), 2002

Absoluut- arvud	riigiasut. arv.	kaugus pealinnast	kesk- arv
Tallinn	277	0	
Tartu	61	145	
Narva	22	175	
Kohtla-Järve	55	120	
Pärnu	75	110	
Rakvere	25	80	
Viljandi	36	150	
Võru	34	225	
Kuressaare	37	265	
Paide	40	90	
Haapsalu	48	85	
Valga	36	240	

4.5. Eesti linnaregioonide funktsionaalne spetsialiseerumine tööhõive järgi

4.5.1. Põllumajanduse osakaal linnaregiooni tööhõivest

TÖÖHÕIVE: PÕLLU- MAJANDUS PUNKTID	Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus	Kalandus	keskarv
Tallinn	1	2	1,5
Tartu	1	1	1
Narva	1	3	2
Kohtla-Järve	1	2	1,5
Pärnu	2	3	2,5
Rakvere	3	2	2,5
Viljandi	3	2	2,5
Võru	2	1	1,5
Kuressaare	3	3	3
Paide	3	1	2
Haapsalu	2	3	2,5
Valga	2	1	1,5

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

TÖÖHÕIVE: PÕLLU- MAJANDUS %	Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus	Kalandus	kokku %
Tallinn	1,2	0,3	1,4
Tartu	3,3	0,1	3,4
Narva	0,4	0,5	0,8
Kohtla-Järve	1,7	0,2	2,0
Pärnu	4,1	0,9	5,0
Rakvere	10,5	0,2	10,7
Viljandi	8,5	0,2	8,7
Võru	4,8	0,0	4,9
Kuressaare	6,1	1,6	7,7
Paide	10,5	0,0	10,5
Haapsalu	3,6	0,8	4,3
Valga	5,1	0,0	5,1

TÖÖHÕIVE: PÕLLU- MAJANDUS TÖÖTAJAD	Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus	Kalandus	kokku
Tallinn	2808	713	3521
Tartu	1779	32	1811
Narva	101	129	230
Kohtla-Järve	415	58	473
Pärnu	1079	249	1328
Rakvere	1552	27	1579
Viljandi	1096	27	1123
Võru	407	3	410
Kuressaare	571	150	721
Paide	925	2	927
Haapsalu	274	59	333
Valga	322	0	322

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni
keskmine	neli keskmist linnaregiooni
halb	neli kehvimat linnaregiooni

4.5.2. Tööstuse osakaal linnaregiooni tööhõivest

TÖÖHÕIVE TÖÖSTUS: PUNKTID	Mäe- tööstus	Töötlev tööstus	Elektri- energia-, gaasi- ja veevarustus	Ehitus	keskarv
Tallinn	1	1	1	2	1,3
Tartu	2	1	1	2	1,5
Narva	1	3	3	1	2
Kohtla-Järve	3	2	3	1	2,3
Pärnu	3	2	1	3	2,3
Rakvere	1	3	2	2	2
Viljandi	3	2	2	3	2,5
Võru	2	3	2	1	2
Kuressaare	2	1	3	3	2,3
Paide	3	1	2	3	2,3
Haapsalu	2	3	1	2	2
Valga	1	2	3	1	1,8

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimat linnaregiooni	1 punkt

TÖÖHÕIVE: TÖÖSTUS %	Mäe- tööstus	Töötlev tööstus	Elektri- energia- , gaasi- ja veevarustus	Ehitus	Kokku %
Tallinn	0,1	19,1	1,5	6,9	27,6
Tartu	0,3	18,7	1,4	6,6	27,1
Narva	0,2	33,6	10,7	6,1	50,6
Kohtla-Järve	14,3	22,1	4,4	5,1	45,9
Pärnu	0,6	26,0	1,5	7,7	35,8
Rakvere	0,1	28,3	1,7	6,7	36,8
Viljandi	0,8	24,5	1,7	7,8	34,7
Võru	0,6	27,8	2,1	5,9	36,4
Kuressaare	0,3	20,2	2,4	10,3	33,2
Paide	0,6	21,6	2,1	9,7	34,1
Haapsalu	0,2	26,3	1,7	8,0	36,1
Valga	0,0	24,8	2,2	5,4	32,4

TÖÖHÕIVE: TÖÖSTUS TÖÖTAJAJD	Mäe- tööstus	Töötlev tööstus	Elektri- energia- , gaasi- ja veevarustus	Ehitus	Kokku
Tallinn	222	44349	3469	15889	63929
Tartu	185	10048	773	3544	14550
Narva	45	9219	2947	1684	13895
Kohtla-Järve	3444	5296	1066	1220	11026
Pärnu	153	6919	408	2047	9527
Rakvere	19	4168	250	979	5416
Viljandi	97	3166	217	1005	4485
Võru	47	2348	181	496	3072
Kuressaare	28	1902	224	967	3121
Paide	56	1906	185	860	3007
Haapsalu	15	2016	127	615	2773
Valga	3	1565	136	340	2044

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni
keskmine	neli keskmist linnaregiooni
halb	neli kehvimat linnaregiooni

4.5.3. Teeninduse osakaal linnaregiooni tööhõivest

TÖÖHÕIVE: jaemüük; TEENINDUS MITME- KESISUS PUNKTID	Hulgi- ja mootor- sõidukite ja kodu- masinate remont	Hotellid ja restoranid	Veondus, laondus ja side	Finants- vahendus	Kinnis- vara-, üürimis- ja äri- tegevus	Avalik haldus ja riigi- kaitse	Haridus	Tervis- hoid ja sotsiaal- teenindus	Muu ühis- konna-, sotsiaal- ja isiku- teenindus	kesk- arv
Tallinn	3	3	3	3	3	1	1	1	3	2,3
Tartu	3	2	2	3	3	1	3	3	3	2,6
Narva	1	1	1	1	2	1	2	2	1	1,3
Kohtla-Järve	1	1	2	1	3	2	3	2	1	1,8
Pärnu	3	3	2	2	3	1	1	1	4	2,2
Rakvere	2	2	1	3	1	2	1	1	4	1,9
Viljandi	2	2	1	1	2	2	2	3	2	1,9
Võru	2	2	1	2	1	3	3	2	3	2,1
Kuressaare	1	3	2	1	2	2	2	3	2	2
Paide	3	1	3	2	1	3	3	1	1	2
Haapsalu	1	3	3	3	2	3	2	3	3	2,6
Valga	2	1	3	2	1	3	1	2	1	1,8

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimat linnaregiooni	1 punkt

TÖÖHÕIVE: TEENINDUS %	Hulgi- ja jaemüük; mootor- sõidukite ja kodu- remont	Hotellid ja restoranid	Veondus, laondus ja side	Finants- vahendus	Kinnis- vara- üürimis- ja äri- tegevus	Avalik haldus ja riigi- kaitse	Haridus	Tervis- hoid ja sotsiaal- hooldus	Muu ühis- konna-, sotsiaal- ja isiku- teenindus	kokku %
Tallinn	16,8	3,6	11,3	1,8	9,2	6,6	7,3	5,2	5,6	67,5
Tartu	16,8	3,2	6,6	1,0	7,6	5,7	13,0	8,5	6,3	68,7
Narva	10,6	2,1	6,0	0,7	4,5	5,1	8,8	6,1	3,7	47,6
Kohtla-Järve	10,7	1,6	7,0	0,7	4,9	6,9	9,3	6,9	3,3	51,2
Pärnu	16,2	4,2	8,0	1,0	4,6	6,5	7,2	6,4	4,0	58,0
Rakvere	14,9	2,8	6,3	1,0	3,7	7,1	7,8	4,6	3,8	52,0
Viljandi	14,2	2,9	5,4	0,9	4,5	6,7	8,9	8,4	4,4	56,2
Võru	13,9	2,6	6,2	1,0	3,1	9,8	11,2	6,1	4,5	58,5
Kuressaare	13,2	3,7	7,9	0,8	4,1	7,1	9,3	8,4	4,2	58,7
Paide	15,4	2,1	8,2	1,0	3,4	7,1	9,4	4,9	3,7	55,1
Haapsalu	12,1	3,8	8,5	1,3	3,6	8,0	9,1	8,3	4,6	59,2
Valga	14,8	1,5	11,7	0,9	2,8	12,3	8,7	6,0	3,2	62,0

TÖÖHÕIVE: TEENINDUS TÖÖTAJAIK	Hulgi- ja jaemüük; mootor- sõidukite ja kodu- remont	Hotellid ja restoranid	Veondus, laondus ja side	Finants- vahendus	Kinnis- vara- üürimis- ja äri- tegevus	Avalik haldus ja riigi- kaitse	Haridus	Tervis- hoid ja sotsiaal- hooldus	Muu ühis- konna-, sotsiaal- ja isiku- teenindus	kokku
Tallinn	39032	8454	26107	4216	21308	15366	16949	12082	12913	156427
Tartu	9045	1696	3545	528	4075	3086	7013	4575	3370	36933
Narva	2900	570	1656	186	1230	1407	2421	1671	1012	13053
Kohtla-Järve	2578	377	1676	162	1167	1654	2242	1647	798	12301
Pärnu	4302	1121	2123	258	1228	1727	1908	1700	1064	15431
Rakvere	2187	409	934	154	549	1044	1149	671	561	7658
Viljandi	1830	379	699	116	578	860	1148	1080	570	7260
Võru	1178	222	527	82	259	830	945	518	383	4944
Kuressaare	1243	345	743	76	390	667	870	786	397	5517
Paide	1360	181	722	85	297	626	831	430	327	4859
Haapsalu	926	289	651	100	275	612	695	640	356	4544
Valga	932	97	740	58	179	778	548	378	203	3913

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni
keskmine	neli keskmist linnaregiooni
halb	neli kehvimad linnaregiooni

4.5.3.1. Erateeninduse osakaal linnaregiooni tööhõivest

TÖÖHÕIVE: ERA- TEENINDUS PUNKTID	Hulgi- ja jaemüük; Muu mootor- ühis- Kinnis- sõidukite konna-, vara-, ja kodu- sotsiaal- üürimis- Veendus, Finants- Hotellid ja masinate ja isiku- ja äri- laondus vahendus restoranid remont teenindus tegevus ja side						keskarv
	Tallinn	3	3	3	3	3	
Tartu	3	2	3	3	3	2	2,7
Narva	1	1	1	1	2	1	1,2
Kohtla-Järve	1	1	1	1	3	2	1,5
Pärnu	2	3	3	2	3	2	2,5
Rakvere	3	2	2	2	1	1	1,8
Viljandi	1	2	2	2	2	1	1,7
Võru	2	2	2	3	1	1	1,8
Kuressaare	1	3	1	2	2	2	1,8
Paide	2	1	3	1	1	3	1,8
Haapsalu	3	3	1	3	2	3	2,5
Valga	2	1	2	1	1	3	2

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimat linnaregiooni	1 punkt

TÖÖHÕIVE: ERA- TEENINDUS %	Finants- vahendus	Hotellid ja restoranid	Hulgi- ja jaemüük; mootor- sõidukite ja kodu- masinate remont	Muu ühis- konna-, sotsiaal- ja isiku- teenindus	Kinnis- vara-, üürimis- ja äri- tegevus	Veondus, Laondus ja side	Kokku %
Tallinn	1,8	3,6	16,8	5,6	9,2	11,3	46,5
Tartu	1,0	3,2	16,8	6,3	7,6	6,6	40,4
Narva	0,7	2,1	10,6	3,7	4,5	6,0	26,9
Kohtla-Järve	0,7	1,6	10,7	3,3	4,9	7,0	27,5
Pärnu	1,0	4,2	16,2	4,0	4,6	8,0	37,0
Rakvere	1,0	2,8	14,9	3,8	3,7	6,3	31,5
Viljandi	0,9	2,9	14,2	4,4	4,5	5,4	31,4
Võru	1,0	2,6	13,9	4,5	3,1	6,2	30,4
Kuressaare	0,8	3,7	13,2	4,2	4,1	7,9	33,2
Paide	1,0	2,1	15,4	3,7	3,4	8,2	32,7
Haapsalu	1,3	3,8	12,1	4,6	3,6	8,5	32,5
Valga	0,9	1,5	14,8	3,2	2,8	11,7	34,1

TÖÖHÕIVE: ERA- TEENINDUS TÖÖTAJAJD KOKKU	Finants- vahendus	Hotellid ja restoranid	Hulgi- ja jaemüük; mootor- sõidukite ja kodu- masinate remont	Muu ühis- konna-, sotsiaal- ja isiku- teenindus	Kinnis- vara-, üürimis- ja äri- tegevus	Veondus, laondus ja side	kokku
Tallinn	4216	8454	39032	12913	21308	26107	112030
Tartu	528	1696	9045	3370	4075	3545	22259
Narva	186	570	2900	1012	1230	1656	7554
Kohtla-Järve	162	377	2578	798	1167	1676	6758
Pärnu	258	1121	4302	1064	1228	2123	10096
Rakvere	154	409	2187	561	549	934	4794
Viljandi	116	379	1830	570	578	699	4172
Võru	82	222	1178	383	259	527	2651
Kuressaare	76	345	1243	397	390	743	3194
Paide	85	181	1360	327	297	722	2972
Haapsalu	100	289	926	356	275	651	2597
Valga	58	97	932	203	179	740	2209

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni
keskmise	neli keskmist linnaregiooni
halb	neli kehvimad linnaregiooni

4.5.3.2. Avaliku sektori teeninduse osakaal linnaregiooni tööhõivest

TÖÖHÕIVE: Avalik AVALIK TEENINDUS PUNKTID	Tervis- haldus ja riigi- kaitse	Tervis- hoid ja sotsiaal- hooldus	Haridus	Keskartv
Tallinn	1	1	1	1
Tartu	1	3	3	2,3
Narva	1	2	2	1,7
Kohtla-Järve	2	2	3	2,3
Pärnu	1	1	1	1
Rakvere	2	1	1	1,4
Viljandi	1	3	2	2
Võru	3	2	3	2,7
Kuressaare	2	3	2	2,3
Paide	3	1	3	2,3
Haapsalu	3	3	2	2,7
Valga	3	2	1	2

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimat linnaregiooni	1 punkt

TÖÖHÕIVE: AVALIK TEENINDUS %	Avalik haldus ja riigi- kaitse	Tervis- hoid ja sotsiaal- hooldus	Haridus	Kokku %
Tallinn	6,6	5,2	7,3	19,2
Tartu	5,7	8,5	13,0	27,3
Narva	5,1	6,1	8,8	20,0
Kohtla-Järve	6,9	6,9	9,3	23,1
Pärnu	6,5	6,4	7,2	20,1
Rakvere	7,1	4,6	7,8	19,5
Viljandi	6,7	8,4	8,9	23,9
Võru	9,8	6,1	11,2	27,1
Kuressaare	7,1	8,4	9,3	24,7
Paide	7,1	4,9	9,4	21,4
Haapsalu	8,0	8,3	9,1	25,4
Valga	12,3	6,0	8,7	27,0

TÖÖHÕIVE: AVALIK TEENINDUS KOKKU	Avalik haldus ja riigi- kaitse	Tervis- hoid ja sotsiaal- hooldus	Haridus	Kokku
Tallinn	15366	12082	16949	44397
Tartu	3086	4575	7013	14674
Narva	1407	1671	2421	5499
Kohtla-Järve	1654	1647	2242	5543
Pärnu	1727	1700	1908	5335
Rakvere	1044	671	1149	2864
Viljandi	860	1080	1148	3088
Võru	830	518	945	2293
Kuressaare	667	786	870	2323
Paide	626	430	831	1887
Haapsalu	612	640	695	1947
Valga	778	378	548	1704

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni
keskmise	neli keskmist linnaregiooni
halb	neli kehvimat linnaregiooni

4.5.4. Tööhõive tugevus ja mitmekesisus linnaregioonides

Tööhõive tugevus linnaregioonides (töötajate absoluutarvud erinevates majanduse valdkondades)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	O	P	kesk- arv	hea	kesk- mine	halb
Tallinn	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	3	15	0	0
Tartu	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	3	14	1	0
Narva	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	2,7	11	3	1
Kohtla-Järve	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	2,3	5	10	0
Pärnu	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	2,8	12	3	0
Rakvere	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	2	1	13	1
Viljandi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	1,9	1	12	2
Võru	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	1,3	0	4	11
Kuressaare	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	1,7	1	8	6
Paide	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	1,2	0	3	12
Haapsalu	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	1,1	0	2	13
Valga	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	1,1	0	1	14

A Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus

B Kalandus

C Mäetööstus

D Töötlev tööstus

E Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus

F Ehitus

G Hulgi- ja jaemüük; mootorsõidukite ja kodumasinade remont

H Hotellid ja restoranid

I Veondus, laondus ja side

J Finantsvahendus

K Kinnisvara-, üürimis- ja äritegevus

L Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus

M Haridus

N Tervishoid ja sotsiaalhoid

O Muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimat linnaregiooni	1 punkt

Tööhõive mitmekesisus linnaregioonides (töötajate suhtelised arvud erinevates majanduse valdkondades)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	O	P	Kesk- arv	hea	kesk- mine	halb
Tallinn	1	2	1	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1,9	6	2	7
Tartu	1	1	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	2,1	6	4	5
Narva	1	2	1	2	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1,6	3	3	9
Kohtla-Järve	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1,8	4	5	6
Pärnu	2	2	2	1	1	2	2	2	2	1	2	1	1	1	1	2,1	6	5	4
Rakvere	2	2	1	2	2	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1,9	3	7	5
Viljandi	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	1	1	1	2,1	4	9	2
Võru	2	1	2	2	2	1	2	2	1	2	1	2	1	1	1	2,0	4	7	4
Kuressaare	2	2	2	1	2	2	1	2	1	1	2	1	1	1	1	2,2	6	6	3
Paide	2	1	2	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	2,1	7	2	6
Haapsalu	2	2	2	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	1	1	2,4	8	5	2
Valga	2	1	1	2	2	1	2	1	2	2	1	1	1	1	1	1,7	3	5	7

A Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus

B Kalandus

C Mäetööstus

D Töötlev tööstus

E Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus

F Ehitus

G Hulgi- ja jaemüük; mootorsõidukite ja kodumasinade remont

H Hotellid ja restoranid

I Veondus, laondus ja side

J Finantsvahendus

K Kinnisvara-, üürimis- ja äritegevus

L Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus

M Haridus

N Tervishoid ja sotsiaalhooldus

O Muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

4.6. Eesti linnaregioonide funktsionaalne positsioon: süntees

	sotsiaalne	kultuuriline	majanduslik	poliitiline	tugevus	mitme-
	positsioon	positsioon	positsioon	positsioon		kesisus
Tallinn	2,8	3	3	3	3	1,9
Tartu	3	3	3	2,5	3	2,1
Narva	1,6	2	2,2	1	2,7	1,6
Kohtla-Järve	1,4	1,3	1,8	2,5	2,3	1,8
Pärnu	2,2	2,7	2,7	2,5	2,8	2,1
Rakvere	2,2	1,8	1,8	2	2	1,9
Viljandi	2	2,2	2,1	1,5	1,9	2,1
Võru	1,4	1,5	1,3	1	1,3	2,0
Kuressaare	2,4	2	1,8	1,5	1,7	2,2
Paide	2,2	1,2	1,5	2,5	1,2	2,1
Haapsalu	1,8	1,7	1,7	2,5	1,1	2,4
Valga	1	1	1	1,5	1,1	1,7

	mitu korda hea	mitu korda keskmine	mitu korda halb	punkte kokku	kesk- Arv
Tallinn	46	2	7	149	2,8
Tartu	45	6	5	152	2,8
Narva	22	14	20	114	1,9
Kohtla-Järve	15	21	20	107	1,9
Pärnu	34	17	5	151	2,5
Rakvere	8	37	11	109	2
Viljandi	7	39	9	108	2
Võru	4	20	32	74	1,4
Kuressaare	15	24	17	110	2
Paide	11	13	32	91	1,8
Haapsalu	13	17	26	99	1,9
Valga	3	7	46	69	1,2

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni 3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni 2 punkti
halb	neli kehvimad linnaregiooni 1 punkt

Eesti kaheteistkümne linnaregiooni funktsionaalset olukorda vaadeldi 2002.a alguses kuues valdkonnas. Nendeks olid linnaregioonide sotsiaalne (5 allindikaatorit), kultuuriline (5 allindikaatorit), majanduslik (13 allindikaatorit) ja poliitiline positsioon (2 allindikaatorit), linnaregiooni funktsionaalse spetsialiseerumise tugevus (15 allindikaatorit) ja mitmekesisus tööhõive suhtes (15 allindikaatorit). Iga indikaatori suhtes sai neli kehvimat linnaregiooni ühe punkti, neli keskmist kaks punkti ja neli parimat kolm punkti. Lõpptulemuseks saadi punktide keskarv iga valdkonna suhtes ning lõppkeskarv, mis moodustub kuue valdkonna keskarvudest.

Kokkuvõtte lõppkeskarvudest on järgmine: 2,6-3,0 väga hea; 2,0-2,5 hea; 1,5-1,9 rahuldav; 1,0-1,4 halb. Funktsionaalse olukorra selgitamine tähendas Eesti linnaregioonide võrdlemist omavahel. See tähendab, et linnaregioonile antud hea hinne tähendab ainult seda, et see linnaregioon on vaid parem kui mitmed teised Eesti linnaregioonid. See ei tähenda alati, et selle linnaregiooni positsioon oleks globaalses kontekstis hea. Seda peab arvestama ka nende linnaregioonide puhul, mis said kõige kõrgemad lõpphinded. Eriti problemaatiline on olukord niisiis nendes linnaregioonides, mille lõpphindeks oli rahuldav või halb. Soovitusi linnaregioonide olukorra arendamiseks on esitatud peatükis 6 ja 7.

4.6.1. Tallinna linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Indikaatorite abil tehtud hindamise tulemused näitavad, et Eestis on selgelt kaks tugevat linnaregiooni, mis on saanud kõige kõrgemad hinded igas valdkonnas. **Tallinna linnaregioon** on enesest mõistetavalt esimene (25 indikaatori tulemus on kokku 16,7/18 punkti, keskarv on 2,8 punkti ehk siis väga hea). Tallinna linnaregiooni rahvaarv moodustab poole kõikide linnaregioonide rahvaarvust ning seetõttu on linnaregioon väga tugev. Seetõttu on arusaadav, et Tallinna linnaregioon valitseb mitmes valdkonnas täiesti omas klassis, eriti majanduse valdkonnas. Ka poliitilise positsiooni suhtes on Tallinn teistest ees. Tallinna linnaregiooni rahvastiku arvu kiire vähenemine aastatel 1989-2000 on negatiivne tulemus. Tööhõive järgi on linnaregioonis toimunud juba spetsialiseerumine, mille tõttu linnaregiooni mitmekesisus on teistes suurematest Eesti linnaregioonidest väiksem. Erateeninduse osakaal on suur.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: **Töötlev tööstus; Hulgi- ja jaemüük; Veondus, laondus ja side; Kinnisvara-, üürimis- ja äritegevus**
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: **Finantsvahendus; Kinnisvara-, üürimis- ja äritegevus; Hulgi- ja jaemüük; Muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus; Veondus, laondus ja side; Hotellid ja restoranid**

4.6.2. Tartu linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Tallinna linnaregioonile järgneb kohe **Tartu linnaregioon** (25 indikaatori tulemus on kokku 16,6/18 punkti, keskarv on 2,8 punkti ehk väga hea). Vaadeldes linnaregioonide sotsiaalseid ja kultuurilisi positsioone, ei ole Tallinna ja Tartu linnaregiooni vahel suuri kvalitatiivseid erinevusi. Tartu linnaregiooni tugevust parandab teadustegevus ja suur kõrghariduse omandajate arv. Tööhõive vaatenurgast on linnaregioon töötajate arvu suuruse tõttu tugev. Linnaregioon on tööhõive jaotumise seisukohast mitmekesine. Erateeninduse osakaal on suur.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; Hulgi- ja jaemüük; **Haridus**; Tervishoid ja sotsiaalhooldus
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: **Haridus; Tervishoid ja sotsiaalhooldus; Muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus; Hulgi- ja jaemüük**; Finantsvahendus; Kinnisvara-, üürimis- ja äritegevus

4.6.3. Narva linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Suuruselt kolm järgnevat linnaregiooni (64 000 - 74 000 elanikku) on Narva, Kohtla-Järve ja Pärnu. Uurimuses said nad väga erinevad tulemused. **Narva linnaregiooni** (25 indikaatori tulemus on kokku 11,1/18 punkti, keskarv on 1,9 punkti, rahuldav) positsioon on erinevates valdkondades väga varieeruv. Linnaregiooni majanduslik positsioon on Eesti kontekstis hea, kuid poliitiline positsioon on halb, mida lisab veel ajaline kaugus Tallinnast. Elanike sissetulekud on väikesed, tööpuudus on kõrge ja toimunud on kiire rahvastiku väljaränne, mis moodustab sotsiaalse positsiooni vaatenurgast kriitilise olukorra. Kultuurilist positsiooni tõstab linnaregiooni suurus ning seal tegutsevad kõrgkoolid. Ehkki Narva asub riigi piiril on linnaregiooni rahvusvahelistumine väike. Tööhõive vaatenurgast on linnaregioon oma suuruse tõttu tugev. Samas on ta suhteliselt vähe mitmekesine ehk linnaregioonis on toimunud spetsialiseerumine. Erateeninduse osakaal on väike.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; **Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus**; Hulgi- ja jaemüük;
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: **Elektrienergia- , gaasi- ja veevarustus; Töötlev tööstus**

4.6.4. Kohtla-Järve linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Kohtla-Järve linnaregiooni positsioon (25 indikaatori tulemus on kokku 11,1/18 punkti, keskarv on 1,9 punkti, rahuldav) on mitme indikaatori suhtes Narva positsioonist veelgi kehvem, kuid Jõhvi asukoht linnaregioonis parandab linnaregiooni olukorda, eriti halduspoliitika ja arendustegevuse vaatenurkadest vaadates. Sotsiaalne ja kultuuriline positsioon on Kohtla-Järve linnaregioonis indikaatorite järgi halb ning inimestel on tõsiseid raskusi toimetulekuga. Ainult majanduse külje pealt on linnaregioon heal või keskmisel tasemel. See johtub suurettevõtete tegevusest. Eriti kriitiline on väga väike kõrgkooliõpilaste arv ning olematu välisturism ja piirkonna avatus. Tööhõive poolest on linnaregioon keskmiselt tugev. Samas on linnaregioon tööhõive jaotumise suhtes suhteliselt vähe mitmekesine ehk linnaregioonis on toimunud spetsialiseerumine. Erateeninduse osakaal on väike.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; **Mäetööstus**; Haridus
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: **Mäetööstus**; Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus; Kinnisvara-, üürimis- ja äritegevus; Haridus

4.6.5. Pärnu linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Pärnu linnaregioon (25 indikaatori tulemus on kokku 15,0/18 punkti, keskarv on 2,5 punkti, hea) sai hea tulemuse enamuse indikaatoritest. Tööpuudus on väike ja majandustegevus on tänu turismile rahvusvahelistunud ning äritegevuse käive on suur. Keskmised tulemused viitavad Pärnu linnaregiooni väiksusele ning teadus- ja arendustegevuse liiga väiksele osakaalule. Toimetulekutoetust saanud leibkondade arv on Eestis suhteliselt kõige suurem Pärnu linnaregioonis. Tööhõive seisukohast on linnaregioon oma suuruse tõttu tugev. Linnaregioon on ka tööhõive jaotumise suhtes suhteliselt mitmekesine.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; Veondus, laondus ja side; Ehitus; **Kalandus**
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: **Hotellid ja restoranid**; Kalandus, Hulgi- ja jaemüük; Kinnisvara-, üürimis- ja äritegevus; Ehitus

4.6.6. Rakvere linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Suuruselt (33 000 - 38 000 elanikku) kaks järgnevat linnaregiooni, Rakvere ja Viljandi, on Eesti linnaregioonide hulgas keskmisel positsioonil. **Rakvere linnaregiooni** (25 indikaatori tulemus on kokku 11,7/18 punkti, keskarv on 2,0 punkti, hea) hea tulemus on ilmselt osaliselt seotud Tallinna lähedusega. Võrreldes teiste Eesti linnaregioonidega ei ole Rakverel suuri probleeme sotsiaalse positsiooniga ning toimetulekutoetust saavate inimeste arv on väike. Kultuuriline positsioon ei ole eriti tugev ning tarbimisele ja meelelahutusele orienteeritud pakkumine linnaregioonis on hõre. Tööhõive järgi on linnaregioon keskmiselt tugev. Linnaregioon on tööhõive jaotumise seisukohast suhteliselt vähe mitmekesine. Põllumajanduse osakaal on suur.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; Hulgi- ja jaemüük; **Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus**
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: **Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus**; Töötlev tööstus; Finantsvahendus

4.6.7. Viljandi linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Viljandi linnaregioon (25 indikaatori tulemus on kokku 11,8/18 punkti, keskarv on 2,0 punkti, hea) asub suhteliselt kaugel pealinnast ning arvestades linnaregiooni suurust ja asukohta on seal vähe riigiasutusi. See mõjutab negatiivselt muidu suhteliselt häid tulemusi Viljandi linnaregioonis võrreldes teiste linnaregioonidega. Viljandi linnaregiooni kultuuriline positsiooni on isegi paljudest suurematest linnaregioonidest aktiivsem ning saab indikaatorite järgi nendest paremad hinded. Ka majandusestegevus ja investeeringud näitavad aktiivset tegutsemist. Linnaregioon on tööhõive jaotumise vaatenurgast mitmekesine ehk spetsialiseerumist ei ole toimunud. Töötajate arvu järgi on linnaregioon keskmiselt tugev erinevates valdkondades. Põllumajanduse ja tööstuse osakaal on suur.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; Hulgi- ja jaemüük; Haridus
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus; Tervishoid ja sotsiaalhooldus; Ehitus

4.6.8. Võru linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Ülejäänud viis linnaregiooni - Võru, Kuressaare, Paide, Haapsalu ja Valga - on väikesed (18 000 - 24 000 elanikku). See mõjutab otseselt negatiivselt neid majanduse indikaatoreid, mis oluliselt sõltuvad linnaregiooni suurusest. Teisalt aga - see näitab ka, kui raske on arendada väikseid linnaregioone globaliseerunud majanduse kontekstis. Sõltumata sarnasest lähtepositsioonist on need viis linnaregiooni väga erinevate tulemustega.

Võru ja Valga on kaks kõige perifeersemat Eesti linnaregiooni ja kõige raskemas positsioonis. Nad kumbki on väikesed, asuvad riigi piiri läheduses ning kaugel pealinnast. **Võru linnaregioonis** (25 indikaatori tulemus on kokku 8,5/18 punkti, keskarv on 1,4 punkti, halb) on tulumaksude laekumine võrreldes teiste linnaregioonidega väike ning toimetulekutoetust saavaid inimesi on palju. Traditsionaalset kultuuritegevust silmas pidades tuntakse Võrus puudust teatrit ja kinost, muuseumid on aga olemas. Samuti külastavad linnaregiooni välisturistid. Mõned indikaatorid näitavad, et Võru linn on tema lähiümbruse keskus ilma suurema mõjuta kaugemale. Võru kuulub indikaatorite järgi enamustes valdkondadest nelja kehvima olukorraga linnaregiooni hulka. Tööhõive vaatenurgast linnaregioon on nõrk oma väiksuse tõttu. Linnaregioon on tööhõive jaotumise vaatenurgast keskmiselt mitmekesine. Avaliku teeninduse osakaal on suur.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; Hulgi- ja jaemüük; Haridus
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: Avalik haldus ja riigikaitse; Haridus; Muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus; Töötlev tööstus

4.6.9. Kuressaare linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Teistest väikestest linnaregioonidest selgelt parem on **Kuressaare linnaregioon** (25 indikaatori tulemus on kokku 11,8/18 punkti, keskarv on 2,0 punkti, hea). Linnaregioon on neljandal kohal kõikide Eesti linnaregioonide hulgas. Hea tulemuse lähedal oleva lõpphinde põhjuseid on mitmeid: hea sotsiaalne ja kultuuriline olukord ning Eesti linnaregioonidest suhteliselt kõige väiksem rahvastiku kahanemine. Majanduse mastaabi väiksuse probleeme lahendab välisturistide suur arv, mis loob eeldusi rahvusvahelistumiseks. Seda on ka näha äritegevuses, näiteks uute välisosalusega ettevõtete arvus. Ka kõrghariduse arendamine on lisandunud, kuid mitte veel piisavalt suures mahus. Kriitilisi probleeme ei ole, välja arvatud ajaline kaugus pealinnast, mis on vajadusel lahendatav lennuliiklusega. Tööhõive seisukohast on linnaregioon suhteliselt nõrk oma väiksuse tõttu. Linnaregioon on tööhõive jaotumise poolest suhteliselt mitmekesine ehk spetsialiseerumist ei ole toimunud. Põllumajanduse ja tööstuse osakaal on suur.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; Hulgi- ja jaemüük; Haridus
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: **Kalandus**; **Ehitus**, Tervishoid ja sotsiaalhooldus; Hotellid ja restoranid; Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus; Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus

4.6.10. Paide linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Paide linnaregiooni (25 indikaatori tulemus on kokku 10,5/18 punkti, keskarv on 1,8 punkti, rahuldav) asukoht Eesti linnadevõrgu süsteemis ja suhtes Tallinnaga on hea võrreldes mitme

teise linnaregiooniga. Linnaregiooni sotsiaalne positsioon on keskmine või isegi hea. Sissetulekute ja toimetulekuga ning tööpuudusega ei ole kriitilisi probleeme. Kultuurilise positsiooni ja teenindusinfrastruktuuri poolest on Paide linnaregioon nõrk. See võib tähendada, et kõrghariduse infrastruktuuri ning kohalviibivate tudengite ja õppejõudude ressursse ei ole võimalik kasutada piisavalt. Pikaajaline kasu oskustest jääb ehk selle tõttu väikseks. Tööhõive poolest on linnaregioon nõrk oma väiksuse tõttu. Linnaregioon on tööhõive jaotumise vaatenurgast keskmiselt mitmekesine. Tööstuse osakaal on suur.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; Hulgi- ja jaemüük; Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: **Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus;** Ehitus; Haridus, Hulgi- ja jaemüük; Veendus, laondus ja side

4.6.11. Haapsalu linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Kuressaarega osaliselt sarnaste võimalustega on **Haapsalu linnaregioon** (25 indikaatori tulemus on kokku 10,7/18 punkti, keskarv on 1,8 punkti, rahuldav). Selle asukoht on samuti Lääne-Eestis, kuid mandril, mis teeb ajalise kauguse Tallinnast palju väiksemaks. Sotsiaalses positsioonis on negatiivseks võimalik pidada rahvastiku arvu suhteliselt kiiret kahanemist. Kultuuriline positsioon on suhteliselt nõrk, samuti ka äritegevuse positsioon. Turism ja sellega seoses olev tarbimine ning kõrgharidusega tegutsemine võiksid olla linnaregiooni tänapäevaseid eeliseid. Üksikisiku tulumaksu laekumine on kõige kõrgemate hulgas Eestis. Tööhõive vaatenurgast ei ole linnaregioon tugev oma väiksuse tõttu. Linnaregioon on tööhõive jaotumise vaatenurgast väga mitmekesine. Avaliku teeninduse osakaal on suur.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; Hulgi- ja jaemüük; Haridus
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: Kalandus, Hotellid ja restoranid; Finantsvahendus; Avalik haldus ja riigikaitse; Muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus; Veendus, laondus ja side; Töötlev tööstus; Tervishoid ja sotsiaalhooldus

4.6.12. Valga linnaregiooni funktsionaalne positsioon

Valga linnaregioon (25 indikaatori tulemus on kokku 7,3/18 punkti, keskarv on 1,2 punkti, halb) asub piiri peal ning äärmiselt kaugel Tallinnast. Osa füüsilisest linnaregioonist asub Läti poolel. Valga linnaregioon sai vaadeldud indikaatorite põhjal igas valdkonnas süstemaatilisel kõige kriitilisemad tulemused. See tähendab, et võrreldes Eesti kaheteistkümneme suurima linnaregiooniga on Valga positsioon selgelt kehvim ning linnaregiooni arendamine nõuab ulatuslikku poliitikat. Tööhõive vaatenurgast linnaregioon on nõrk oma väiksuse tõttu. Linnaregioon on tööhõive jaotumise vaatenurgast vähe mitmekesine ehk spetsialiseerumine on toimunud.

- Absoluutselt suur tööhõive valdkondades: Töötlev tööstus; Hulgi- ja jaemüük; Avalik haldus ja riigikaitse
- Suhteliselt suur tööhõive valdkondades: **Veendus, laondus ja side; Avalik haldus ja riigikaitse;** Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus

5. Eesti linnaregioonide arengupotentsiaal

5.1. Eesti linnaregioonide inimressurssid

Punktid	elanike arv	elan. arvu muutus	tööturu- surve	65+ rahvastik	25-54 rahvastik	kesk- arv
Tallinn	3	2	1	3	3	2,4
Tartu	3	3	2	2	1	2,2
Narva	3	1	1	3	3	2,2
Kohtla-Järve	3	1	1	1	3	1,8
Pärnu	2	3	1	1	1	1,6
Rakvere	2	2	3	2	2	2,2
Viljandi	2	2	3	2	1	2
Võru	2	2	2	1	1	1,6
Kuressaare	1	3	3	3	2	2,4
Paide	1	3	2	2	2	2
Haapsalu	1	1	2	3	3	2
Valga	1	1	1	1	2	1,2

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

Elanike arv, 2000.a

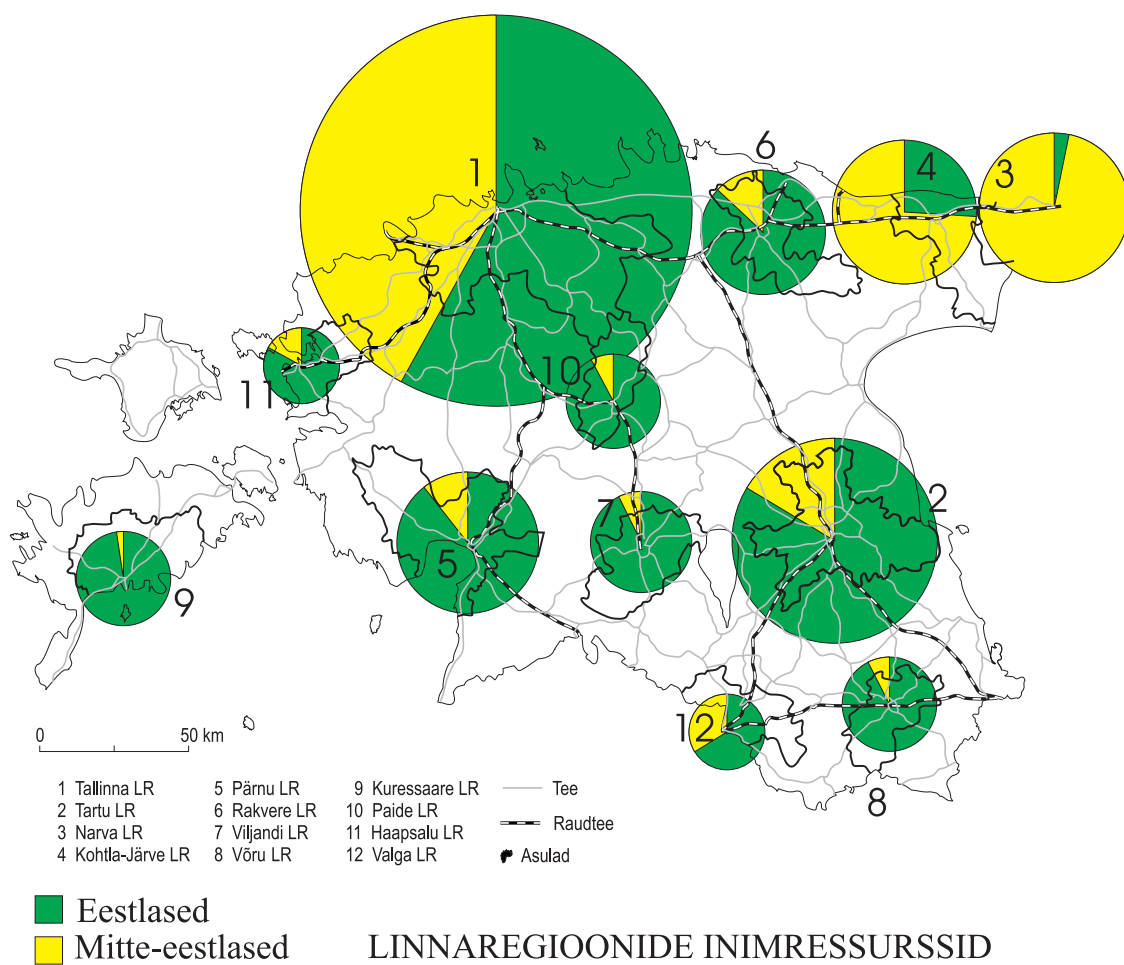
Elanike arvu muutus, %, 1989-2000.a

Tööturusurve ehk 5-14 aastaste suhe 55-64 aastastesse, %, 2000.a

65 ja vanema rahvastiku osatähtsus, %, 2000.a

25-54 aastaste osatähtsus, %, 2000.a

Absoluut- ja suhtarvud	elanike arv	elan. arvu muutus	tööturu- surve	65+ rahvastik	25-54 rahvastik	kesk- arv
Tallinn	501124	-11,7	1,1	13,6	42,9	
Tartu	134230	-7,8	1,3	14,3	38,7	
Narva	73275	-14,9	1,0	14,1	44,1	
Kohtla-Järve	67693	-20,8	1,1	16,5	42,4	
Pärnu	64697	-8,3	1,1	15,8	39,8	
Rakvere	37123	-10	1,4	14,7	40,9	
Viljandi	33411	-9,2	1,3	15,8	38,9	
Võru	23767	-10,8	1,3	16,4	39,5	
Kuressaare	23642	-6,7	1,4	14,1	41,1	
Paide	22172	-8	1,3	14,4	39,7	
Haapsalu	19015	-12	1,4	13,7	41,6	
Valga	18527	-18	1,2	17,1	39,7	

5.2. Eesti linnaregioonide finantsressurssid

Punktid	ü/i t/m	ü/i t/m el. kohta	ov tulu	ov tulu el. kohta	ov invest.	ov invest. el. kohta	kesk- arv
Tallinn	3	3	3	3	2	3	2,8
Tartu	3	3	3	2	3	2	2,7
Narva	2	1	3	1	2	1	1,7
Kohtla-Järve	3	1	2	1	2	1	1,7
Pärnu	3	2	3	2	3	3	2,7
Rakvere	2	2	2	1	2	1	1,7
Viljandi	2	2	2	2	3	2	2,2
Võru	1	1	1	3	1	1	1,3
Kuressaare	2	3	1	3	2	2	2,2
Paide	1	2	1	2	1	2	1,5
Haapsalu	1	3	2	3	1	3	2,2
Valga	1	1	1	1	1	3	1,3

Seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimald linnaregiooni	1 punkt

Üksikisiku tulumaksu laekumine, 2001.a

Üksikisiku tulumaksu laekumine ühe elaniku kohta, 2001.a

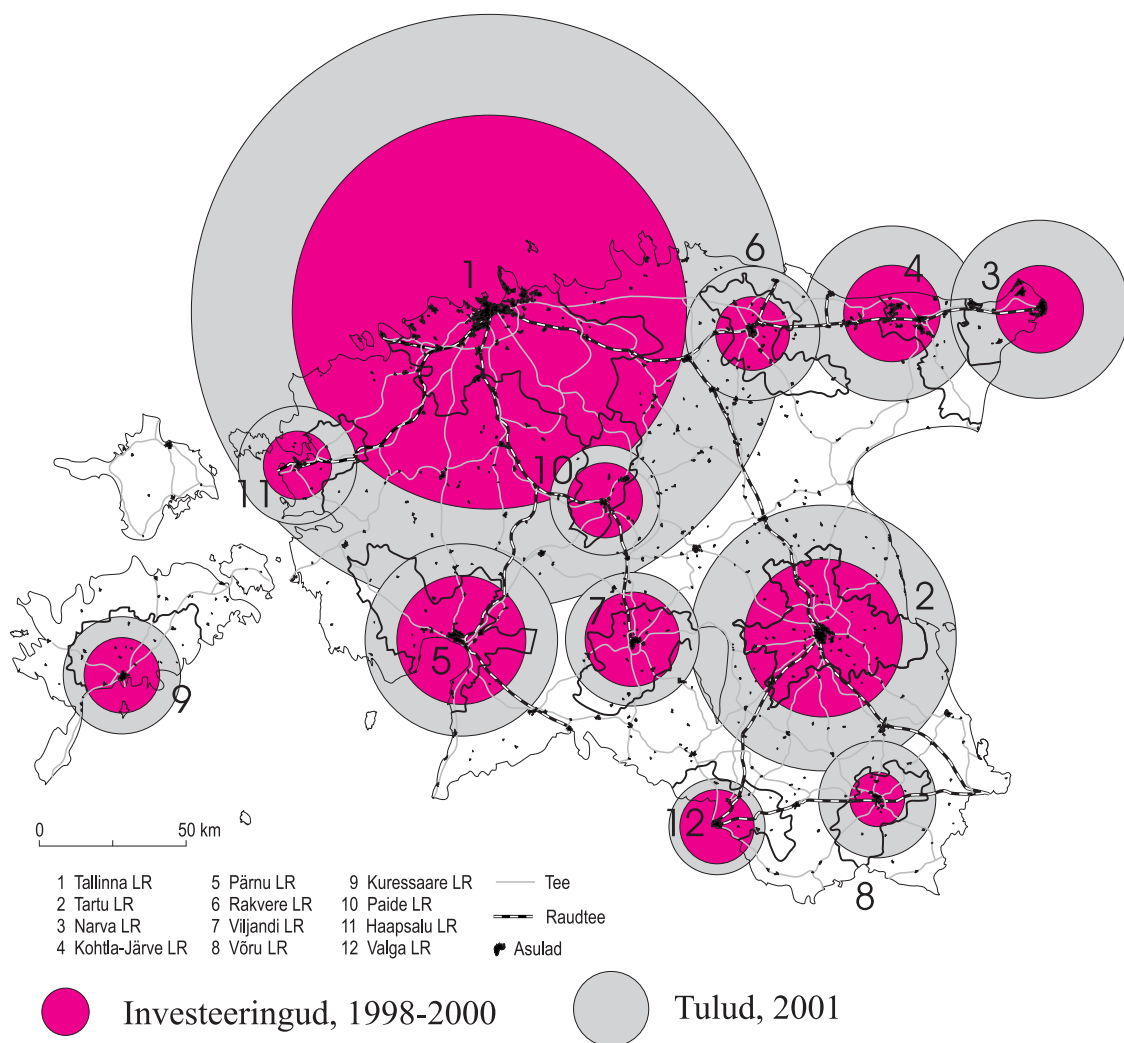
Omavalitsuste tulud kokku, 2001.a

Omavalitsuste kogutulu ühe elaniku kohta, 2001.a

Omavalitsuste investeeringud, 1998-2000.a

Omavalitsuse investeeringud ühe elaniku kohta, 1998-2000.a

Absoluut- ja suhtarvud	ü/i t/m	ü/i t/m el. kohta	ov tulu	ov tulu el. kohta	ov invest.	ov invest. el. kohta	kesk- arv
Tallinn	2048546	4056	4728469	9363	2080911	4120	2,8
Tartu	364512	2678	947445	6960	337062	2476	2,7
Narva	135193	1827	428266	5788	104374	1411	1,7
Kohtla-Järve	138697	2030	416372	6093	108814	1592	1,7
Pärnu	171947	2652	491100	7573	223458	3446	2,7
Rakvere	88807	2124	244027	6380	82375	2154	1,7
Viljandi	77890	2244	236193	6804	116760	3364	2,2
Võru	46727	1960	180743	7581	45231	1897	1,3
Kuressaare	63966	2708	184561	7807	76671	3243	2,2
Paide	57965	2613	162237	7314	69817	3147	1,5
Haapsalu	53267	2789	189969	9949	65106	3410	2,2
Valga	32915	1778	124775	6741	73884	3992	1,3

**LINNAREGIOONIDE FINANTSRESSURSSID:
LINNAREGIOONIDE TULUBAAS JA INVESTEERINGUD**

5.3. Eesti linnaregioonide kommunikatiivsus

Punktid	internet	internet el. kohta	Aj. kaugus Tallinnast	Liiklustih. Tallinna	liiklusreg. Tallinna	rahvusvah. ühendus	kesk- arv
Tallinn	3	1	3	3	3	3	2,7
Tartu	3	1	2	3	3	3	2,5
Narva	3	1	1	2	3	3	2,2
Kohtla-Järve	1	1	2	2	2	2	1,7
Pärnu	3	2	2	3	3	3	2,7
Rakvere	1	2	3	3	2	2	2,2
Viljandi	2	2	2	2	1	1	1,7
Võru	2	3	1	1	1	1	1,5
Kuressaare	2	3	1	1	2	1	1,7
Paide	2	3	3	1	1	2	2
Haapsalu	1	3	3	2	2	1	2
Valga	1	2	1	1	1	2	1,3

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimat linnaregiooni	1 punkt

Interneti punktide arv, 2002.a

Interneti punktide arv 100000 elaniku kohta, 2002.a

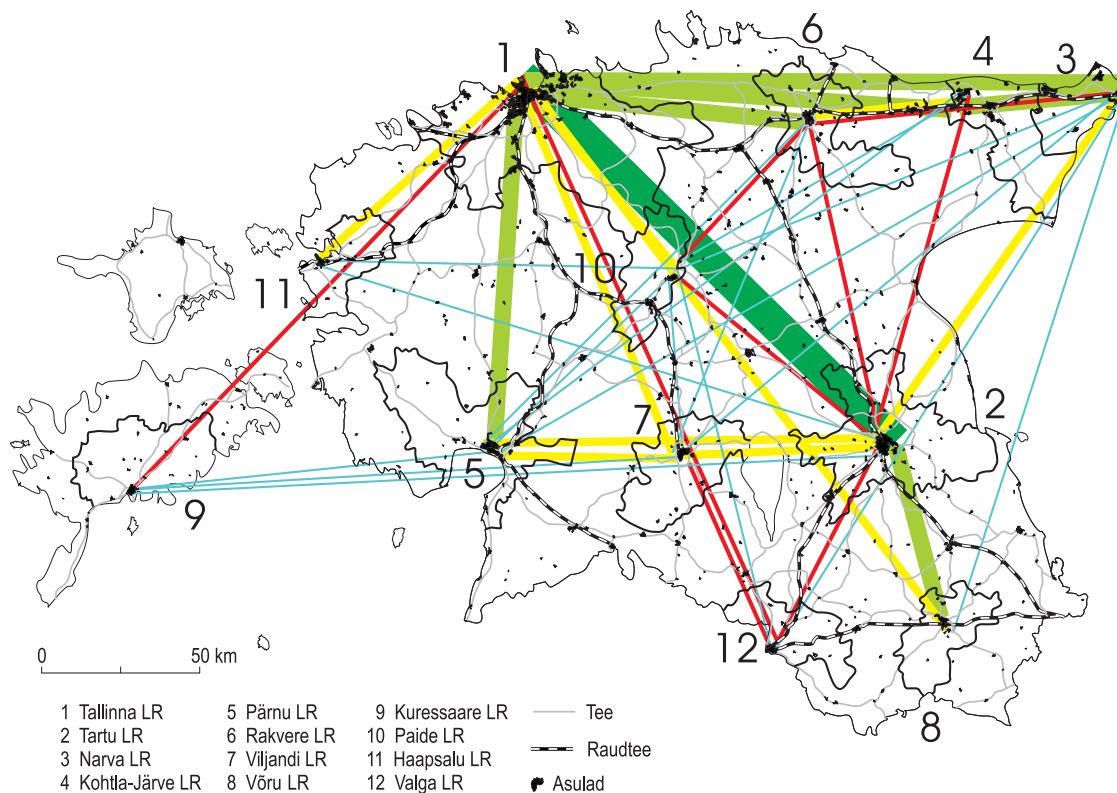
Liiklustihedus: mitmel korral ööpäevas on võimalik sõita avaliku transpordiga Tallinnasse, 2002.a

Liiklusregulaarsus: kui regulaarselt on võimalik sõita ööpäevas avaliku transpordiga Tallinnasse, 2002.a

Ajaline kaugus: aeg Tallinna jõudmiseks avaliku transpordiga, 2002.a

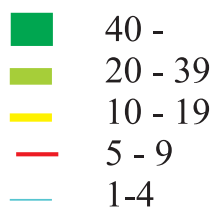
Välismaaga otseühenduste arv nädalas, 2002.a

Absoluutarv	internet	internet el. kohta	aj. kaugus Tallinnast	liiklustih. Tallinna	liiklusreg. Tallinna	rahvusvah. ühendus	kesk- arv
Tallinn	82	3	0	0	24	318	
Tartu	29	15	145	115	18	14	
Narva	14	26	175	27	15	70	
Kohtla-Järve	6	13	120	26	14	14	
Pärnu	20	48	110	42	15	58	
Rakvere	9	63	80	35	15	7	
Viljandi	12	101	150	23	11	0	
Võru	10	176	225	21	11	6	
Kuressaare	12	216	265	16	14	0	
Paide	9	185	90	16	11	7	
Haapsalu	8	220	85	27	14	0	
Valga	7	205	240	8	7	7	

Igapäevaste

ühenduste arv

LINNAREGIOONIDE KOMMUNIKATIIVSUS:
 IGAPÄEVANE AVALIK TRANSPORT LINNA-
 REGIOONIDE VAHEL

5.4. Eesti linnaregioonide oskused

Punktid	kõrgkoolid arv	kõrgkoolid el. kohta	õpilased arv	õpilased el. kohta	teadlased arv	teadlased el. kohta	uur.inst. arv	uur.inst. el. kohta
Tallinn	3	2	3	3	3	3	3	3
Tartu	3	3	3	3	3	3	3	3
Narva	3	1	3	2	1	1	1	1
Kohtla-Järve	1	1	1	1	1	1	1	1
Pärnu	2	1	3	3	2	2	1	1
Rakvere	2	2	2	2	2	2	1	1
Viljandi	2	3	2	3	3	3	1	1
Võru	1	1	1	1	1	1	3	3
Kuressaare	2	3	1	1	2	2	1	1
Paide	3	3	2	2	3	3	2	2
Haapsalu	1	2	2	2	2	2	1	1
Valga	1	2	1	1	1	2	1	1

Punktid	ettev. ja arendus	ettev.rendus el. kohta	kõrghar. elanikud	teadusk. elanikud	teadusk. arv	võõrkeel oskajaid	inglise oskajaid	inglise osk. arv	kesk- arv
Tallinn	3	3	3	3	3	3	3	3	2,9
Tartu	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Narva	3	1	3	3	3	1	1	3	1,9
Kohtla-Järve	1	3	3	3	3	1	1	3	1,6
Pärnu	1	3	2	2	2	3	2	2	2
Rakvere	3	2	1	2	2	3	2	2	1,9
Viljandi	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Võru	1	1	1	2	2	2	1	2	1,6
Kuressaare	2	2	1	1	1	1	3	1	1,6
Paide	2	1	1	1	1	2	2	2	2
Haapsalu	2	2	2	1	1	2	2	1	1,6
Valga	2	2	2	1	1	1	1	1	1,3

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimat linnaregiooni	1 punkt

Kõrgkoolide arv, 2002.a

Kõrgkoolide arv 100 000 elaniku kohta, 2002.a

Õpilaste arv kõrgkoolides, 2002.a

Õpilaste arv kõrgkoolides 1000 elaniku kohta, 2002.a

Õppe- ja teadustööga seotud töötajate arv kõrgkoolides, 2002.a

Õppe- ja teadustööga seotud töötajate arv kõrgkoolides 100 000 elaniku kohta, 2002.a

Uurimisinstituutide arv, 2002.a

Uurimisinstituutide arv 100 000 elaniku kohta, 2002.a

Ettevõtlus- ja tehnoloogiakeskuste arv, 2002.a

Ettevõtlus- ja tehnoloogiakeskuste töötajate arv, 2002.a

Kõrgharidusega elanike osatähtsus, %, 2000.a

Teadusliku kraadiga elanike osatähtsus, %, 2000.a

Teaduskraadiga inimesi kokku, 2000.a

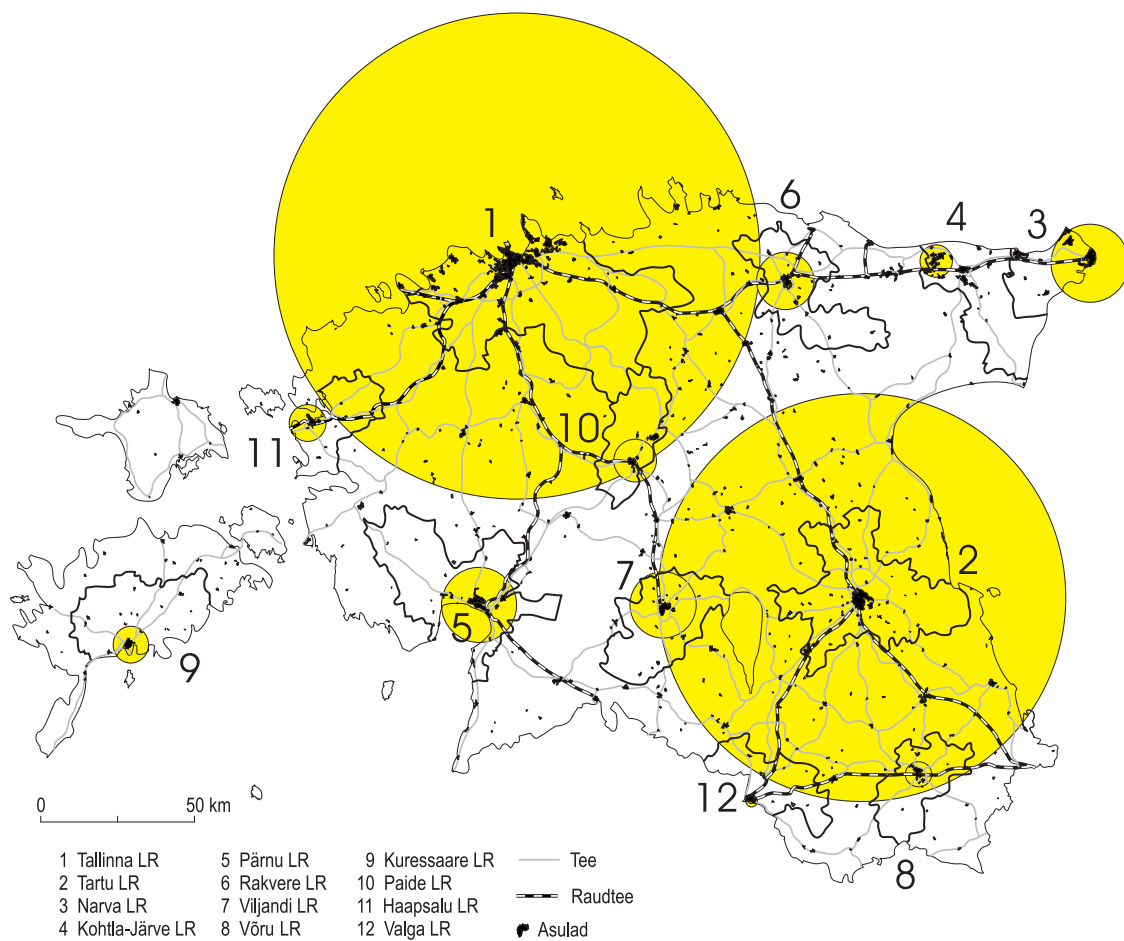
Võõrkeelte oskajaid, %, 2000.a

Inglise keele oskajaid, %, 2000.a

Inglise keele oskajaid kokku, 2000.a

Absoluut- arvud	kõrgkoolid	kõrgkoolid el. kohta	õpilased	õpilased el. kohta	teadlased	teadlased el. kohta	uur.inst.	uur.inst. el. kohta
Tallinn	26	19424	29 061	56	1997	40	25	0,5
Tartu	14	9723	21532	158	1462	107	14	1
Narva	3	24666	760	10	x	x	0	0
Kohtla-Järve	1	68336	120	2	x	x	2	0,3
Pärnu	2	32426	689	11	51	8	0	0
Rakvere	2	19126	400	10	x	x	0	0
Viljandi	2	17357	535	15	75	21	0	0
Võru	1	23841	75	3	x	x	1	0,4
Kuressaare	2	11820	164	7	24	10	0	0
Paide	2	11091	225	10	68	31	0	0
Haapsalu	1	19094	172	9	12	6	0	0
Valga	1	18509	14	1	x	x	0	0

Absoluut- arvud	ettev.aren.	ettev. aren. tööt. arv	kõrghar. elanikud	teadusk. elanikud	teadusk. arv	võõrkeel oskajaid	inglise oskajaid	inglise osk. arv	kesk- arv
Tallinn	4	90	134168	56	2817	345601	337	170388	
Tartu	2	13	28563	141	1916	99240	334	45450	
Narva	2	x	13912	5	35	18910	70	5176	
Kohtla-Järve	1	5	12122	10	65	32520	104	7091	
Pärnu	1	5	10711	9	60	44096	280	18177	
Rakvere	2	3	5391	5	18	25800	221	8456	
Viljandi	1	2	5180	9	31	22044	229	7966	
Võru	1	2	3124	5	12	15403	198	4710	
Kuressaare	1	3	3056	8	19	14586	281	6638	
Paide	1	2	3125	5	12	14677	243	5386	
Haapsalu	1	3	2871	1	25	12251	203	3869	
Valga	1	2	2803	2	4	11806	138	2557	

**LINNAREGIOONIDE OSKUSED:
KÕRGHARIDUST OMANDAVATE ÕPILASTE ARV**

5.5. Eesti linnaregioonide majanduspotentsiaal

Punktid	500 ett. arv	500 ettev. käive	uus äriüh. el. kohta	uus tööst. ettev.	äripinna hind	töötuse määr	ööbimis-koht. arv
Tallinn	3	3	3	3	3	3	3
Tartu	3	3	3	3	2	3	3
Narva	2	3	1	2	1	1	2
Kohtla-Järve	3	2	1	2	1	1	1
Pärnu	3	3	3	2	3	3	3
Rakvere	2	2	2	3	2	2	2
Viljandi	2	2	2	1	1	2	2
Võru	2	1	2	3	2	1	1
Kuressaare	1	2	3	1	3	3	2
Paide	1	1	2	1	3	2	1
Haapsalu	1	1	1	2	2	2	3
Valga	1	1	1	1	1	1	1

Punktid	hotelkoht. arv	hotelkoht. el. kohta	kaub.kesk. arv	kaub.kesk. el. kohta	kaub.kesk. ruutm.	kaub.kesk. ruutm./el.	kesk-arv
Tallinn	3	2	3	3	3	2	2,8
Tartu	3	2	3	2	3	3	2,8
Narva	2	1	2	1	1	1	1,5
Kohtla-Järve	1	1	3	3	2	2	1,8
Pärnu	3	3	2	2	3	3	2,8
Rakvere	2	2	1	1	1	1	1,6
Viljandi	1	1	2	2	2	2	1,7
Võru	2	3	2	3	2	2	2
Kuressaare	2	3	1	1	1	1	1,8
Paide	1	2	3	3	2	3	2
Haapsalu	3	3	1	2	3	3	2,1
Valga	1	1	1	1	1	1	1

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmise	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

Eesti 500 suurima ettevõtte arv, 2000.a

Eesti 500 suurima ettevõtte kogukäive, 2000.a

Uus äritegevus: registreeritud äriühingud 1000 tööalase kohta, 2001.a

Traditsionaalne äritegevus: reg. sekundaarsektori äriühingud 1000 tööalase kohta, 2001.a

Äripinna hind kesklinnas, 2002

Tööpuuduse määr, %, 2000

Ööbimiskohtade arv, 2002

Hotellide voodikohtade arv, 2002

Hotellide voodikohtade arv 100 000 elaniku kohta, 2002

Kaubanduskeskuste arv, 2002

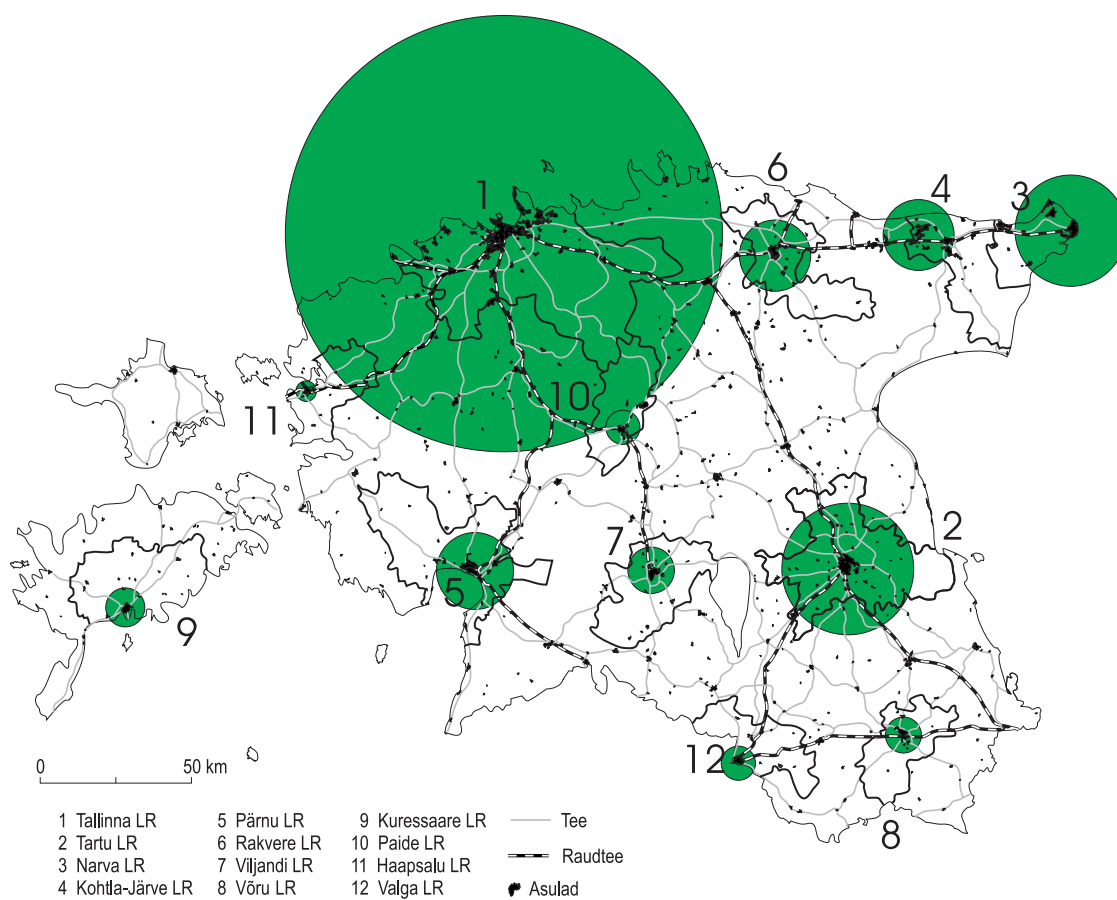
Kaubanduskeskuste arv 100 000 elaniku kohta, 2002

Kaubanduskeskuste ruutmeetrite arv, 2002

Kaubanduskeskuste ruutmeetrite arv 1000 elaniku kohta, 2002

Absoluut- arvud	500 ett. arv	500 ettev. käive	uus äriüh. el. kohta	uus tööst. ettev.	äripinna hind	töötuse määr	ööbimis- koht. arv
Tallinn	333	93406597524	24,6	2	210	11,5	77
Tartu	44	8443773862	14,8	1,6	110	11,4	29
Narva	13	6117559455	5,2	1	x	20,3	10
Kohtla-Järve	16	2456877369	6,9	0,9	100	21,3	8
Pärnu	14	2915011628	16,4	0,9	200	11,2	67
Rakvere	13	2353898317	12,5	1,2	150	12,1	9
Viljandi	10	1049953451	9,2	0,8	100	12,5	9
Võru	5	626856689	8,4	1,1	100	16,5	8
Kuressaare	5	731122473	14,4	0,6	200	11,9	17
Paide	3	571520757	9,4	0,8	200	12,4	5
Haapsalu	2	205802552	7,2	0,9	150	14	29
Valga	4	578923389	7,8	0,8	50	19,2	4

Absoluut- arvud	hotelkoht. arv	hotelkoht. el. kohta	kaub.kesk. arv	kaub.kesk. el. kohta	kaub.kesk. ruutm.	kaub.kesk. ruutm./el.	kesk- arv
Tallinn	5931	1174	158	31	90065	178	
Tartu	1073	788	8	6	31 886	234	
Narva	348	470	3	4	x	x	
Kohtla-Järve	192	281	9	13	4800	70	
Pärnu	2047	3156	5	8	18 500	285	
Rakvere	361	943	1	3	x	x	
Viljandi	179	516	3	9	4776	137	
Võru	298	1250	5	21	5256	220	
Kuressaare	528	2233	1	4	600	25	
Paide	149	671	6	27	7050	318	
Haapsalu	1027	5378	2	10	13 400	702	
Valga	91	492	0	0	0	0	

LINNAREGIOONIDE MAJANDUSPOTENTSIAAL: EESTI 500 SUURIMA ETTEVÕTE KÄIVE

5.6. Eesti linnaregioonide sidusus

Punktid	keskus- tagamaa	koos- tööpr.	sisene transport	tuluerin. kes-taga	tuluerin. maks.	asustus- tihedus	kesk- arv
Tallinn	1	1	3	3	1	3	2
Tartu	2	1	3	2	2	3	2,2
Narva	1	1	1	2	3	2	1,7
Kohtla-Järve	1	1	1	3	1	1	1,3
Pärnu	2	1	3	2	1	3	2
Rakvere	3	1	3	3	1	2	2,2
Viljandi	3	1	2	1	3	2	2
Võru	3	1	2	1	2	3	2
Kuressaare	3	1	1	1	2	1	1,5
Paide	2	1	2	3	3	1	2
Haapsalu	2	1	1	2	2	2	1,7
Valga	1	1	2	1	3	1	1,5

seletused

Hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
Halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

Linnaregiooni keskuse suurus võrreldes tagamaaga, 2000.a

Koostööprojektide arv linnaregiooni sees, 2002.a

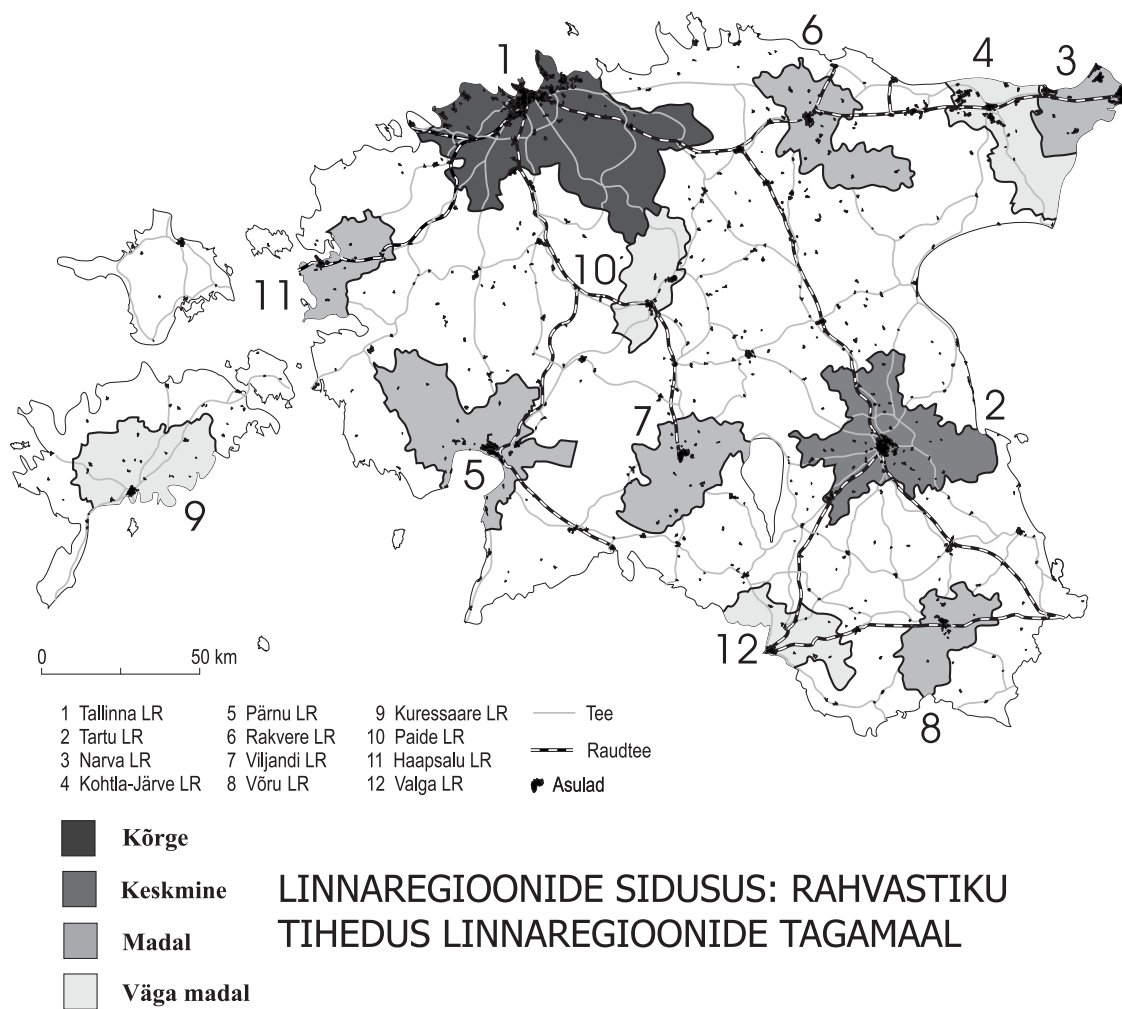
Linnaregiooni sisene transpordühenduse indeks, 2002.a

Tulude erinevus elaniku kohta linnaregiooni keskuse ja tagamaa vahel, 2001.a

Tulude kõige suurim erinevus elaniku kohta linnaregioonis omavalitsuste tasemel, 2001.a

Rahvastiku tihedus, 2000.a

Absoluut- arvud	keskus- tagamaa	koos- tööpr.	sisene transport	tuluerin. lr sees	tuluerin. maks.	asustus- tihedus	kesk- arv
Tallinn	4	x	409	1	3,3	36,7	
Tartu	2,9	x	663	1,5	2,2	21,1	
Narva	14,8	x	42	1,4	1,4	10,6	
Kohtla-Järve	7,6	x	71	0,8	2,5	8,9	
Pärnu	2,4	x	x	1,4	2,8	13,5	
Rakvere	0,8	x	294	1,3	2,8	11,7	
Viljandi	1,5	x	132	1,7	1,4	10,0	
Võru	1,7	x	100	1,5	2,4	14,0	
Kuressaare	1,7	x	33	1,7	2	8,6	
Paide	2,6	x	85	1,3	1,6	8,2	
Haapsalu	1,7	x	x	1,3	1,9	11,8	
Valga	3,4	x	86	1,5	1,5	7,1	

5.7. Eesti linnaregioonide sotsiaalne elukvaliteet

Punktid	kinod	kinokül. el. kohta	muuseum arv	muus.kül el. kohta	teatrid	teatrikül. el. kohta	teatrikül. el. kohta
Tallinn	3	3	3	2	3	3	3
Tartu	3	3	3	1	3	3	2
Narva	1	1	1	3	2	2	2
Kohtla-Järve	1	1	1	1	3	3	3
Pärnu	3	3	2	2	3	3	2
Rakvere	1	1	3	2	2	2	3
Viljandi	3	3	2	1	2	2	3
Võru	1	1	2	2	1	1	1
Kuressaare	1	1	2	3	2	2	2
Paide	1	1	1	3	1	1	1
Haapsalu	1	1	3	3	1	1	1
Valga	1	1	1	1	1	1	1

Punktid	restoran	restoran el. kohta	2-toal kort. hind	toimet. toetus	toimet. pidev	kesk- arv
Tallinn	3	2	3	3	3	2,8
Tartu	3	3	3	3	2	2,7
Narva	2	1	1	2	2	1,7
Kohtla-Järve	1	1	1	1	1	1,5
Pärnu	3	3	3	1	3	2,6
Rakvere	1	1	2	3	3	2
Viljandi	2	1	2	2	2	2,1
Võru	2	2	2	1	1	1,4
Kuressaare	3	3	3	3	2	2,3
Paide	1	2	1	2	3	1,5
Haapsalu	2	3	2	2	1	1,8
Valga	1	2	1	1	1	1,1

seletused

Hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
Halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

Kinode arv, 2002.a

Kinokülastusi, 1999-2001.a

Kinokülastusi 10 000 elaniku kohta, 1999-2001.a

Muuseumite arv, 2002.a

Muuseumite külastusi 10 000 elaniku kohta, 1999-2001.a

Teatrite arv, 2002.a

Teatrikülastusi, 1999-2001.a

Teatrikülastusi 10 000 elaniku kohta, 1999-2001.a

Restoranide arv, 2002.a

Restoranide arv 10 000 elaniku kohta, 2002.a

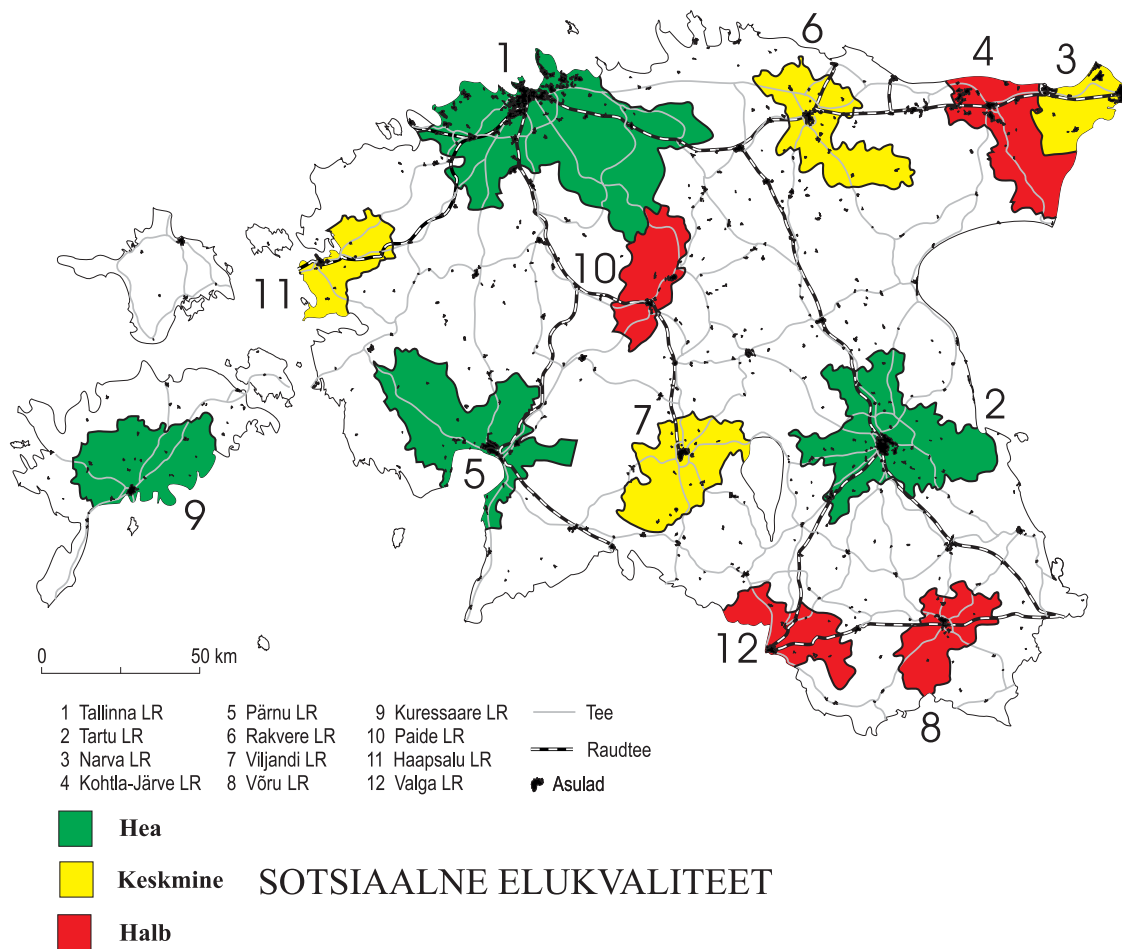
Kahetoaliste korterite hind, 2002.a

Toimetulekutoetust saanud leibkonnaliikmeid 1000 elaniku kohta, 2001.a

Pidev toimetuleku raskus: iga kuu toim.toetust saanud leibkonnad 1000 el. kohta, 2001.a.

Absoluut- arvud	kinod	kinokül. el. kohta	muuseum arv	muus.kül el. kohta	teatrid	teatrikül. el. kohta	teatrikül. el. kohta
Tallinn	6	1504000	41	2806	12	1629000	3225
Tartu	2	506079	21	1697	3	387577	2847
Narva	0	0	3	3397	1	x	x
Kohtla-Järve	0	0	1	79	2	447011	6541
Pärnu	1	183810	7	1921	1	203290	3135
Rakvere	0	0	7	2459	1	188608	4931
Viljandi	1	62297	5	1581	1	183702	5292
Võru	0	0	4	2185	0	0	0
Kuressaare	0	0	6	8374	1	20400	863
Paide	0	0	3	2922	0	0	0
Haapsalu	0	0	8	5462	x	0	0
Valga	0	0	1	1401	0	0	0

Absoluut- arvud	restoran	restoran el. kohta	2-toal kort. hind	toimet. toetus	toimet. pidev	kesk- arv
Tallinn	340	7	740000	613	36	
Tartu	160	12	270000	948	92	
Narva	26	4	60000	1188	125	
Kohtla-Järve	12	2	40000	1474	208	
Pärnu	110	17	420000	2158	24	
Rakvere	17	4	80000	632	53	
Viljandi	18	5	150000	1076	105	
Võru	20	8	70000	1528	276	
Kuressaare	30	13	300000	1061	86	
Paide	14	6	65000	1132	75	
Haapsalu	27	14	130000	1134	130	
Valga	13	7	25000	1468	194	

5.8. Eesti linnaregioonide rahvusvahelistumine

Punktid	välisett.	välisett. töö. koh.	välisetur.	välisetur. el. kohta	rahvusv. ür.	rahvusv. ür. el.koh.	välismaa otseüh.	kesk- arv
Tallinn	3	3	3	3	3	1	3	2,7
Tartu	3	2	3	2	3	1	2	2,3
Narva	1	1	1	1	1	1	3	1,3
Kohtla-Järve	1	1	1	1	1	1	3	1,3
Pärnu	3	3	3	3	3	2	3	2,9
Rakvere	2	2	1	1	1	2	2	1,6
Viljandi	2	2	2	2	2	2	1	1,9
Võru	1	1	2	2	2	3	1	1,7
Kuressaare	3	3	3	3	1	2	1	2,3
Paide	2	2	2	2	2	3	2	2,1
Haapsalu	2	3	2	3	2	3	1	2,3
Valga	1	1	1	1	3	3	2	1,7

seletused

Hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
Halb	neli kehvimat linnaregiooni	1 punkt

Välisosalusega ettevõtete arv, 2001.a

Välisosalusega ettevõtete arv 1000 tööealise elaniku kohta, 2001

Välismaalaste ööbimisi, 1999-2001.a

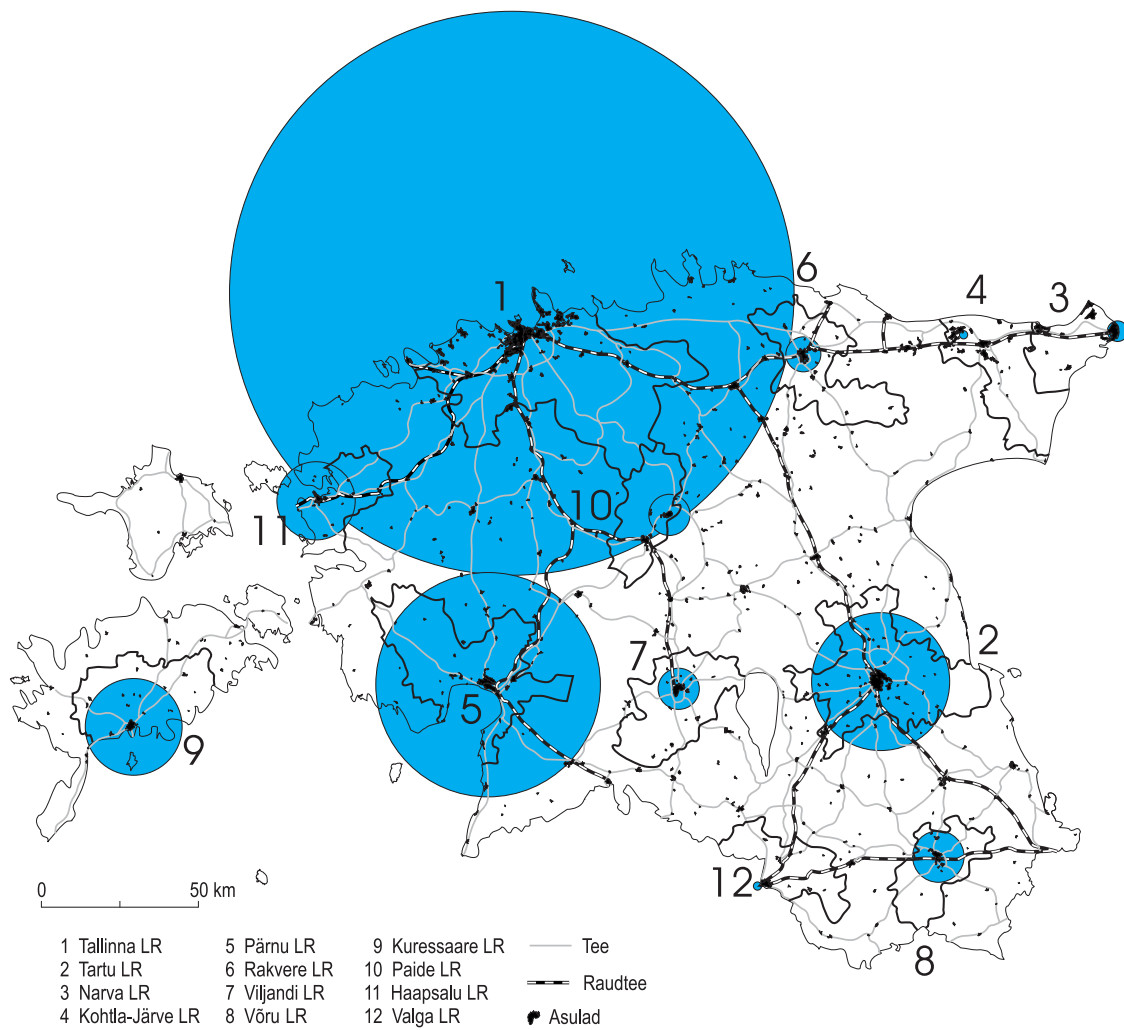
Välismaalaste ööbimisi 1000 elaniku kohta, 1999-2001.a

Rahvusvahelisi üritusi, 2001.a

Rahvusvahelisi üritusi 100 000 elaniku kohta, 2001.a

Välismaaga otseühenduste arv nädalas, 2002.a

Absoluut- arvud	välisett.	välisett. töö. koh.	välisetur.	välisetur. el. kohta	rahvusv. ür.	rahvusv. ür. el.koh.	välismaa otseüh.	kesk- arv
Tallinn	2001	9,3	2796260	5537	120	24	318	
Tartu	159	3,1	163820	1203	41	30	14	
Narva	19	0,6	3771	51	x	X	70	
Kohtla-Järve	10	0,3	150	2	4	6	14	
Pärnu	107	4,1	439905	6783	24	37	58	
Rakvere	40	2,6	10720	280	12	31	7	
Viljandi	36	2,8	15307,5	441	16	46	0	
Võru	15	1,6	17947	753	17	71	6	
Kuressaare	46	4,7	81357	3441	11	47	0	
Paide	20	2,3	14859	670	14	63	7	
Haapsalu	41	5,2	30225	1583	15	79	0	
Valga	9	1,2	x	x	20	108	7	

LINNAREGIOONIDE RAHVUSVAHELISUS: VÄLISTURISTIDE ÖÖBIMISED LINNAREGIOONIDES

5.9. Eesti linnaregioonide institutsiooniline suutlikkus

Punktid	arendus-instit.	riigias. arv	linnap. vahetus	are.str. hindam.	arengu-plaan	välispr. taotl.	kesk-arv
Tallinn	3	3	1	1	1	3	2
Tartu	3	3	1	1	1	3	2
Narva	3	1	2	1	1	1	1,5
Kohtla-Järve	2	3	1	1	1	1	1,5
Pärnu	2	3	2	1	1	3	2
Rakvere	3	1	3	1	1	2	1,8
Viljandi	1	1	3	2	1	2	1,8
Võru	1	1	2	1	1	2	1,3
Kuressaare	1	2	3	1	1	3	1,8
Paide	2	2	1	3	1	2	1,8
Haapsalu	2	2	3	1	1	1	1,7
Valga	1	2	2	1	1	1	1,3

seletused

Hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
Halb	neli kehvimat linnaregiooni	1 punkt

Arendusinstituutide olemasolu, 2002.a

Riigiasutuste arv, 2002.a

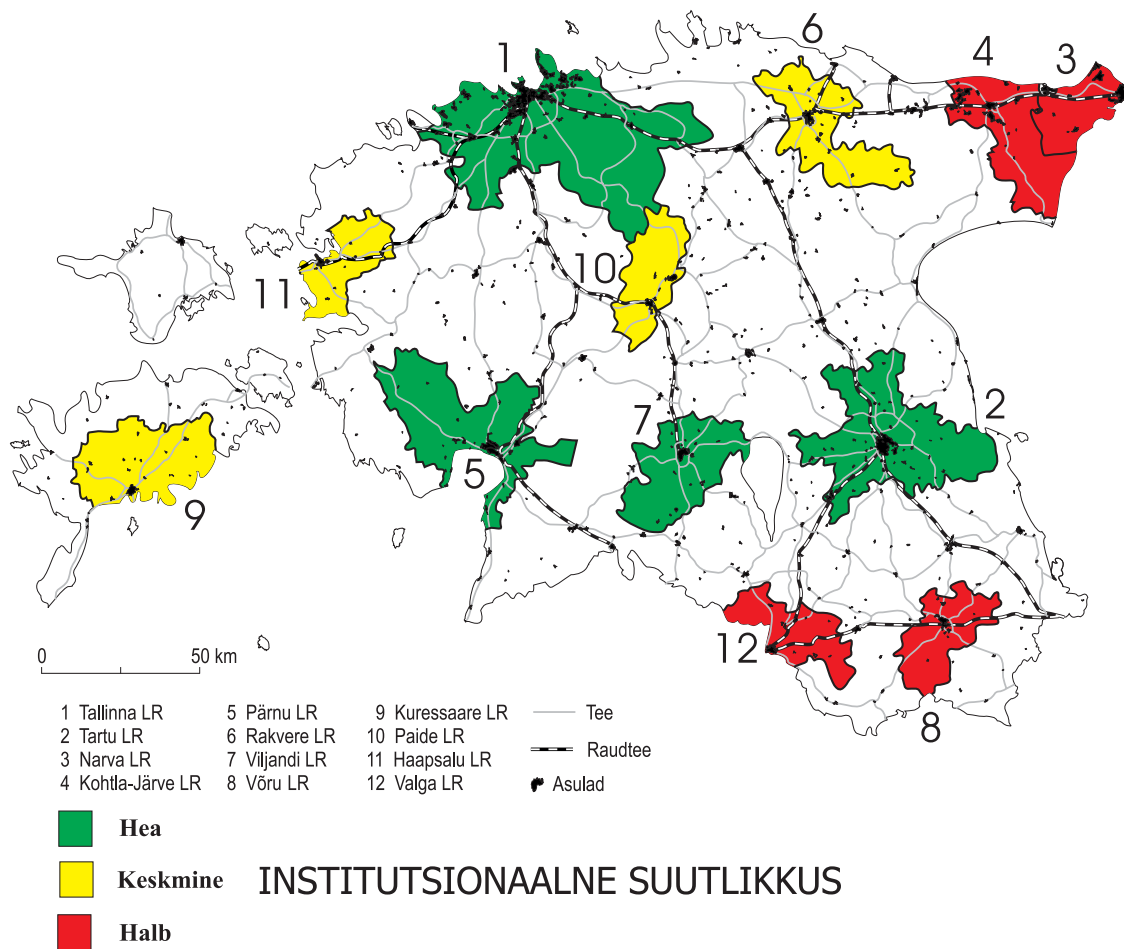
Linnapeade arv, 1997-2002

Linnaregiooni oma arengustrateegia hindamine, 2002.a

Ühine linnaregiooni arengustrateegia, 2002.a

Välisprojektide taotlused, 1999-2001.a

Absoluut-arvud	arendus-instit.	riigias. arv	linnap. vahetus	strat. hindam.	arengu-plaan	välispr. taotl.	kesk-arv
Tallinn	4	277	4	x	x	18+Tal	
Tartu	2	61	3		x	61	
Narva	2	22	3	x	x	2	
Kohtla-Järve	1	55	x	x	x	1	
Pärnu	1	75	3	x	x	8+Pär	
Rakvere	2	25	2	x	x	20	
Viljandi	1	36	2		x	3+Vil	
Võru	1	34	2	x	x	12	
Kuressaare	1	37	1	x	x	8+Kur	
Paide	1	40	3+1		x	13	
Haapsalu	1	48	1	x	x	7	
Valga	1	36	2	x	x	1+Val	

5.10. Eesti linnaregionide arengupotentsiaal: süntees

Punktid kokku	inim-ressurssid	finants-potentsiaal	kommu-nikatiiv.	oskused	majanduse tugevus	linnastu sidusus	sotsiaal-keskkond	rahvus-vahelist.	instit. suutl.
Tallinn	2,4	3	2,7	2,9	2,8	2	2,8	2,7	2
Tartu	2,2	2,7	2,5	3	2,8	2,2	2,7	2,3	2
Narva	2,2	1,7	2,2	1,6	1,5	1,7	1,7	1,3	1,5
Kohtla-Järve	1,8	1,7	1,7	1,8	1,8	1,3	1,5	1,3	1,5
Pärnu	1,6	2,7	2,7	2,3	2,8	2	2,6	2,9	2
Rakvere	2,2	1,7	2,2	1,9	1,6	2,2	2	1,6	1,8
Viljandi	2	2,2	1,7	2	1,7	2	2,1	1,9	1,8
Võru	1,6	1,3	1,5	1,4	2	2	1,4	1,7	1,3
Kuressaare	2,4	2,2	1,7	1,8	1,8	1,5	2,3	2,3	1,8
Paide	2	1,5	2	2	2	2	1,5	2,1	1,8
Haapsalu	2	2,2	2	1,5	2,1	1,7	1,8	2,3	1,7
Valga	1,4	1,3	1,3	1,2	1	1,5	1,1	1,7	1,3

Punktid kokku	mitu korda hea	mitu korda keskmine	mitu korda halb	punkte kokku	kesk-arv
Tallinn	55	6	9	186	2,6
Tartu	47	15	8	179	2,5
Narva	15	16	39	116	1,7
Kohtla-Järve	16	11	43	113	1,6
Pärnu	39	18	13	169	2,4
Rakvere	15	32	23	132	1,9
Viljandi	12	41	17	135	1,9
Võru	9	22	39	110	1,6
Kuressaare	21	24	25	136	2
Paide	16	31	23	133	1,9
Haapsalu	19	24	27	132	1,9
Valga	5	11	54	91	1,3

seletused

hea	neli parimat linnaregiooni	3 punkti
keskmine	neli keskmist linnaregiooni	2 punkti
halb	neli kehvimad linnaregiooni	1 punkt

Eesti kaheteistkümne linnaregiooni arengupotentsiaali vaadeldi 2002.a alguses üheksas valdkonnas 78 indikaatori põhjal. Nendeks valdkondadeks olid linnaregioonide inimressursid (5 allindikaatorit), finantsressursid (6 allindikaatorit), kommunikatiivsus (6 allindikaatorit), oskused (16 allindikaatorit), majanduspotentsiaal (13 allindikaatorit), sidusus (6 allindikaatorit), sotsiaalne elukvaliteet (12 allindikaatorit), rahvusvahelistumine (8 allindikaatorit) ja institutsionaalne suutlikkus (6 allindikaatorit).

Iga indikaatori suhtes sai neli kehvimat linnaregiooni ühe punkti, neli keskmist kaks punkti ja neli parimat kolm punkti. Lõpptulemuseks saadi punktide keskarv iga valdkonna suhtes ning lõppkeskarv, mis moodustub üheksa valdkonna keskarvudest.

Kokkuvõtte lõppkeskarvudest on järgmine: 2,6-3,0 väga hea; 2,0-2,5 hea; 1,5-1,9 rahuldav; 1,0-1,4 halb. Arengupotentsiaali selgitamine tähendas Eesti linnaregioonide võrdlemist omavahel. See tähendab, et linnaregioonile antud hea hinne tähendab ainult seda, et see linnaregioon on vaid parem kui mitmed teised Eesti linnaregioonid. See ei tähenda alati, et selle linnaregiooni positsioon oleks globaalses kontekstis hea. Seda peab arvestama ka nende linnaregioonide puhul, mis said kõige kõrgemad lõpphinded. Eriti problemaatiline on olukord niisiis nendes linnaregioonides, mille lõpphindeks oli rahuldav või halb. Soovitusi linnaregioonide olukorra parandamiseks on esitatud peatükkides 6 ja 7.

Indikaatorite abil tehtud linnaregioonide arengupotentsiaali hindamise tulemused osutavad, nagu linnaregioonide funktsionaalse positsiooni uurimuses juba selgus, et Eesti kaks suurimat linnaregiooni, Tallinn ja Tartu, on ka kõige suurema arengupotentsiaaliga. Väga lähedal nendele on aga ka Pärnu.

5.10.1. Tallinna linnaregiooni arengupotentsiaal

Tallinna linnaregioon on selgelt esimene (78 indikaatori tulemuseks on kokku 21,4/27 punkti, keskarv on 2,6 punkti kolmest ehk siis väga hea tulemus). Tallinna linnaregioon kuulub peaaegu iga arenguindikaatori järgi kõige kõrgemasse klassi, mille üheks põhjuseks on kindlasti linnaregiooni suurus ja soodne asukoht. Ainult üldised inimressursid ja institutsionaalne suutlikkus ei saanud hinnet "väga hea". Nendes valdkondades võib problemaatiliseks pidada järgmisi asjaolusid: halb tööturururve ehk 5-14 aastaste elanike vähesus võrreldes 55-64 aastaste elanike arvuga, keskuslinna rahvastiku suur arvuline ülekaal tagamaa rahvastiku üle, suured tuluerinevused tagamaa sees ning suhteliselt ebastabiilne arengupoliitika, mida muuhulgas peegeldab linnapeade tihe vahetumine. Ülejäänud valdkonnad on aga linnaregiooni arengupotentsiaali seisukohalt tugevad. Eriti head on tugevad majandus- ja finantsressursid, hea kommunikatsiooni võrgustik ülejäänud riigiga ja välismaaga, kõrge oskamisbaas, suur nõudlus ja pakkumine sotsiaalse ja kultuurilise elukeskkonna suhtes ja kõrge rahvusvahelistumise tase. Eriti majanduses on Tallinna linnaregioon ülekaalus võrreldes teiste Eesti linnaregioonidega.

5.10.2. Tartu linnaregiooni arengupotentsiaal

Tartu linnaregioon (78 indikaatori tulemuseks on kokku 20,3 punkti 27st võimalikust punktist, keskarv on 2,5 punkti ehk hea) on oma arengupotentsiaali järgi Eesti linnaregioonide hulgas teisel kohal. Linnaregioon kuulub iga arenguindikaatori järgi kõrgeimasse klassi. Arusaadavalt on Tartu linnaregiooni arengupotentsiaal kõige parem oskuste valdkonnas ning suurepärase on võõrkeelte oskus. Majandusbaas on moderniseeritud, hea ja suhteliselt aktiivne. Samuti suhe tagamaaga on suhteliselt tasakaalus. Keskmisest problemaatilisemaks võib pidada aktiivses tööeas (25-54 aastased) olevate elanike vähesust, kultuuriliste teenuste aktiivse pakkumise puudulikkust (eriti muuseumid) ning ka suhteliselt tihti toimuvat võimuvahetust kõrgeimas kohalikus poliitikas. Lisaks kaugus pealinnast ning otsese lennuühenduse puudumine välismaale tõstab Tartu ajalise kauguse suureks.

5.10.3. Narva linnaregiooni arengupotentsiaal

Järgnevad kolm linnaregiooni on suuruselt sarnased. Pärnuga suuruselt samasse klassi kuuluvate linnaregioonide (64 000 - 74 000 elanikku), Narva ja Kohtla-Järve, arengupotentsiaal on madal ja mitmetes valdkondades halb. **Narva linnaregiooni** (78 indikaatori tulemus on kokku 13,8/27 punkti, keskarv on 1,7 punkti, rahuldav) positsioon on erinevates valdkondades väga varieeruv. Inimressursside head arengupotentsiaali nõrgendab elanikkonna struktuuri demograafiline vananemine. Üksikisiku tulumaksubaas ja sellest omavalitsusele laekuvad tulud on suhteliselt väikesed, mille tõttu on raske käivitada vajalikke kohalikke investeeringuid. Oskustes on momendil teaduspotentsiaal madal. Majandusbaas on ulatuslikumalt moderniseerimata. Osaliselt selle tõttu on tarbimise struktuur halvasti arenenud ning ka kultuuriteenuseid on vähe. Narva linnaregiooni tagamaa on väike ning avalikud sidemed Narva linna ja selle tagamaa vahel on nõrgad. Narva asub riigi piiril, kuid linnaregiooni rahvusvahelise potentsiaali rakendamine on väga raske. Praegu on halvasti arenenud enamasti rahvusvahelistumise baaselemendid: võõrkeelte oskus elanikkonnas, (läänest pärit) väliturism ja välisettevõtted. Linnaregiooni suurus loob võimalusi tuleviku arendamise jaoks.

5.10.4. Kohtla-Järve linnaregiooni arengupotentsiaal

Kohtla-Järve linnaregiooni arengupotentsiaal (78 indikaatori tulemus on kokku 9,8/27 punkti, keskarv on 1,6 punkti, rahuldav) on enamus indikaatorite põhjal nõrk, hoolimata linnaregiooni suurusest ja halduspoliitiliselt toetust saavast Jõhvist. Arengupotentsiaali nõrkused on võrreldavad Narva linnaregiooniga. Ettevõtlikkus areneb Kohtla-Järve linnaregioonis halvasti. Oskamispotentsiaal Kohtla-Järve linnaregioonis on praegu väga halb, ehkki linnaregioonis on kõrge kvalifikatsiooniga elanikke. Rahvusvahelistumise eeldused on hetkel kesised – näiteks puudub piisav infrastruktuur turismi ja meelelahutuse jaoks. Linnaregiooni keskuses on keskmiselt madalamad tulud kui tagamaal ning ilmselt selle tõttu on kommunikatsioon keskuse ja madala asustustihedusega tagamaa vahel puudulik.

5.10.5. Pärnu linnaregiooni arengupotentsiaal

Pärnu linnaregioon (78 indikaatori tulemus on kokku 19,5 punkti 27st võimalikust punktist, keskarv on 2,4 punkti - hea) on arengupotentsiaali järgi selgelt kolmandal kohal Eestis. Pärnu linnaregioon on mõnedes valdkondades isegi Tartust ees. Nendeks valdkondadeks on näiteks linnaregiooni rahvusvahelistumine ja kommunikatiivsus tagamaa ning välismaaga. Linnaregiooni majandusbaas on tugev. Omavalitsuse tulud on suhteliselt kõrged, mis on võimaldanud ka keskmisest rohkem investeringuid. Linnaregioon sai hea tulemuse kõikides peaindikaatorites, välja arvatud inimressurssides, mis näitavad linnaregiooni rahvastiku ebasoodsat vanuselist struktuuri. Aktiivses tööeas olevate elanike arv on suhteliselt madal, töötururiske on halb ning eakate inimeste osakaal suhteliselt suur. Oskuste potentsiaal on suhteliselt hea, kuid absoluutarve vaadeldes üpris madal. Muidu suhteliselt hea sotsiaalse elukeskkonna kvaliteedi tulemust nõrgendab toimetulekutoetust vajavate leibkondade suur arv.

5.10.6. Rakvere linnaregiooni arengupotentsiaal

Suuruselt (33 000 - 38 000 elanikku) kaks järgnevat linnaregiooni, Rakvere ja Viljandi, on arengupotentsiaalilt sarnased ja Eesti linnaregioonide hulgas keskmisel positsioonil. **Rakvere linnaregiooni** (78 indikaatori tulemus on kokku 15,1/27 punkti, keskarv on 1,9 punkti, rahuldav) demograafiline struktuur on hea ehk töötururiske on hea. Omavalitsuste tulud elanike kohta on suhteliselt väikesed, mis raskendab kohalike investeringute võimalusi. Oskamise valdkonnas on teaduspotentsiaal ja -infrastruktuur kehv. Keskuse suhe tagamaaga on võrdne ja nendevaheline kommunikatiivsus tihe, mis võimaldab terve linnaregiooni tasakaaluka arendamise. Samas aga raskendab vähene teenindus-, tarbimis- ja meelelahutusinfrastruktuur linnaregiooni moodustumist atraktiivseks tõmbekeskuseks. Rahvusvahelistumise kogemusi vähendab väliturismi vähesus.

5.10.7. Viljandi linnaregiooni arengupotentsiaal

Viljandi linnaregioon (78 indikaatori tulemus on kokku 15,4/27 punkti, keskarv on 1,9 punkti, rahuldav) saab mitmetes arengupotentsiaali kirjeldavates indikaatorites keskmise tulemuse. Töötururiske on hea, mis tähendab, et lähitulevikus on linnaregioonil eeldusi kasvuks. Samuti on suur kohalike investeringute maht, mis on märk aktiivsusest ja suhteliselt heast finantsbaasist. Arenguprobleemiks on Viljandi tagamaa nõrkus, ehkki kommunikatsioon tagamaa ja keskuslinna vahel on pidev. Vajadus on kõrgema taseme arendus- ja uurimusinstituutide järele, samuti on puudu kõrgema klassi hotellindusest, mis aitaksid kaasa suuremale rahvusvahelistumisele. Majandusbaas on niisiis veel moderniseerimata. Institutsionaalne suutlikkus on keskmisest parem.

5.10.8. Võru linnaregiooni arengupotentsiaal

Ülejäänud viis Eesti linnaregiooni - Võru, Kuressaare, Paide, Haapsalu ja Valga - on väikesed (18 000 - 24 000 elanikku). Seda peab nende linnaregioonide arengupotentsiaali ja selle

realiseerimise peale mõeldes arvestama. Ilmselt on vaja aktiivset koostööd, et saavutada piisavalt suur rahvastiku arv mitmete majanduse ja tarbimise valdkondade arendamiseks. Nagu funktsionaalse positsiooni põhjal võib juba arvata, on Võru ja Valga olukord ka arengupotentsiaali poolest teistest Eesti väikestest linnaregioonidest märksa kehvem.

Võru linnaregioonis (78 indikaatori tulemus on kokku 12,1/27 punkti, keskarv on 1,6 punkti, rahuldav) on suhteliselt stabiilne rahvastiku struktuur, kuid eakate inimeste arv on kõrge. Arengupotentsiaali vaatenurgast on probleemiks vähesed investeeringud, mis johtub madalast omavalitsuste tulubaasist. Üheks arengu eelduseks on suhteliselt ühtlaselt arenenud ja tihedalt asustatud tagamaa, millega keskuslinnal on tihedad suhted. Formaalsete teaduslike oskuste ja rahvusvahelistumise arengupotentsiaal on väike ning atraktiivsema sotsiaalse keskkonna loomine nõuaks ulatuslikke investeeringuid. Rahvusvahelistumist nõrgendavad välisosalusega projektide vähesus ja suhteliselt madal institutsionaalne suutlikkus.

5.10.9. Kuressaare linnaregiooni arengupotentsiaal

Teistest väikestest linnaregioonidest ning isegi Rakvere ja Viljandi linnaregioonidest natuke parem on **Kuressaare linnaregioon** (78 indikaatori tulemus on kokku 16,1/27 punkti, keskarv on 2,0 punkti, hea). Rahvastikustruktuur on parim Eestis ning keskmised tulud suhteliselt kõrged. Probleemiks võib moodustuda madala asustustihedusega tagamaa nõrkus, selle rahvastiku väike arv ning ilmselt selle tõttu mitte eriti hästi arenenud kommunikatsioon keskuslinna ja tagamaa vahel. Kõrge rahvusvahelistumise tase loob eeldused linnaregiooni konkurentsivõimelisele tegutsemisele, kuid teadus- ja arendustegevuste vähesus on pikaajalise arengupotentsiaali takistuseks. Sotsiaalse elu kvaliteet ja kultuuriteenuste maht nõuavad tõstmist. Institutsionaalne suutlikkus on keskmisest parem.

5.10.10. Paide linnaregiooni arengupotentsiaal

Paide linnaregiooni (koos Türiaga, 78 indikaatori tulemus on kokku 15,2/ 27 punkti, keskarv on 1,9 punkti, rahuldav) asukohta Tallinna ja selle linnaregiooni läheduses ei ole piisavalt realiseeritud ning kommunikatsioonivõrgud Tallinna suunas ei ole piisavalt arenenud. Linnaregiooni rahvastiku struktuur on suhteliselt hea, kuid kohalikud investeerimise võimalused on piiratud linnaregiooni väiksuse tõttu. Tagamaa madal asustustihedus ja väiksus ei toeta linnaregiooni kiiret edasiarengut. Rahvusvahelistumise suhteliselt kõrge tase ning hea teadus- ja oskuspotentsiaal tähendavad linnaregiooni jaoks häid tuleviku perspektiive. Viimane nõuab aga keskmisest paremat ja stabiilsemat institutsionaalset suutlikkust.

5.10.11. Haapsalu linnaregiooni arengupotentsiaal

Kuressaarega suhteliselt sarnase arengupotentsiaaliga on **Haapsalu linnaregioon** (78 indikaatori tulemus on kokku 15,8/27 punkti, keskarv on 1,9 punkti, rahuldav). Rahvastiku demograafiline struktuur on hea ning juhul, kui väljaränne pidurdub, paranevad linnaregiooni arenguvõimalused. Osaliselt on probleemiks väike tagamaa ning puudulik kommunikatsioon sellega. Hea kohalik

finantsbaas võimaldab mitmete vajalike investeeringute teostamise. Linnaregioon on rahvusvahelise turismi sihtpunkt, kuid linnaregioon ei ole piisavalt rahvusvaheline oma oskamistes ning äritegevus ei ole piisavalt aktiivne. Samuti nõrgendab tuleviku perspektiive oskava ja teaduspotsentsiaaliga tööjõu vähesus. Kultuuri infrastruktuur on samuti puudulik ja selle tõttu nõrga arengupotsentsiaaliga.

5.10.12. Valga linnaregiooni arengupotsentsiaal

Võru ja Valga linnaregiooni arengupotsentsiaalide vahel on erinevusi, ehkki nad mõlemad omavad perifeerset asukohta Eesti linnadevõrgustikus. **Valga linnaregiooni** (78 indikaatori tulemus on kokku 8,9/27 punkti, keskarv on 1,3 punkti, halb) arengupotsentsiaal võrreldes teiste Eesti linnaregioonidega on halb igas valdkonnas. Arengupotsentsiaali tõstmiseks ei ole piisavalt kohalikke ressursse ning lühiajalist lahendust kehvale arengupotsentsiaali olukorrale ilmselt ei ole. Linnaregiooni väiksus loob lisaraskusi tuleviku arendamise jaoks.

6. Ettepanekud linnaregioonide arengupotentsiaali tõstmiseks ja mitmekesistamiseks ning arengukobarate spetsialiseerumiseks

Uurimuse tulemusena on võimalik esitada ettepanekuid Eesti linnaregioonide arengupotentsiaali tõstmiseks ja mitmekesistamiseks ning kobarate arendamiseks ja spetsialiseerumiseks. Järgnevad ettepanekud on suhteliselt üldised ning nende realiseerimiseks on vaja konkreetseid arenguprojekte ning kohapealset edasiarendamist. Iga linnaregiooni kohta on esitatud arengupotentsiaali seisukohast kaks positiivset (+) ja kaks negatiivset (-) nähtust selles linnaregioonis ning kolm ettepanekut arengupotentsiaali tõstmiseks (→).

Üldistades võib märkida, et Eesti linnaregioonide sees toimub suhteliselt vähe arengualast koostööd ning seetõttu on nende institutsionaalne suutlikkus tervikuna väike. Linnaregioonide sisesed institutsionaalsed võrgud ja kobarad on nõrgad. Kõikidel linnaregioonidel on vaja toetada multifunktsionaalseid horisontaalseid institutsionaalseid võrgustikke linnaregioonides. Mitmetel omavalitsustel puudub põhjalik ülevaade oma arengutegevusest, mis raskendab arengupotentsiaali hindamist ja soovitude tegemist. Samuti on linnaregioonides puudulik oma tugevuste ja nõrkuste hindamine ja uute lahenduste otsimine.

Enamus Eesti linnaregioonidest on väiksed või keskmise suurusega. See tähendab, et neil on suhteliselt raske konkureerida globaalses majanduses. Linnaregioonide territooriume puudutavad arengukavad näitavad, et linnaregioone hõlmav majandus- ja tööhõivepoliitika on üldiselt nõrk või puudub üldse. Peamine tähelepanu on linnaregioonides suunatud pigem sotsiaalsfääri arendamisele ja suhteliselt abstraktse “soodsa elu- ja majanduskeskkonna loomisele”. Soovitav oleks teadlikumalt tegeleda majanduspoliitikaga.

Kui vaadelda üliõpilaste arvu linnaregioonides võib öelda, et Eesti linnaregioonides on väga nõrk oskamise tase (v.a. Tallinna ja Tartu linnaregioonides). Kõrgharidust omandavate inimeste osakaal on alla 4% Eesti rahvastikust. Näiteks Soomes on kõrgharidust omandavate inimeste osakaal kogu rahvastikust kolmandiku võrra suurem kui Eestis. Lisaks kaitstakse doktori väitekirju Soomes ühe aasta jooksul kümme korda rohkem kui Eestis. See tähendab, et väitekirja kaitsjate osakaal Soome rahvastikust on 2,5 korda suurem kui Eestis vastav osakaal. Eestis kõrgkoolide õpilased on peamiselt kontsentreerunud Tallinna ja Tartu linnaregioonidesse, mis tähendab, et ülejäänud linnaregioonide arendamine on nõrga oskuste baasi tõttu raskendatud. Kõrgharidust omandavate inimeste miinimumarv linnaregioonis peab olema vähemalt 5% kogu linnaregiooni rahvaarvust, kuid soovitatav miinimumarv tugevate linnaregioonide jaoks on 10%. Kuna enamus kõrgkoolidest Eestis on väiksed, on nende vahel vaja arendada intensiivset koostööd. Üldse peaks Eesti kõrgkoolivõrgustik olema detsentraliseeritum ja piisavalt spetsialiseerunud.

Linnaregioonid, kus küll antakse kõrgharidust, kuid kus kultuuriteenindus ja meelelahutus ning üldine sotsiaalne elukvaliteet on nõrgalt arenenud, kaotavad suure osa oma oskustega tööjõust ja selles regioonis kõrghariduse saanud elanikest, kuna viimased siirduvad eelmainitud valdkondades arenenumatesse linnaregioonidesse. Soomes tehtud uurimused näitavad, et kaks kolmandikku madala sotsiaalse ja kultuurilise elukvaliteediga linnaregioonides kõrghariduse saanud inimestest kolib mujale. Linnaregioon kaotab niisiis suure osa kohaliku kontekstiga kursis olevast heade oskustega tööjõust. Hea kultuuriteeninduse, meelelahutuse ning sotsiaalse

elukvaliteediga linnaregioonidest kolib ainult kolmandik seal regioonis kõrghariduse omandanud inimestest (pealinnaregioonis alla neljandiku) mujale. Linnaregioonide kultuurilise ja sotsiaalse kvaliteedi arendamine on väga vajalik investering tuleviku seisukohast.

Oskuste arendamine linnaregioonis peaks spetsialiseeruma konkreetse linnaregiooni peamistele tugevustele ja suurimatele nõrkustele, mitte hõlmama ulatuslikult samu valdkondi igas linnaregioonis. Tugevustele ja nõrkustele spetsialiseerumise abil luuakse ka nõudlust oskustega tööjõu ja spetsialiseerunud töökohtade järele ka väikestes ja keskmise suurusega linnaregioonides. Oskamise koostöö arendamiseks linnaregiooni sees on vaja luua erilisi oskamiskeskuseid (arengukobaraid), kus erinevad arendamisega seotud huvigrupid teevad koostööd ning kuhu on kogutud linnaregiooni arendamisega seotud tulevikule orienteerunud oskused (vt. peatükk 7).

6.1. Tallinna linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Tallinn, linnad Kehra, Keila, Maardu ja Saue ning vallad Aegviidu, Anija, Harku, Jõelähtme, Keila, Kernu, Kiili, Kose, Kõue, Raasiku, Rae, Saku, Saue ja Viimsi.

+ suur rahvusvaheline linnaregioon tugeva finants- ja majandusbaasiga
+ kõrge oskamise tase ja suur kõrgkooliõpilaste arv

- suhteliselt vähene sidusus ja suured tulude erinevused keskuslinna ja tagamaa vahel
- majanduse kiire kontsentreerumine linnaregiooni põhjustab probleeme pikaajalise tasakaalu saavutamise jaoks

→ tihedamate suhete arendamine Tallinna ja tagamaa vahel omavalitsuste arengutegevuses ja haldamises (nt võiks luua metropolipiirkonna arengunõukogu)

→ rahvusvahelistumise lisamine linnaregiooni arengutegevuses (nt tiheda koostöö kaudu Tallinna linnaregiooni ja Helsingi metropolipiirkonna vahel)

→ linnaregiooni konkurentsivõime tugevdamine (nt oskava ja koolitatud tööjõu jätkuva spetsialiseerumise abil koostöös mitmete Eesti linnaregioonidega)

6.2. Tartu linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Tartu, Elva linn ning vallad Haaslava, Luunja, Mäksa, Nõo, Puhja, Tabivere, Tartu, Tähtvere, Võnnu ja Ülenurme.

+ keskmise suurusega linnaregioon kõrge oskuste tasemega ja suure kõrgkooliõpilaste arvuga
+ suhteliselt kõrge sotsiaalne ja kultuuriline elukvaliteet

- geograafiline asukoht sisemaal jääb kaugemale teistest hästi arenenud regioonidest
- suhteliselt kesine institutsionaalne suutlikkus kasutada olemasolevaid oskamise ressursse

- kohaliku oskamise baasi (ülikool) aktiivsem kasutus linnaregiooni arendamises (nt luua kultuuriteenindusele ja meelelahutusele spetsialiseerunud arengu- ja uurimusinstituut koostöös Viljandi linnaregiooniga)
- paremad transpordiühendused välismaale (nt otsene lennuühendus Tartu ja Helsingi vahel ning tihedam bussiliiklus Tartu ja Riia vahel ning tulevikus ka rongiliikluse parandamine)
- paremad transpordiühendused Eesti teiste piirkondadega (nt avaliku transpordi parandamine Pärnu, Valga ja Viljandi suunas, pidev ühendus Tallinnaga ööpäevaringselt, tulevikus ka rongiliikluse parandamine ning kiirtee Tallinna ja Tartu vahel)

6.3. Narva linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Narva, Narva-Jõesuu linn ja Vaivara vald.

- + keskmise suurusega linnaregioon
- + tugev suurettevõtete majanduse baas

- nõrk rahvusvahelistumine ja oskamisbaas
- nõrk sotsiaalne elukvaliteet

- spetsialiseerunud oskamisbaasi arendamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (juurde on vaja 2000-3000 õpilast, sh täienduskoolitus; nt piirialade sotsiaal-majandusliku koostöö ja arengupoliitika erialal, eriti Venemaa teemadel, koostöö selles valdkonnas Valga linnaregiooniga) ning uurimus- ja haridusinstituudi arendamine koostöös Kohtla-Järve linnaregiooniga (nt elektritööstuse ja välisettevõtete erialad)
- rahvusvahelistumise lisamine (sh inglise keele oskuse lisamine) ning geograafilise asukoha kasutamine (koostöö Ivangorodi, Peterburi ja Venemaaga)
- kultuuriteenuste ja turismi arendamine selleks vajaliku infrastruktuuri arendamise abil (nt hotellid, restoranid, muuseumid ja meelelahutus, spetsialiseerumine Ida-Virumaale ja Venemaale)

6.4. Kohtla-Järve linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Kohtla-Järve, Jõhvi linn ja vallad Illuka, Jõhvi, Kohtla, Kohtla-Nõmme ja Toila.

- + keskmise suurusega linnaregioon
- + suurettevõtete majanduse baas suhteliselt tugev

- nõrk rahvusvahelistumine ja nõrk oskamisbaas
- nõrk sotsiaalne elukvaliteet

- spetsialiseerunud oskamisbaasi arendamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (juurde on vaja 500-1000 õpilast; nt rahvusvahelise ettevõtluse, keskkonnatehnika ja mäetööstuse erialad) ning uurimus- ja haridusinstituudi arendamine koostöös Narva linnaregiooniga (nt elektritööstuse, mäetööstuse ja välisettevõtete erialad)
- tihedama koostöövõrgu arendamine Jõhviga ja linnaregiooni tagamaaga

→ EL-i URBAN initsiatiivi (või teise sarnase) jaoks ettevalmistava projekti arendamine sotsiaalse ja füüsilise keskkonna parandamiseks (nt meelelahutusobjektid)

6.5. Pärnu linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Pärnu, Sindi linn ja vallad Are, Audru, Koonga, Paikuse ja Sauga.

+ hästi rahvusvahelistunud keskmise suurusega linnaregioon
+ hea majanduspotentsiaal

- nõrk oskamisbaas
- suhteliselt kehv rahvastiku arengu dünaamika

→ spetsialiseerunud oskamisbaasi arendamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (lisada 1500-2000 õpilast; nt turismi, tervishoiu [mudaravi] ja kalanduse erialad)

→ spetsialiseerunud koostöökoobar Haapsalu ja Kuressaare linnaregioonidega (nt turismi, tervishoiu [mudaravi] ja kalanduse valdkonnas). Selle toetamiseks on vaja ka avaliku transpordi arendamist Pärnu, Haapsalu ja Kuressaare vahel.

→ spetsialiseerunud temaatiline muuseumite vaheline koostöö Haapsalu ja Kuressaarega

6.6. Rakvere linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Rakvere ja vallad Haljala, Kadrina, Rakvere, Sõmeru ja Vinni.

+ head inimressursid
+ suhteliselt hea asukoht Tallinna suhtes, raudtee

- väike linnaregioon
- nõrk oskamisbaas ja nõrk rahvusvahelistumine

→ spetsialiseerunud oskamisbaasi arendamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (lisada 1000 õpilast; nt alternatiivse põllumajanduse erialal) ning seda toetava uurimus- ja arendusinstituudi käivitamine koostöös Paide linnaregiooniga. Selle toetamiseks on vaja ka avaliku transpordi arendamist Paide ja Rakvere vahel.

→ linnaregiooni suunduva turismi kasvatamine selleks vajaliku infrastruktuuri arendamise abil (nt kino, restoran, kaubanduskeskused)

→ teenindus-, tarbimis- ja meelelahutusinfrastruktuuri arendamine (nt kaubanduskeskused, kino, hotellid ja teised ööbimiskohad)

6.7. Viljandi linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Viljandi ja vallad Halliste, Paistu, Pärsti, Saarepeedi ja Viiratsi.

- + hea kultuuriline baas
- + suhteliselt hea finantspotentsiaal

- väike linnaregioon
- nõrk oskamisbaas

→ spetsialiseerunud oskamisbaasi arendamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (lisada 1000-1500 õpilast; nt kultuurioskuste, muusika ja meelelahutuse erialal) ning selles valdkonnas uurimis- ja arendusinstituudi käivitamine koostöös Tartu linnaregiooniga. Koostöö Tallinna linnaregiooniga virtuaalse kultuuri uurimises ja arendamises

→ kultuurile orienteerunud turismi kasvatamine selleks vajaliku infrastruktuuri arendamise abil (nt hotellid, restoranid ja meelelahutus)

→ paremad transpordiühendused (nt tihedam avalik transport keskuslinna ja tagamaa vahel ning suurimate Eesti linnaregioonidega)

6.8. Võru linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Võru ja vallad Lasva, Rõuge ja Võru.

- + hea sidusus keskuslinna ja tagamaa vahel
- + keskmine majanduspotentsiaal

- väike ja perifeerne linnaregioon
- nõrk rahvusvahelistumine ja nõrk oskamisbaas

→ spetsialiseerunud oskamisbaasi arendamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (lisada 500-1000 õpilast, sh täienduskoolitus; nt metsamajanduse, arenenud puutööstuse erialad; koostöös Valga linnaregiooniga transpordi ja veonduse erialad).

→ linnaregiooni poliitilise positsiooni tugevdamine koostöös Kagu-Eesti väikeste linnadega

→ meelelahutuse infrastruktuuri arendamine (nt kino, teater, ööbimiskohad)

6.9. Kuressaare linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Kuressaare ja vallad Kaarma, Kärla, Pihtla ja Valjala.

- + head inimressursid
- + hea sotsiaalne keskkond

- väike linnaregioon ja asukoht saarel
- nõrk oskamisbaas

- spetsialiseerunud oskamisbaasi arendamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (lisada 500 õpilast; nt turismi, tervishoiu [mudaravi] ja kalanduse erialad) ning kalanduse uurimusinstituudi arendamine koostöös Pärnu ja Haapsaluga
- spetsialiseerunud koostöökoobar Pärnu ja Haapsalu linnaregioonidega (nt turism, tervishoid [mudaravi], kalandus). Selle toetamiseks on vaja ka avaliku transpordi arendamist Pärnu, Haapsalu ja Kuressaare vahel.
- meelelahutuse infrastruktuuri arendamine ka talveperioodi jaoks (nt kino, kaubanduskeskus) ning välismaaga otseühenduste rajamine (nt lennuliiklus soodustamaks turismi ja välisosalusega ettevõtlust)

6.10. Paide linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Paide, Türi linn ja vallad Paide, Türi ja Väätša.

- + soodne asukoht Tallinna läheduses
- + suhteliselt head inimressursid

- väike linnaregioon
- nõrk sotsiaalne elukvaliteet

- spetsialiseerunud oskamisbaasi juurutamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (lisada 500 õpilast; nt keskkonna planeerimise ja arendamise mõjude hindamisega seotud erialad) ning tihe koostöö Tartu Ülikooliga ning alternatiivse põllumajanduse valdkonnas Rakvere linnaregiooniga
- linnaregiooni kultuuriteeninduse ja meelelahutuse infrastruktuuri arendamine (nt kino, teater, restoranid, hotellid, internet)
- tihedam avalik transport Tallinnasse, Tartusse ja Rakverre ning tihedama kohaliku koostöövõrgu arendamine Türi ja linnaregiooni tagamaaga

6.11. Haapsalu linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Haapsalu ja vallad Oru, Ridala ja Taebla.

- + hästi rahvusvahelistunud suhteliselt tugev majandusbaas
- + majanduse mitmekesisus

- väike linnaregioon
- nõrk oskamisbaas

- spetsialiseerunud oskamisbaasi arendamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (lisada 500-1000 õpilast, sh täienduskoolitus; nt turismi, tervishoiu [mudaravi] ja kalanduse erialal) ja turismiga seotud uurimus-, haridus- ja arendusinstituudi rajamine
- spetsialiseerunud koostöökoobar Pärnu ja Kuressaare linnaregioonidega (nt turism, tervishoid [mudaravi], kalandus). Selle toetamiseks on vaja ka avaliku transpordi arendamist Pärnu, Haapsalu ja Kuressaare vahel.
- uute ettevõtete moodustamist toetava arengutegevuse soodustamine koostöös Tallinna linnaregiooniga

6.12. Valga linnaregioon

Linnaregiooni kuuluvad keskuslinn Valga ja vallad Hummuli, Karula ja Tõlliste.

+ asukoht piiril, ms on võimalik arengupotentsiaali eeldus

+ raudtee ja koostööpotentsiaal Valka linnaga

- väike ja perifeerne linnaregioon

- nõrk rahvusvahelistumine ja nõrk oskamisbaas

→ spetsialiseerunud oskamisbaasi arendamine: kõrgkooliõpilaste arvu kasvatamine (lisada 500-1000 õpilast, sh täienduskoolitus; nt piirialade sotsiaal-majandusliku koostöö eriala, koostöös Narva linnaregiooniga arengupoliitika valdkond, koostöös Võru linnaregiooniga transpordi ja veonduse eriala). Selle toetamiseks on vaja ka avaliku transpordi arendamist Valga ja Võru ning Valga ja Narva vahel.

→ piiri teemale spetsialiseerunud haridus- ja arendusinstituudi tegevuse käivitamine ning arengualase koostöö lisamine Valka, Valmiera ja Riiaga

→ EL-i URBAN initsiatiivi (või teise sarnase) jaoks ettevalmistava projekti arendamine sotsiaalse ja füüsilise keskkonna parandamiseks (nt kultuuriteenuste parandamine)

7. Soovitused Eesti pikaajalise linnapoliitika kujundamiseks

Uurimuse alguses on esitatud põhjalik ülevaade regionaalse arengu poliitikast ja linnavõrgustike poliitikast. Kogemused viimastest aastakümnetest näitavad, et uusliberaalsele majanduse kontsentreerimisele toetuv poliitika põhjustab pikaajalisi probleeme regionaalses arengus ja linnaregioonides. Samas ei ole ka riigipoolne hierarhiline linnaregioonide tegevuse suunamine ja organiseerimine pikemas perspektiivis tulemuslik ning praeguses avatud globaalses majanduses ei ole selline lähenemine ka võimalik.

Nüüdisaegses urbaniseerunud ja globaliseerunud ühiskonnas baseerub kaasaegne regionaalse arengu poliitika linnavõrgustike arengupoliitikale. EL-is on linnaregioonide roll kasvanud pidevalt ning seda arvestatakse ka regionaalse arengu poliitikas. Linnavõrgustike poliitika võtmesõnadeks on linnaregioonide innovaativsus, oskamine, rahvusvaheliskus ja konkurentsivõime.

Kogemused EL-is näitavad, et oskamiskeskustele baseeruva linnapoliitikal on häid tulemusi. See tähendab, et kaasa on vaja haarata piisavalt suured linnaregioonid (miinimumsuurus 20 000 – 50 000 elanikku). Samas tuleb erineva suuruse ja tugevusega linnaregioonide jaoks arendada erinevat poliitikat. Oluline on, et linnaregiooni sees toimuks tihe koostöö. Lisaks peavad linnaregioonid üheaegselt nii konkureerima kui ka tegema koostööd omavahel.

Soovitused Eesti pikaajalise linnapoliitika kujundamiseks on järgmised:

1. EL-i regionaalse arengu printsiipide (linnavõrgustikud) arvestamine Eesti regionaalpoliitika kaasajastamises toetamaks Eesti ja selle regioonide integreerumist EL-isse

- praeguse Eesti regionaalpoliitika suunamine linnavõrgustikele baseeruvaks sihikindlaks arengupoliitikaks, kus osalevad erineva tugevusega linnad erineval moel
- Eesti linnaregioonide arendamine keskendudes linnaregioonide oskuste, innovaativsuse, konkurentsivõimelisuse ja rahvusvahelistumise taseme tõstmisele
- keskuste võrgu programmi sisu uuesti määratlemine ja selle kasutamine linnavõrgustiku poliitika arendamiseks
- kahe linnapoliitika spetsialisti koha loomine Siseministeriumis, linnapoliitika spetsialistide kaasa haaramine regionaalpoliitika nõukogusse ning aktiivne temaatiline koostöö Siseministeriumi ja nende Eesti teadusasutuste vahel, kus valmistatakse ette linnapoliitika ja linnavõrgustikele baseeruva regionaalse arengu spetsialiste

2. Mitmekesise linnapoliitika toetamine Eestis

- Erinev linnapoliitika erineva suuruse ja tugevusega linnaregioonide jaoks. Kõiki linnaregioone ei saa käsitleda ühise ja võrdse poliitika abil – see ei oleks tulemuslik. Linnapoliitika loomisel peaks arvestama erinevate linnaregioonide eripäradega (vt peatükk 6). Väiksemate linnaregioonide arenguvõimalused on piiratumad ning nende arendamine nõuab erinevat arengupoliitikat. Liiga paljude linnaregioonide moodustamine Eestis oleks kunstlik. See ei tagaks piisavat kriitilist massi ja ei võimaldaks keskendada tähelepanu ja meetmeid just nende alade arengupotentsiaali tõstmisele ja realiseerimisele.

- Eesti linnaregioonid on võimalik jaotada järgnevalt:
 - Suur linnaregioon (rohkem kui 250 000 elanikku), nt Tallinna linnaregioon: tugev enamustes valdkondades, pidev konkureerimine, koostöö, oskuste ja innovaativuse arendamine rahvusvahelisel tasemel
 - Keskmise suurusega linnaregioon (50 000 – 250 000 elanikku), nt Tartu, Narva, Kohtla-Järve ja Pärnu linnaregioonid: tugev mitmetes valdkondades, milledes konkureerimine, koostöö, oskuste ja innovaativuse arendamine rahvusvahelisel tasemel
 - Väiksed linnaregioonid (20 000 – 50 000 elanikku), nt Rakvere, Viljandi, Võru, Kuressaare (Haapsalu ja Valgat on ilmselt võimalik arvestada koos lähiumbrusega sellesse gruppi) on tugevad mõnedes valdkondades, linnaregiooni on vaja avada rohkem konkureerimise, koostöö, oskuste ja innovaativuse arendamiseks rahvusvahelisel tasemel
 - Ülejäänud regionaalsed keskused Eestis koos ruraalse tagamaaga: regionaalne funktsioon, võimalik mõnedes valdkondades arendada konkureerimise, koostöö, oskuste ja innovaativuse arendamist rahvusvahelisel tasemel. Selleks tuleb välja töötada nendele aladele sobivad meetmed.

3. Oskamiskeskuste kui linnaregioonide arengumootorite moodustamine Eestisse

- Luuakse umbes 10-12 oskamiskeskust ning arendatakse tihedat koostööd nende vahel. Siin on osaliselt võimalik kasutada juba eksisteerivat infrastruktuuri. Oskuskeskuste tegevusesse osalemine peaks olema huvitav ja tooma kasu linnaregioonile.
- Organisatsiooniline tegevus erinevate valdkondade vahel ühise eesmärgi nimel
- Paindlik ja pidev koostöö erinevate huvigruppide vahel – koostöö ettevõtete, haldusinstitutionide, teadus- ja haridusasutuste, finantsinstitutionide, regionaalse arengu organisatsioonide vahel ning ka linnaregioonide elanike kaasa haaramine arendustegevusse mittetulundusühingute kaudu
- Oskamiskeskustesse koondatakse ja ühendatakse omavahel ettevõtluspoliitika, regionaalne arengupoliitika regionaalse arengu poliitika, innovatsioonipoliitika ja osa EL-i regionaalsetest toetustest

4. Strateegilise koostöö initsiatiivid Eesti linnaregioonide vahel

- haldussuutlikkuse tugevdamine koostöö abil - teatakse, mida teised linnaregioonid arendavad ja kavatsevad arendada
- tihedam ettevõtete ja oskamisinstitutionide vaheline koostöö
- innovaativuse nõudmine tegevuses ja lõpptoodetes
- sünergeetiline tegevuste kobardumine linnaregioonidesse: on ka võimalik luua koostöökobaraid linnaregioonide vahel erinevates majanduslikes tegevustes (samaaegselt sünergeetiline koostöö ja konkureerimine)
- kultuuriliste ja etniliste erinevustega arvestamine linnaregioonide arendamises

5. Koostöö initsiatiivide soodustamine iga Eesti linnaregiooni sees

- linnaregiooni hea ühine haldamine (*good common governance*). See nõuab ilmselt formaalsete, kuid paindlike ja tulevikule orienteerunud institutsioonide (ühine linnaregiooni arengunõukogu või töögrupp) loomist, mis omavad nii poliitilist kui ka majanduslikku otsustamisvõimu. Linnaregiooni hea haldamise jaoks on vaja ühist arusaama ja kokkulepet tuleviku kohta. Haldamise vaatenurgast ei ole välistatud formaalse haldusterritoriaalse reformi läbiviimine linnaregioonide sees, kuid see ei ole ilmtingimata vajalik. Riik peaks soodustama koostöö lisamist linnaregioonide sees majanduslike toetuste ja preemiade abil.
- linnaregiooni siseste suhete tihendamine: ühise füüsilise ja sotsiaal-kultuurilise infrastruktuuri arendamine. Väga oluline on tihe avalik transport linnaregiooni tähtsamate asulate vahel. Selleks on vaja ka riigipoolset toetust ning EL-ist pärit finantseerimist.
- pikaajalise arengustrateegia (5-15 aastaks) ning lühiajaliste tegevuskavade (igaks järgneva aastaks, 1-5 aastaks) loomine iga linnaregiooni poolt

6. Spetsialiseerumise lisamine Eesti linnavõrgustiku sees (linnaregioonide vahel)

- linnaregioonide kobardamine nende jaoks tugevates majandustegevustes (erinevates majandustegevustes, vt peatükk 6) ning kommunikatsiooni- ja transpordiühenduste parandamine
- linnaregioonide rahvusvahelistamise suurendamine igas valdkonnas (sh elanike keeleoskuste parandamine, internetiühenduse parandamine, väliturismi arendamine, sõprusvaldade ja -linnade tasakaalus arendamine, ühiste välisprojektide arendamine jne)
- linnaregioonide avatuse toetamine läbipaistva arengupoliitika abil
- innovaatilisuse ning oskuste taseme ja mastaabi kiire kasvatamine igas linnaregioonis. Enamus Eesti linnaregioonidest on oskamisbaasi poolest nõrgad, v.a. Tallinna ja Tartu linnaregioonid, mis on hetkel vähem problemaatilised

7. Süstemaatilise linnauurimuse arendamine Eestis

- pidev kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete andmete kogumine Eesti linnaregioonides
- andmebaasi pidev täiendamine ja jätkuv ülalpidamine
- linnavõrgustiku arengu pidev seire ja hindamine
- toetumine EL-i praktikale
- parim oleks institutsionaalne lahendus, nt kolm tähtajalist professori linnauurimuse valdkonnas (nt Helsingi ülikoolis loodi aastatel 1999-2000 kuus viieaastalist linnauurimuse professori koostöös Helsingi linnavalitsuse, Helsingi ülikooli ja Soome haridusministeeriumiga)
- erilise linnauurimuse labori loomine koostöös Tartu Ülikooli ja Tallinnas tegutsevate kõrgkoolidega (nt Eesti Kunstiakadeemia, Tallinna Tehnikaülikool ja Tallinna Pedagoogiline Ülikool)
- lähiaja uurimuste teemadeks võiks olla “hariduse roll regionaalses arengus”, “Eesti kääbuslinnaregioonide areng”, “kultuuri- ja meelelahutusteeninduse nõudlus ja pakkumine Eesti linnaregioonides”, “Eesti linnaregioonide vahelised koostöövõrgud”, “Eesti linnaregioonide töökohtade areng”

8. EL-i linnapoliitiliste meetmete kasutamise jaoks hea ettevalmistumine

- sh URBAN, innovaatilised meetmed, TEN, ESDP, ESF, ERDF, Urban Audit jne.
- konkreetsete projektide ettevalmistamine aastaks 2004 avaliku konkureerimise teel

9. Koolitusprogrammi organiseerimine linnapoliitika valdkonnas

- oskamiskeskuste töötajatele, ministeeriumi spetsialistidele, arengutöötajatele jne.

10. Eesti ja Euroopa linnade, linnaregioonide ja linnavõrgustike arenguküsimusi puudutavate iga-aastaste konverentside organiseerimine

- kutsuda kohale nii teaduse kui ka poliitika ja praktika spetsialiste välismaalt ning selle läbi vahetada teadmisi ja saada teada erinevatest Euroopa kogemustest.
- esimene konverents võiks toimuda aasta 2002 lõpus